PRINTED BY
V. VENKATESWARA SASTRULU
OF V. RAMASWAMY SASTRULU & SO
AT THE 'VAVILLA' PRESS,
MADRAS.

నీతిచంద్రిక

మంగళము.

శ్రీయనుమించుమించొలయ సేవకచాతకలోకమోదసం
ధాయకుఁడై యుదారకరుణారసవృష్టి దురాపతాపముల్
వాయఁగఁ జేయుచున్ సకలవాంఛితసస్యము లుల్లసిల్లఁగాఁ
జేయుచు వేంకటాద్రినివసించుఘనుండిడుఁగాత భద్రముల్.

కరుణ తెఱంగున హరియెద
నిరవుకొని యఘాళి నరయనీక యతనిచే
నిరతము సంశ్రితజనులం
బరిరక్షింపించుతల్లి భజియింతు మదిన్.

వనజభవాండభాండము లవారిగ నెవ్వనితుందకందరం
బున నొకమేలనింటరముఁ బొందక పొందుగఁ బొల్చు నమ్మహా
త్మునినిజభోగశయ్యనిడి పొత్తులకందువునట్లు లాలనం [లున్.
బొనరుచు నయ్యనంతుమహిమోన్నతు సన్నుతియింతు నిచ్చ

ఆదికవిస్తుతి.

మును నన్నయభట్టును ది
క్కన నేఱాప్రెగడఁ బొగడి యలికంబున య

క్షిని డాఁచినట్టిసర్వ
జ్ఞని నాచనసోమనాథు । స్తుతి యొనరింతున్.

ప్ర తి జ్ఞా ది క ము.

తే. ఒనరఁగాఁ బంచతంత్ర హి।తోపదేశ
ములను బరికించి వానిలో । వలయు నంశ
ములను గొని కొంతయభినవం।బుగను గూర్చి
కృతి యొనర్చెద నీతిచం।ద్రిక యనంగ.

క. తుదముట్టఁగ నీకబ్బము
పదిలముగాఁ జదివినట్టి।బాలుర కోలిం
బొదలును భాషాజ్ఞానము
కుదురుం గొదలేక నీతి।కుశలత్వంబున్.

తే. విద్య యొసఁగును వినయంబు । వినయమునను
బడయుఁ బాత్రతఁ బాత్రత।వలన ధనము
ధనమువలనను ధర్మంబు । దానివలన
నైహికాముష్మికసుఖంబు।లందు నరుఁడు.

ఆ. జరయు మృతియు లేని।జనునట్లు ప్రాజ్ఞుండు
ధనము విద్యఁ గూర్పఁ । దలఁపవలయు
ధర్మ మాచరింపఁ । దగు మృత్యుచేఁ దల
వట్టి యీడ్వఁబడిన । వాఁడుఁబోలె.

ఆ. నీతి లేనివాని । నిందింత్రు లోకులు
లేదు సేగి లాఁతి । లేక యున్నఁ
గాన మానవుండు । పూనిక నయవిద్య
గడనసేయ మొదలఁ । గడఁగవలయు.

నవభాజనమున లగ్నం
బవు సంస్కారంబు వోలియ ౯ దటు గావున మా
ణవులకుఁ గథాచ్ఛలంబునఁ
జవి యుట్టఁగ నీతివచన ౯ సరణిఁ దెలిపెదన్.

కథా ప్రారంభము.

గంగాతీరమందు సకలసంపదలు గలిగి *పాటలిపుత్ర మను
ట్ణము గలదు. ఆపట్టణము సువర్ణుఁ డనురాజు పాలించు
ండెను. అతఁ డొకనాఁడు వినోదార్థము విద్వాంసులతో
ాపములు జరుపుచుండఁగా నొక బ్రాహ్మణుఁడు—

"పరువంబు కలిమి దొరతన
మరయమి యనునట్టివీనియం దొకఁ డొకఁడే
ఘోరయించు ననర్థము నా
బరఁగినచో నాల్గుఁ జెప్పవలయునె చెపుమా."

"పలుసందియములఁ దొలఁచును
వెలయించు నగోచరార్థవిజ్ఞానము లో
కుల్ల కన్ను శాస్త్ర మయ్యది
ములవడ దెవ్వనికి వాఁడె ౯ యంధుఁడు జగతిన్."

ప్రస్తావవశముగాఁ జదివెను ఆపద్యములు రాజు విని
వు లేక మూర్ఖులయి సదా క్రీడాపరాయణులయితిరుగుచున్న
ొడుకులను దలఁచుకొని యిట్లని చింతించె. "తల్లిదండ్రులు
నట్టు విని చదువుకొని లోకులచేత మంచివాఁ డనిపించు
వాఁడు బిడ్డఁడుగాని తక్కినవాఁడు బిడ్డఁడా? మూర్ఖుఁడు
ాలము తల్లిదండ్రులకు దుఃఖము పుట్టించుచున్నాఁడు. అట్టి

* పాటలీపుత్రమను దీర్ఘమధ్యముం గలదు.

వాఁడు చచ్చెనా తల్లిదండ్రులకు దుఃఖము నాఁటితోనే తీఱు చున్నది కులమునకు యశముతెచ్చినవాఁడు పుత్త్రుఁడుగాని త కడుపు చెఱుపఁబుట్టినవాఁడు పుత్త్రుఁడు గాఁడు. గుణవంత లలోఁ బ్రథమగణ్యుఁడు గానికొడుకును గన్నతల్లికంటె వేఱు గొడ్రాలు గలదా? గుణవంతుఁడైనపుత్త్రుఁ డొకఁడు చాలును మూర్ఖులు నూఱుగురవలన ఫలమేమి? ఒకరత్నములో గుఱ రాలు గంపెఁడయినను సరిగావు. విద్యావంతులయి గుణవం లయినపుత్త్రులను జూచి సంతోషించుట యనుసంపదమహాపుణ లకుఁగాని యెల్లవారికి లభింపదు" అని కొంతచింతించి యుూక్తి తల పంకించి "యూరక యీచింతయేల? నాపుత్త్రులు చ మనిరా? పరామరిక మాలి తగినవిద్యాభ్యాసము చేయి నయితిని. బిడ్డలకు విద్యాభ్యాసము చేయింపమి తల్లిదండ్రుల పము. తల్లిదండ్రులచేత శిక్షితుఁడయి బాలుఁడు విద్వాంసుఁడ నుగాని పుట్టఁగానే విద్వాంసుఁడుకాఁడు. పురుషకారముచే గార్యములు సిద్ధించును. రిత్తకోరికలచేత సిద్ధింపవు. నిద్రి సింహమునోరను మృగములు తమంత వచ్చి చొరవు; కా యిప్పుడు నాపుత్త్రులకు విద్యాభ్యాసముకయివలయు ప్రయత చేసెద" నని చింతించి యచ్చటి విద్వాంసులతో నిట్ల "నాపుత్త్రులు విద్యాభ్యాసము లేక క్రీడాసక్తులయి తిరుగుచు వారు. ఎవ్వరయినను వీరిని నీతిశాస్త్రము చదివించి మంచి ర్గమునకుఁ ద్రిప్పఁజాలినవారు కలరా?" యనిన విష్ణుశర్మ బ్రాహ్మణుఁ డిట్లనియె. "రాజోత్తమా! యిది యెంతపాటి మహావంశజాతు లయిన దేవరపుత్త్రులను నీతివేదులను జేయ దుష్కరముగాదు. కొంగనుమాటలాడించుట దుష్కరముగ

ఘిలుకను బలికించుట దుష్కరముగాదు. సద్వంశమందు గుణ హీనుఁడు పుట్టఁడు. పద్మరాగములగనిలో గాజు పుట్టునా? ఎట్టి రత్నమయినను సానపెట్టక ప్రకాశింపనట్టు బాలుఁ డెట్టివాఁ డయిన గురుజనశిక్ష లేక ప్రకాశింపఁడు. కాఁబట్టి నేనాఱుమాస ములలో దేవరపుత్రులను నీతికోవిదులను జేసి మీకు సమర్పిం చెదను." అనిన రాజు సంతోషించి యిట్లనియె. "పూవులతోఁ గూడిన నారకు వాసనగలిగినట్లు సజ్జనులతోడ సావాసించు మూర్ఖునకు మంచిగుణము గలుగుట సాజము." అంతేకాదు. 'సాధుసాంగత్యము సర్వశ్రేయములకు మూలము.' అని సాదర ముగా వచియించి యాతనికిఁ బసదనమిచ్చి తనకొడుకులను రప్పించి చూపి "విద్యాగంధములేక జనుపాంధులవలెనున్నారు. వీరిని గన్నుదెఱపి రక్షించుట మీభార" మని చెప్పి యొప్పగిం చెను. అనంతర మాబ్రాహ్మణుఁడు వారల నొకరమణీయసౌధ ముునకుఁ దోడుకొనిపోయి కూర్చుండఁ బెట్టుకొని యిట్లనియె. "మీకు వినోదార్థ మొకకథ చెప్పెద. అది మిత్రలాభము, మిత్ర భేదము, విగ్రహము, సంధియు నని నాలుగంశములచేత నొప్పు [illegible] వినుండు.

మిత్రలాభము.

"ధనసాధనసంపత్తి లేనివారయ్యు బుద్ధిమంతులు పరస్పర మైత్రి సంపాదించుకొని కాక కూర్మ మృగ మూషికములవలె స్వకార్యములు సాధించుకొందురు." అనిన రాజపుత్రులు విని "యేకార్యములు కాక కూర్మ మృగ మూషికములుసాధించెను. మాకు సవిస్తరముగా వినిపింపుఁ" డనిన విష్ణుశర్మ యిట్లని చెప్పఁదొడంగెను.

“గోదావరీతీరమందు గొప్పబూరుగువృక్షముగలదు. అందు నానాదిక్కులనుండివచ్చి పక్షులు రాత్రివసించుచుండును. ఒక నాఁడు వేకువ లఘుపతనక మనువాయసము మేలుకొని రెండవ యమునివలె సంచరించుచున్న కిరాతునిఁజూచి ‘వఱువాత లేచి వీని మొగముచూచితిని. నేఁడేమి కీడు రాఁగలదో తెలియదు. వీఁడు వచ్చినచోట నిలువఁదగదు. జాగుచేయక యీచోటువిడిచి పో వలె’ నని యత్నము చేయుచుండఁగా వాఁడావృక్షమునకు సమీపమందు నూకలు చల్లి వల పన్నిపోయి చేరువపొదలో డాఁగి పొంచి చూచుచుండెను. అనంతరము చిత్రగ్రీవుఁ డను కపోతరాజు నింగిని సంచరించుచు నేలమీఁదినూకలు చూచి తనతోడి కపోతములతో నిట్లనియె. ‘ఈనిర్జనవనమందు నూకలు రా నిమిత్తమేమి ? మన మీనూకల కాశ పడరాదు. తొల్లి యొకతెరువరి కంకణమున కాశపడి పులిచేతఁ దగులుకొని మృతిబొందెను. మీ కాకథ చెప్పెద వినుండి.

ఒకముసలిపులి స్నానముచేసి దర్భలు చేతఁబట్టుకొని కొలను గట్టునుండి ఓయీ తెరువరి, యీపయిఁడికంకణము వచ్చి పుచ్చుకొమ్మని పిలిచి చెప్పెను. ఒకపాంథుఁ డామాటవిని యిది నాభాగ్యముచేతనే వచ్చుచున్నది. ఏల సందేహపడవలె నని చింతించి, యేదీకంకణము చూపుమని యడిగెను. పులిచేయిచాఁచి యిదిగో హేమకంకణముచూడుమనిచూపెను. నీవు క్రూరజంతు వవు కాఁబట్టి యేలాగున నిన్ను నమ్మవచ్చునని పాంథుఁడు పలి కెను. ఆమాట విని పులి యిట్లనియె: ఓరీపాంథ! విను. మును యీవనమందు మిక్కిలి దుష్టుఁడనయి యుంటిని. అనేకములగు గోవులను మనుష్యులను వధించి మితిలేనిపాపము సంపాదించి

భార్యాపుత్రులను బోఁగొట్టుకొని యేకాకినయి నిలిచితిని. అనం తర మొకపుణ్యాత్ముఁడు నాయందు దయచేసి యిఁకమీఁదట గోవులను మనుష్యులను వధింపకు. సత్కార్యములు చేయుమని చెప్పెను అది మొదలుకొని పాపకృత్యములువిడిచి మంచికార్య ములు చేయుచున్నవాఁడను. వృద్ధుఁడను. బోసినోరివాఁడను. గోళ్లుపోయినవి. లేవ సత్తువలేదు. నన్ను నీవేల నమ్మవు? నీవు దరిద్రుఁడవు కాఁబట్టి యిది నీకు దానముచేయవలెనని కోరి తిని. సంశయపడక యీకొలనిలో స్నానముచేసివచ్చి పసిఁడి కడకణము పుచ్చుకొమ్ము. అనఁగానే వాఁడు పేరాసచేత దాని మాటలకు లోపడి కొలనిలో స్నానముచేయఁబోయి మొల బన్నటిబురదలో దిగఁబడెను. అప్పుడు పులిచూచి యయ్యయ్యో న్నెనురొంపిలో దిగఁబడితివిగదా! నేను వచ్చి నిన్ను లేవనెత్తె దను. భయపడకుమని తిన్నతిన్నగా సమీపించి వానిని బటు కెను. ఈలాగునవాఁడు తగులుకొని క్రూరజంతువును నమ్మ రాదు నమ్మి యీగతి తెచ్చుకొంటిని. మించినదానికి వగచి యేమి ప్రయోజనము? ఎవ్వరికైన విధి తప్పించుకో వశముగాదు. అని చింతించుచు దానిచేత భక్షింపఁబడియె.

కా కాఁబట్టి సర్వవిధముల విచారింపనిపని చేయరాదు. చక్కఁగా పదారించి చేసినపనికి హాని యెప్పటికి రాదు.' అనిచెప్పఁగా విని చిత్రకంఠకపోతవృద్ధము నవ్వి యిట్లనియె. 'ఆ! యివి యేటిమా టలు? ఒకయిక్కట్టు వచ్చినప్పుడు వృద్ధునిమాట వినవలసినది. యుండు. స్థానాస్థానములు వివేకింపక సర్వత్ర యిట్టివిచారము పట్టుకోరాదు. కొఱమాలినశంకలు తెచ్చుకొని భోజనము మానుకోవచ్చునా? మానుకొని యేలాగున బ్రతుకవచ్చును?

ష్యాళువు, జుగుప్సావంతుఁడు, నిస్సంతోషి, క్రోధనుఁడు
శంకితుఁడు, పరభాగ్యోపజీవియు ననువారాఱుగురు దుఃఖి
తులని నీతికోవిదులు చెప్పుదురు.' అనఁగా విని కపోతము
నేల వ్రాలెను.

గొప్పశాస్త్రములు చదివి మిక్కిలి వినికి గలిగి పలుసంశయ
లను వారింప నేర్పుగలవారు సహితము లోభమువల్ల వి
ం పోఁగొట్టుకొని క్లేశపడియెదరు. ఆహా! లోభ మెంత చెడ
ము! అన్నియిడుములకు లోభము కారణము

అనంతరము పావురములన్ని వలలోఁ దగులుకొని కపో
తమునుజూచి నీవు వృద్ధుఁడవు. తెలిసినవాఁడవని భ్రాంతిః
మాటలను విని యీ విపత్తు తెచ్చుకొంటిమి. ఎవ్వఁడు బుద్ధి
డో వాఁడు వృద్ధుఁడుగాని యేండ్లుమీఱినవాఁడావృద్ధుఁడు
కపోతములు నిందింపఁగా విని చిత్రగ్రీవుఁ డిట్లనియె. '
ాతనిదోషము గాదు ఆపదలు రాఁగలప్పుడు మంచిసహితః
వ గగుచున్నది. మనకాలము మంచిదికాదు. ఊరక
ాతని నిందించెదరు. ఈతఁడు తనకుఁ దోఁచినది చెప్పినాఁ
ప్పుడు మనబుద్ధి యేమయ్యె? ఆపద వచ్చినప్పుడు తప్పిం
నుసాధనము విచారింపవలెఁగాని యీమాటలవల్ల ఫలమే
త్కాలమందు విస్మయము కాపురుషలక్షణము. కాఁబ
ప్పుడు ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రతికారము చింతింపుఁ
ప్పటికి నా కొకటి తోఁచుచున్నది. మీరందఱు పరాకు
ండు. ఒక్కసారిగా మనమందఱము వలయెత్తుకొని యె
పుదము. మనమల్పులము; మనకీకార్యముసాధ్యమవునాయ
వారింపఁబనిలేదు. సంక్షోభవించి యెంతటికార్యమయిన సాధి

"మగధదేశమందు మందారవతి యనువనముగలదు. అందు బహుదినములనుండి మృగకాకములు రెండు మిక్కిలి సఖ్యముతో వాసముచేయుచుండు. ఆమృగము లెస్సగా బలిసి వనములో విచ్చలవిడి సంచరించుచుండఁగా నొకనక్క చూచి యిట్లు చింతించె. ఆహా! యీజింక యెంత పోతరించియున్నది! ఏలాగున దీని మాంసము నాకు లభించును? మంచిది. దీనికి నమ్మకము పుట్టించెదనని యాలోచించి తిన్నఁగా సమీపముచేరి యిట్లనియె. మిత్రుఁడా! కుశలమా? అనఁగానే విని యెవ్వఁడవు నీవని మృగ మడిగెను. నేను నక్కను. నాపేరు సుబుద్ధి. నాబంధువులందఱు నన్నొంటిఁజేసిపోయిరి. ఈయడవిలో మృతకల్పుఁడనయి యున్నవాఁడను. మఱి యెవ్వరితోఁగాదు దైవముతోఁ జెప్పుచున్నాను వినుము. నిన్నుఁ జూడఁగానే నాబంధువులందఱు వచ్చినట్లుతోఁచినది. సజ్జనదర్శనము సమస్తదోషములు బోఁగొట్టును; సర్వశుభము లిచ్చునని పెద్దలు చెప్పుదురు. దానికిదే తార్కాణము. నేను నీతోడ సావాసము చేయవలెనని మిక్కిలి కోరుచున్నాఁడను. నాకోరిక నెఱవేర్పుము. అనిన విని మంచి దాలాగుననే కానిమ్మని మృగము నక్కను వెంటఁ బెట్టుకొనిపోయి సాయంకాలము తనవాసస్థానము చేరెను. అక్కడ మందారవృక్షముమీఁది కాకి తనమిత్రమయిన మృగశిశునుజూచి యెవ్వఁడీతఁడని యడిగెను. ఈతఁడు సుబుద్ధి యనుజంబుకోత్తముఁడు. నాచెలిమి గోరి వచ్చినవాఁడని జింక చెప్పెను. ఆమాటలు వాయసము విని యిట్లనియె. క్రొత్తగా వచ్చినవానిని నమ్మవచ్చునా? ఇప్పుడు నీవు చేసినపని మంచిది కాదు. కులశీలములు తెలియక యెవ్వరికిఁగాని తావిచ్చుటతగదు.

పూర్వము మార్జారమునకు జరద్గవ మనుగృధ్రము తా విచ్చి మృతిఁబొందెను. అది సవిస్తరముగా వివరించెద వినుము.

'భాగీరథీతీరమందు గొప్పజువ్వివృక్షము గలదు. దాని తొఱ్ఱలో జరద్గవ మను చీకుముసలిగద్ద వాసము చేయుచుండెను. ఆవృక్షముమీఁద వసించుపక్షులు దానికి జీవనముకయి తాము తెచ్చుకొన్న యెరలోఁ గొంచెముకొంచెము పంచి యిచ్చుచుండును. అది దానిచేత జీవనముచేయుచుండెను. ఒకనాఁడు దీర్ఘకర్ణ మనుపిల్లి పక్షిపిల్లలను భక్షించుటకై యావృక్షానికడకు సద్దుచేయక వచ్చెను. దానిరాక చూచి పక్షిపిల్లలు భయపడి కూయసాగెను. ఆకోలాహలమును జరద్గవము విని యె[illegible]తిః పరులు వచ్చుచున్నారని యెంచుకొని, యెవరక్కడ నని హె[illegible] చ్చరించెను. అప్పుడు బిడాలము గద్దను చూచి భయపడి [illegible]డు చచ్చితిఁగదా! కడుదాపునకు వచ్చితిని; సురిఁగిపో[illegible] గాదు; తప్పించుకొనుటకుపాయాంతరము లేదు; కా[illegible]తిః మించినది; ఇప్పుడు వెనుకదీయరాదు; కానున్నది కాక[illegible] 'ఱోటిలోఁ దలదూర్చి రోఁకటిపోటునకు వెఱవఁ[illegible] మంచిది. ఇప్పుడు మంచితనముచూపి దీనికి నమ్మిక పుట్టఁ[illegible] నని యాలోచించి యెట్టయెదుర నిలిచి యిట్లనియె. అయ్యా మీకు నమస్కారము. అనఁగానే గృధ్రమువిని యెవ్వఁడవు నీవ[illegible]గెను. నేను బిడాలమను; నన్ను దీర్ఘకర్ణమని చెప్పుదురు[illegible] విని గృధ్ర మిట్లనియె. శీఘ్రము దూరముగాఁబో; పోకు[illegible] నీప్రాణములు నీవి కావు. చూడు నాదెబ్బ. అనఁగానే బిడాల మిట్లనియె. ముందు నామాటవినుఁడు. నేను వధ్యుఁడనో కానో గుర విచారింపుఁడు. తర్వాత మీకుఁ దోఁచినట్లు చేయుఁడు. గుణ[illegible]

దోషములు విచారించి వీఁడు పూజ్యుఁడు వీఁడు వధ్యుఁ డని నిర్ణయింపవలెఁగాని జాతిమాత్రముచేత నిర్ణయింపఁగూడునా? నావుడు నీవు వచ్చినపని యేమని గృధ్ర మడిగెను. పిల్లి యిట్లనియె. ఇక్కడ గంగలో నిత్యము స్నానము చేయుచు మాంసాశనము విడిచి బ్రహ్మచారినై చాంద్రాయణవ్రతము చేయుచున్నాఁడను. మిమ్ము ధర్మజ్ఞులని మంచివారని యిచ్చటి పక్షు లప్పుడప్పుడు ప్రశంసింపఁగా విని బహుదినములనుండి నాకు మీదర్శనము చేయవలెనని కోరికకలదు. అది యిన్నాళ్లకు ఫలించినది. మీరు విద్యావయోవృద్ధులు. కాఁబట్టి మీవలన ధర్మములు వినవలెనని సయితము మనసుకలదు. ధర్మజ్ఞులయిన మీరే యిల్లుత్రొక్కుకొని వచ్చినవానిని వధింపను యత్నము చేసితిరి గృహస్థధర్మమా యిది! శత్రువున కయినను గృహమునకు వచ్చినవాని కాతిథ్యము చేయవలసినది. ధనము లేని పక్షమునకు మంచిమాటలతోనైన సత్కరింపవలెను. ఉస్సురని యింటికి వచ్చినయతిథి పోరాదు. అది మిక్కిలి పాపమునకు మూలము. అనఁగా విని గద్ద యిట్లనియె. పిల్లులకు మాంసమందు రుచి మిక్కుటము. ఇక్కడనా పక్షిపిల్ల లున్నవి. అందుచేత నే నట్లు చెప్పితిని. అనఁగానే పిల్లి రెండుచెవులు మూసికొని కృష్ణ! కృష్ణ! యని యిట్లనియె. ఎంతపాపముచేసి యీపిల్లిజన్మ మెత్తితినో యిదిచాలక యీపాపముసహితము కట్టుకోవలెనా? ఎంత మాట వినవలసివచ్చెను. ధర్మశాస్త్రము విని నిష్కాముఁడనై యిప్పుడు చాంద్రాయణవ్రతము చేయుచున్నాఁడను. నే నిట్టి పాపము చేయుదునా! పరస్పరవిరుద్ధములయిన ధర్మశాస్త్రములు సహిత "మహింసా పరమో ధర్మ" యనుచో నైకమత్యము

గలిగియున్నవి. ఏహింసగాని చేయక సర్వభూతములయందు దయాళువులయి వర్తించువారికి స్వర్గము కరస్థము భూతదయ గలవాఁడె సర్వధర్మములు చేసినవాఁడు. అదిలేనివాఁడు చేసియుఁ జేయనివాఁడె కడపటఁ దాను జేసినధర్మము తనకు సహాయమయి వచ్చునుగాని తక్కినదియేదియు లోకములోనిది తోడరాఁబోదు. తెలియక చెడినకాలము పోనిమ్ము. కొత్తు యింకఁ జెడుదునా? అడవిలో స్వచ్ఛందముగా మొలచిన యేశాకముతో నయిన క్షుధఁ దీర్చుకొని ప్రొద్దుఁబుచ్చవచ్చును. ఈపాడుపొట్టకయి యింతపాపముచేయుట కెవ్వఁడు పాలుపడును? ఆహా! యెంతమాటాడితిరి. అనఁగా గ్రద్దవిని, కోపము చేయకు. క్రొత్తగా రాఁగానే వచ్చినవారిస్వభావ మేలాగునఁ దెలిసికోవచ్చును? అప్పుడు తెలియక చెప్పినమాట తప్పుగాఁ బట్టఁబోకు. పోయినమాట పోనిమ్ము. నీవు యథేచ్ఛముగా రావచ్చును బోవచ్చును మాకడనిలువవచ్చును. నీకొక యడ్డంకి లేదని చెప్పెను. అనంతరము మార్జాలము జరద్గవముతో మిక్కిలి సఖ్యము గలిగి యాతొఱ్ఱలో వాసముచేయుచుండెను ఇట్లు కొన్నిదినములు కడచినతర్వాత మార్జాలము ప్రతిదినము నడికిరేయి చప్పుడుచేయక వృక్షమెక్కి పక్షిపిల్లలను గొంతు కొఱికితెచ్చి తొఱ్ఱలోఁబెట్టుకొని తినసాగెను. అక్కడిపక్షులు తమపిల్లలను గానక మిక్కిలి దుఃఖించి యక్కడక్కడ వెదక నారంభించెను. అది యెఱిఁగి పిల్లి తొఱ్ఱవెడలి పాఱిపోయెను. ఆపక్షులు వెదకుచువచ్చి తొఱ్ఱలోఁ దమయెముకలుచూచి యా గద్దయే మనపిల్లలను భక్షించిన దని నిశ్చయించి దాని గోళ్లతో ఱెక్కఁ జంచువులతోఁ బొడిచి చంపెను.

కాఁబట్టి క్రొత్తగా వచ్చినవానిని నమ్మరాదని చెప్పితిని.' అనఁగా విని నక్క కాకిని మిక్కిలి కోపించి చూచి యిట్లనియె. ప్రథమదర్శనదినమందు మృగమునకు నీవుసహితము క్రొత్త వాఁడవే. అది యెట్లు నీతో మృగమునకు స్నేహము రాఁగా రాఁగా వర్ధిల్లుచున్నది? నీకు మాఱు లేదుగనుక నీతుఁ అని నోరికి వచ్చినవి వదరుచున్నావు విద్వాంసుఁడు లేనిచోట స్వల్పబుద్ధియు సమ్మానింపఁబడుచున్నాఁడు. మ్రాను లేని దేశమం దాముదపుఁ జెట్టు మహావృక్షముకాదా? వీఁడు తనవాఁడని వీఁడు పరుఁ డని యెన్నిక లఘుబుద్ధులకు మహాత్ములకు లోకమే కుటుంబము. ఈమృగము నాకు బంధువయినట్లు నీవు కావా? ప్రపంచ మున్నంతకాలము బ్రతుకఁబోము. ఎప్పుడో కాలుఁడు మ్రింగఁ గాచియున్నాఁడు. ఉన్నకాల మందఱికి మంచివాఁ డనిపించు కొని పోవలెఁగాని యిట్టి విషమబుద్ధిచేత ఫలమేమి? అనఁగా విని మృగ మిట్లనియె. ఈవాదులాటయేల? మన మందఱ మొక చోట మంచిమాటలతో సుఖముగాఁ గాలక్షేపము చేయు దము. వీనికి వీఁడు మిత్రము, వీనికి వీఁడు శత్రువని నియమము గలదా? వ్యవహారముచేతనే మిత్రులుగాని శత్రువులుగాని కలుగుచున్నారు. నావిని కాకి యాలాగే కానిమ్మని పలికెను. అనంతరము మృగ కాక జంబుకములు కడునేస్తము గలిగి తద్వనమందు వాసము చేయుచుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరి గినవెనుక నొక్కనాఁడు నక్క జింకతో నిట్లనియె. చెలికాఁడా! యీవనమం దొకచోట నిండుపయిరు గలపొలము నేఁడుచూచి తిని. నీవు నావెంబడిరా. నేను నీ కాపొలము చూపుచున్నాను. అని చెప్పి మృగమును వెంటఁబెట్టుకొని పోయి క్షేత్రము

చూపెను తరువాతఁ బ్రతిదిన మక్కడికి మృగముపోయి పైరు మేయసాగెను ఒకనాఁడది క్షేత్రస్వామిచూచి యీమృగము పయిరుమేయ మరగినది. దీనిని జీవముతో విడువరాదని యాలోచించి పొలములో గూఢముగా వలపన్ని యింటికిఁబోయెను. ఎప్పటివాడుకచొప్పున మఱునాఁడు మృగము వచ్చి పొలములో మేయఁ దిగి వలలోఁ దగులుకొని యిట్లు చింతించె. అయ్యో! వలలోఁ దగులుకొంటినిగదా యేమి చేయుదును? ఈకాలపాశమువలన నన్ను విడిపించు దిక్కెవ్వరున్నారు? ఇప్పుడు నాప్రియమిత్త్రుఁడు జంబుకోత్తముఁడు వచ్చెనా యీ విపత్తు మాన్పఁగలఁడు. అని చింతించుచుండఁగా నక్కవచ్చి చూచి లోపల సంతోషపడి యిన్నాళ్లకు నాయత్నము ఫలమునకు వచ్చినది. పొలముకాఁపు దీనిని నేఁడు చంపక మానఁడు. దీనియొక్క రక్తమాంసములతోఁ గావలసినన్ని యెముకలు దొరకఁగలవు. నాకు నేఁడుగా పండుగు. అని యెంచుకొనుచు దాపునకుఁ బోయెను. మృగము నక్కను జూచి యింక భయము లేదని యెంచుకొని యిట్లనియె. చెలికాఁడా! శీఘ్రముగావచ్చి వలఁ గొఱికి నన్నుఁ గాపాడుము. అనఁగానే నక్క కదియఁ బోయి వలచూచి చెలికాఁడా! యీవల నులినరములతోఁ జేయబడినది. నేఁడు భట్టారకవారము. నరములు పండ్లతో నేనెట్లు తాఁకుదును? మిత్త్రుఁడా! మనములో వేఱుగాఁ దలఁపబోకు. మఱి యేపనిగాని చెప్పితివా ఇప్పుడు తలతోఁ జేయుచున్నానని పలికెను. అంతట సాయంకాలము కావచ్చెను. కాకి తనమిత్త్రము హరిణము తావుచేరమికి మిక్కిలి చింతించి యక్కడక్కడ వెదకుచువచ్చి యాపొలముకడకు వచ్చి

చూచి చెలికాఁడా! యిది యేమని యడిగెను. మిత్రునిమాట విననిదానికి ఫలమిది. చేటుగాలము దాపించినవాఁడు హితుల మాట యేల విను నని మృగము పలికెను అన విని కాక మా నక్క యెక్కడ నని యడిగెను. నామాంసము తినవలెనని యిక్కడనే యెక్కడనో కాచుకొనియున్నదని మృగము చెప్పెను. నావిని కాకి యిట్లనియె. నేను మునుపే చెప్పితిని. నామాట వినక పోయితివి. పరులకు నేను గీడు చేయఁ బోను. వారు నాకొకకీడు చేయఁబోరని నమ్మరాదు. మంచివారికిసహితము దుష్టులవలన భయముగలదు. పోఁగాలము దాపించినవారు దీప నిర్వాణగంధము నరుంధతిని మిత్రవాక్యమును మూర్కొనరు కనరు వినరని పెద్దలు చెప్పుదురు. ప్రత్యక్షమం దిచ్ఛకములాడి పరోక్షమందుఁ గార్యహాని చేయుసంగాతకాఁడు పయోముఖ విషకుంభమువంటివాఁడు. అట్టివానిసాంగత్య మవశ్యము మాను కోవలెను. అనఁగా విని హరిణము నిట్టూర్పు విడిచి యిట్లనియె. సజ్జనసాంగత్యమువలన సర్వశ్రేయములవలె దుర్జనసాంగత్యము వలన సర్వానర్థములు ప్రాప్తించును. దానికి సంశయము లేదు. ఆజిత్తులమారి మృగముయొక్క తేనెమాటలకు మోస పోయితిని. నాలిక తీపు లోను విషమని యెఱుఁగుదునా? అని చెప్పుచుండఁగా దూరమందు వచ్చుచున్న పొలముకాఁపును జూచి కాకి యిట్లనియె. చెలికాఁడా! యిప్పుడు తగిన వెరవు విచారింపక మసలరాదు. అదిగో పొలముకాఁపు బడియ చేతఁ బట్టుకొని యమునివలె వచ్చుచున్నాఁడు. నాకొక యుపా యము తోఁచుచున్నది విను. ఊపిరి బిగియఁబట్టి కడుపు బూరటించి నాలుగుకాళ్లు చాఁచుకొని బిఱ్ఱబిగిసికొని చచ్చి

నట్లు పడియుండుము. నేను నీపయినెక్కి ముక్కుతో నీకన్నులు పొడుచునట్లు కూర్చుండియుండెద. నేను సమయముచూచి కూసెదను. కూయఁగానే లేచి పాఱిపొమ్మని చెప్పెను. పిదప మృగము కాకి చెప్పినట్లు పడియుండెను. తదనంతరము పొలము కాఁపు దాపునకు వచ్చి చూచి మృగము చచ్చినదని యెంచు కొని వల వదలింపఁగానే కాకి కూసెను. అదివిని మృగము శీఘ్రి ముగా లేచి పరుగెత్తెను. ఆహా! యిది యెంత మాయలమారి మృగము. నన్ను మోసపుచ్చినదిగదా? యని యెంచుకొని పొలముకాఁపు తనచేతిబడియను విసరివ్రేసెను. దైవికముగా దానితాఁకుపడి నక్కచచ్చె. చూడు నక్క యేమితలంచు కొని యుండెను? తుద కేమాయెను? పరులకు హానిచేయఁ గోరువారు తామే చెడిపోవుదురు.

అనిన విని హిరణ్యకునితో లఘుపతనక మిట్లనియె. ఏల యీమాటలు? నీతో మిత్రభావము కోరివచ్చినాఁడను. నన్ను వేఱుగాఁ దలంపకు. నిన్ను నేను భక్షించినమాత్రాన నాకడుపు నిండునా? నామనవి విను. చిత్రగ్రీవునివలె నన్ను సహిత మను గ్రహింపుము. నీసౌజన్యమే యింతగా నాచేత నిన్ను వేఁడు కొలుపుచున్నది. నీకు దయవచ్చునంతదాఁక నిన్ను విడిచి కద లను. నీవంటిసజ్జనుని సాంగత్యముచేసి సౌఖ్యము పొందని వాని జన్మమేల?

అనిన హిరణ్యకుఁ డిట్లనియె. నీవు చపలుఁడవు. చపలునితో మైత్రి సర్వదా చేయరాదు. ఇంతేకాదు. మాకు నీవు శత్రుపక్ష మువాఁడవు. ఎంతమంచివానితోఁగాని దాయతో సాంగత్యము చేయరాదు. కాఁబట్టి నీతో నాకు నేస్తము సరిపడదు. అట్లు

క్యము శక్యము గాఁబోదు. శక్య మశక్యముగాఁబోదు. జలము మీఁదబండ్లు నేలమీఁదనావలు నడచునా? ఏల యందని మ్రాని పండ్లు కళ్లు చాఁచెదవు? నీపనిచూడు. మిక్కిలి ప్రొద్దెక్కినది. కడుపుపనివిచారించుకో. పోపో. నావిని లఘుపతనక మిట్లనియె. నాస్వభావము తెలియక యేల యింతదూరము వెగటుమాట లాడెదవు ? కడపటిది విను. చిత్రగ్రీవుఁడు లోకోత్తరుఁడవయిన నీతో సౌహార్ద సౌఖ్య మనుభవించుట చూచితిని. నీతో సంగాతము చేయవలెనని మనసుపడితిని. నాప్రార్థన విని నాకోరిక నెఱవేర్చితివా సరి, లేదా యింతే నాభాగ్య మనుకొని యిక్కడనే ప్రాయోపవేశముచేసి ప్రాణములు విడిచెదను. ఇది నానిశ్చయము. మృద్ఘటమువలె దుర్జనుని సులభముగా [illegible]నవలె వచ్చునుగాని సంధింపఁగూడదు. హేమఘటమందువ నిపొమ్ము నియం దీలక్షణము విపరీతమైయుండును. ద్రవత్వపడి వల్లెయని లోహములును, నిమిత్తమువలన మృగపక్షు[illegible]వించుచుఁ గతి ములవలన మూర్ఖులును, దర్శనమువల[illegible]ధరుఁడు దూరము కొందురు. మఱియు శుచిత్వము తొ[illegible] లఘుపతనక హిరణ్యక దుఃఖములయందు సామాన్యము కెసెను.

సత్యవర్తనమును సుహృద్గుణము [illegible]ధరునితో నిట్లనియె. చెలి లన్నియు నీయందుఁ గానఁబడుచ[illegible] నీవు మిక్కిలి సమ్మానింపుము. విని యెఱుఁగను. నీ[illegible] ధురీణుఁడు; గుణరత్నాకరుఁడు; కొంటకంటె మేలో[illegible]. ఈతనిగుణములు శేషుఁడుసహితము మేలమ్మ్యేను. [illegible] నేపాటివాఁడను. అని పలికి మొదటినుండి దను. అనిన వృత్తాంతము సర్వము వినిపించెను. అంతట మంథ లఘుపతనకా[illegible]కుని మిక్కిలి సమ్మానించి యిట్లనియె. హిరణ్యకా!

ప్రీతిపూర్వకమయిన సజ్జనసల్లాపమువలె గంధసారమును
హిమాంబుపూరమును వారిజాతవారమును శ్రమముపోఁగొట్టఁ
జాలవు. దుర్జనుఁడు తలఁచునది యొకటి చెప్పునది యొకటి
చేయునది యొకటి. సజ్జనుఁడు తలఁచునది చెప్పునది చేయునది
యొకటియై యుండును. నీయందు దోషము లేశమయినను
స్వభావముచేతఁ గానఁబడదయ్యె. నీవలన మిక్కిలి సంతోషించి
తిని. నీయభిమతమే కానిమ్ము. అని పలికి హిరణ్యకుఁడు
యథోచితసత్కారములుచేసి వాయసమును సంతోషపఱిచి
వీడుకొలిపి తనవివరము ప్రవేశించెను. నాఁటఁగోలె మూషిక
వాయసములు కుశలప్రశ్నములచేత నన్యోన్యాహారదానముల
కొని యస్రంభాలాపములచేతఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెను.
గోరువారు ౧ వాయసము మూషికమును జూచి చెలికాఁడా!

అనిన విని షాహారము కష్టతరలభ్యముగానున్నది. కాఁబట్టి
యీమాటలు? నీవి యెక్కడికేని దగిసయెడకుఁ బోవలెనని
వేఱుగాఁ దలంపకు. నేను. అనిన విని హిరణ్యకుఁ డిట్లనియె.
నిండునా? నామనవి విని నఖములు నరులును స్థానభ్రంశమును
గ్రహింపుము. నీసౌజన్యమేఁబట్టి మతిమంతుఁ డీయర్థము తెలిసి
కొలుపుచున్నది. నీకు దయఁబుద్ధి మానుకోవలెను. అనిన విని
లను. నీవంటిసజ్జనుని సాంగత్యమీవు చెప్పినవచనము దుర్బలవిష
వాని జన్మమేల? రుషులును స్థానమువిడిచి

అనిన హిరణ్యకుఁ డిట్లనియె. నీవు చపలులు కాపురుషులును
మైత్రి సర్వదా చేయరాదు. ఇంతేకాదు. మాకు. అనిన విని హిర
మువాఁడవు. ఎంతమంచివానితోఁగాని దాయతోని యెక్కడికిఁ
చేయరాదు. కాఁబట్టి నీతో నాకు నేస్తము సరిపడదు చోటు

చూచి పాదము మోపికదా వెనుకటిపాద మెత్తవలెను ? అట్లు స్థానాంతరము విచారించుకోక పూర్వస్థానము మానరాదు. కాఁబట్టి ముందు గంతవ్యస్థానము నిరూపించుకొనక ప్రయత్న పడినవాఁడనుగాను విను. దండకారణ్యమందుఁ గర్పూరగౌర మను సరోవరము గలదు. అందు నాప్రియమిత్త్రుఁడు మంథరుఁ డను కూర్మరాజున్నాఁడు. అతఁడు సహజధార్మికుఁడు. పరులకు వలచినన్నిధర్మములు చెప్పవచ్చునుగాని తాను నడచుకోలు దుష్కరము గాదా ? ఆ తామేటిమేటి మీనాద్యాహారదాన ములచేత నన్ను భరింపఁజాలినవాఁడు. నావిని హిరణ్యకుఁ డిట్ల నియె. నీవు పోయినతర్వాత నా కిక్కడఁబని యేమి? సన్మానము జీవనము బాంధవులు విద్యాగమమును లేనిదేశము మానవలె నని పెద్దలు చెప్పుదురు. కాఁబట్టి నీతో నన్నుఁదోడుకొనిపొమ్ము వచ్చెదను. అనఁగా విని లఘుపతనకము సంతోషపడి వల్లెయని పయనమై మూషికముతో సరసాలాపములు కావించుచుఁ గతి పయదినంబుల కాకొలను చేరఁబోఁగా మంథరుఁడు దూరము నందుండిచూచి యెదురువచ్చి కొనిపోయి లఘుపతనక హిరణ్య కులకు యథోచితముగా నాతిథ్యము చేసెను.

తర్వాత లఘుపతనకుఁడు మంథరునితో నిట్లనియె. చెలి కాఁడా ! యీ మూషికరాజును నీవు మిక్కిలి సన్మానింపుము. ఇతఁడు పుణ్యకర్ములలోపల ధురీణుఁడు; గుణరత్నాకరుఁడు; హిరణ్యకుఁ డనువాఁడు. ఈతనిగుణములు శేషుఁడుసహితము వర్ణింపఁజాలఁడు. నే నేపాటివాఁడను. అని పలికి మొదటినుండి హిరణ్యకుని వృత్తాంతము సర్వము వినిపించెను. అంతట మంథ రుఁడు హిరణ్యకుని మిక్కిలి సన్మానించి యిట్లనియె. హిరణ్యకా!

నీవు నిర్జనవనమందు వాసముచేయుటకు నిమిత్తమేమి చెప్పుమని యడిగెను. హిరణ్యకుం డిట్లనియె. చంపకవతి యనుపట్టణము గలదు. అందు సన్న్యాసులు పెక్కండ్రు వాసముచేయుచుండుదురు అందుఁ జూడాకర్ణుం డనుపరివ్రాజకుఁడు గలఁడు. అతఁడు తానుభోజనముచేసి మిగిలినవంటకము భిక్షాపాత్రలోఁ బెట్టి చిలుక కొయ్యమీఁదనుంచి నిద్రపోవును. నేను సద్దు చేయక దానిమీఁది కెగిరి ప్రతిదిన మావంటకము భక్షించి పోవుచుండుదును. ఒకనాఁడు చూడాకర్ణుఁడు తనస్నేహితునితో వీణాకర్ణుఁ డనుసన్న్యాసితో మాటలాడుచుండి మాటిమాటికి మీఁదివంకచూచి తన గిలుకకఱ్ఱలతో నేలమీఁదఁగొట్టి నన్ను వెఱపించుచు వచ్చెను. అప్పుడు వీణాకర్ణుఁడు, చూడాకర్ణుఁడా! యేమది మీఁదుచూచి నేల కఱ్ఱతోఁ దట్టుచున్నాఁడ వని యడుగఁగా జూడాకర్ణుఁ డిట్లనియె. ఒకయెలుక ప్రతిదినము చిలుకకొయ్యమీఁది పాత్రమునం దున్నయన్నము భక్షించి పోవుచున్నది. నాకు దీనియుపద్రవము పెద్దదిగా నున్నది యని చెప్పెను. ఆమాటలు వీణాకర్ణుఁడు విని యెక్కడియెలుక! యెక్కడిచిలుకకొయ్య! యింత యల్పజంతువున కింతపాడవున కెగురుబల మెక్కడనుండివచ్చెను ? దీనికేమయినను నిమిత్తము లేకమానదు. పూర్వము నేనొక విప్రునియింటికి భిక్షార్థము పోయియుంటిని. అప్పు డాబ్రాహ్మణుఁడు తన భార్యనుజూచి ఱేపమావాస్య. బ్రాహ్మణులకు భోజనముపెట్టవలెను. ఏమేమిభోజ్యపదార్థములు కూర్చినదాన వని యడిగిన బ్రాహ్మణి యిట్లనియె. పురుషులు పదార్థములను సేకరించి యింటికిఁ దెచ్చిరేని వానిని స్త్రీలువలసినపనులకు వాడుకొందురుగాని మీరు తేనిపదార్థము

లెక్కడనుండి వచ్చును? అనినవిని యాతఁడు కోపించి భార్యను జూచి యిట్లనియె. ఉన్నంతలో జరుపుకోవలెనుగాని విస్తరించి పదార్థసంగ్రహము చేయవలెనని పేరాస పడరాదు. అనిన బ్రాహ్మణి యిట్లనియె. ఆలాగుననే కానిండు. రేపటికార్యము కలిగినంతటితోనె జరిపెదను. అనిచెప్పి యాయమ్మ నూవులు కడిగి దంచి యెండఁబోసెను. అంతట నొక కోడివచ్చి యా తిలలు కాళ్లతోఁజీరి చల్లులాడెను. అది బ్రాహ్మణుఁడు చూచి యీనువ్వు లంటువడ్డవి. బ్రాహ్మణభోజనమునకుఁ బనికిరావు. కాఁబట్టి యివి కొనిపోయి మార్చుకొని రమ్మని చెప్పెను. తదనంతర మా బ్రాహ్మణి మఱునాఁడు నేను భిక్షార్థముపోయియున్న యింటిలోఁగిటికి వచ్చి యీనువ్వుఁబప్పు పుచ్చుకొని నూవులిచ్చెదరా యని యాయింటివారి నడిగెను. ఆయింటిపాఁఱుత యా మాటవిని మిక్కిలి సంతోషపడి చేటలో నూవులు పోసికొని వచ్చి మాటలాడుచుండఁగా నామెభర్తవచ్చి యేమి బేరమాడు చున్నావని యడిగెను. చేరుడునూవులిచ్చి దంచిన నూవులు పుచ్చుకొంచున్నానని యామె చెప్పెను. ఆమాటలు బ్రాహ్మణుఁడువిని, యోసీవెఱ్ఱీ, చేరుడునూవులకు దంచిననూవు లెవ్వరయిన నిత్తురా! ఈమె యీలాగునఁ దెచ్చియిచ్చుట కేమయిన నిమిత్తముండును. కాఁబట్టి నీ వానూవులు పుచ్చుకోకు మని చెప్పెను. ఆలాగుననే యీ మూషికమున కింతబలిమియు నిక్కడిసదావాసమును నిమిత్తము లేక సంభవింపవు.

అని వీణాకర్ణుఁడు చెప్పఁగా విని, చూడాకర్ణుఁడు, తడవులఁ బట్టి యీయెలుక యిక్కడ నొకలాఁగ త్రావు చేసికొని విడువక వాసము చేయుచున్నది. ఇట్లు వసించుటకు నిమిత్తము తెలిసినది

కాదు. త్రవ్వి చూచెదఁగాక యనిచెప్పి యొకగుద్దలితో నేను వసించు వివరము త్రవ్వి చిరకాలోపార్జితమయిన నాధనము సర్వము గ్రహించెను. తరువాత సత్త్వోత్సాహములు లేక నానాఁ డాహారము సహితము సంపాదించుకొనఁజాలక దిగులు పడి కృశించి మెల్ల మెల్లగా సంచరించుచుండఁగాఁ జూచి చూడా కర్ణుఁ డిట్లనియె ధనముగలవాఁడె బలవంతుఁడు. ధనముగల వాఁడె పండితుఁడు ధనము సర్వశ్రేయములకు నిదానము. ధనములేనివానిజీవన మేల? ఈమూషికము తనధనము కోలు పోయికదా తొంటిజవసత్త్వము లుడిగి స్వజాతిసామ్యమును బొందెను. అర్థపరిహీనునకు నిరంతరము ఖేదము సంభవించును. నిరంతరఖేదమువలన బుద్ధిహీనత్వము ప్రాప్తించును. బుద్ధిహీనత వలన సమస్తకార్యములు నిదాఘనదీపూరములట్లు వినాశము నొందును. ధనవంతునకే పౌరుషమును మేధాసంపత్తియు బంధుమిత్త్రులును గలుగుదురు పుత్త్రమిత్త్రవిరహితుని గృహ మును మూర్ఖునిచిత్తమును శూన్యములు. దారిద్ర్యము సర్వ శూన్యము. దారిద్ర్యముకంటె మరణము మేలు. మరణమాపాత యాతనావహము. దారిద్ర్యము యావజ్జీవము తీవ్రవేదనా కరము. ఇంద్రియముల నామమున బుద్ధిని వచోధోరణిని బురు షుఁడు తొంటివాఁడయ్యు ధనముచు బాసిన క్షణముననే లాఁతివాఁడగును. ఇది మహాచిత్రము. అని యాపరివ్రాజకుఁడు చెప్పఁగా విని మిక్కిలి ఖిన్నుఁడనయి యిట్లు చింతించితిని. ఇఁక నాకిక్కడ వసింపఁదగదు. ఇప్పుడు నావృత్తాంతము పరులతోఁ జెప్పికోలును యుక్తముగాదు. అర్థనాశము మనస్తాపము గృహ మందలి దుశ్చరితము వంచనము పరాభవమును బ్రకాశింపఁ

జేయఁదగ దని పెద్దలు చెప్పుదురు. దైవానుకూల్యము లేక పౌరుషము చెడినప్పుడు మానవంతునికి వనవాసముకంటె సుఖము లేదు. కుసుమస్తబకమువలె మానవంతుఁడు సర్వజనుల మూర్ధముమీఁదనయిన నుండవలె. లేదా వనమందు సమసిపోవలె ఇక్కడనే వాసము చేసికొని యాచనతో జీవించెదనంటినా దానికంటె గర్హితము లేదు. ఒకమ్రుక్కడిని యాచించుకంటె నిప్పులోఁబడి శరీరము తొఱఁగుట మేలు అనృతమాడుటకంటె మౌనము మేలు. పరధనాపహరణముకంటెఁ దిరియుట మంచిది వివేకహీనుఁడయిన ప్రభువును సేవించుటకంటె వనవాస ముత్తమము. యాచించికొని బ్రతుకుటకంటె మరణయ శ్రేయము. సేవావృత్తి మానమునువలె యాచనావృత్తి సమస్త గౌరవమును హరించును. ఒకరి యిల్లుకాచి వారి పెట్టువోఁతలకు దోసిలి యొగ్గియునికియు మిక్కిలి నింద్యము అని నానావిధముల విచారించియు లోభముత్రిప్పులకు లోనయి మరల నర్థసంగ్రహము చేయవలెనని తలఁచి యచ్చోటనే నిలిచితిని. లోభము మోహమును బుట్టించును. మోహము దుఃఖము నుత్పాదించును. దుఃఖము జ్వలనమువలె స్వాశ్రయమునకు నాశము పుట్టించును. కాఁబట్టి లోభమునకు బుద్ధిమంతుఁడు లోపడఁడు. తరువాత నేనక్కడ వదలకుంట చూచి చూడాకర్ణుఁడు నన్నుఁ గఱ్ఱతో విసరివ్రేసెను. ఆవ్రేటు దైవవశమువలనఁ దప్పిపోయినది. తగిలియుండెనా యింతకు యమలోకములోఁ బాఁతకాఁపనయియుండనా? అనంతర మిట్లు చింతించితిని. ఆహా! ధనలోభము సర్వాపదలకు మూలముగదా? తదర్జనముకంటె లోకమందు సుఖమేదియు లేదు. ఆశదిగనాడినవాఁడే సత్పురుషుఁడు.

వాఁడే సర్వశాస్త్రములు చదివినవాఁడు. వాఁడే సర్వధర్మము లాచరించినవాఁడు. ఉదకముకయి పరులఁగోఁజక ప్రాప్తలాభము నకు సంతోషించువాఁ డొక్కఁడు లోకమందు ధన్యుఁడు. వాఁడే సుఖి. తత్తత్కర్మానురూపముగా దేహికి దుఃఖములట్లు సుఖములు కోరకయే ప్రాప్తించుచున్నవి. అందులకయి ప్రయాస పాటు నిరర్థకము. ఈత్రావు తాతముత్తాతలు సంపాదించిన కాణాచి గాదు. భూమండలములో నింకఁ ద్రావు దొరకదా? ఇక్కడనుండ నేల? ఈ చెడగరపు బోడకట్టుమోఁదులువడి ప్రాణ ములు కోలుపోనేల? ఇంక నెక్కడనయిన నొక్కవిజనప్రదేశము చేరి కాలముపుచ్చుట మంచిది. శిలాంతరాళమందలి కప్పను భరించు దయామయుఁ డయినయీశ్వరుఁడు నన్నుఁ గాపాడ కుండునా? అని చింతించి మనసు గట్టిపఱచుకొని యచ్చోటు విడిచి యానిర్జనవనము చేరితిని. వనములోఁ గాయగసురులు భక్షించి పడియనీరుత్రాగి యొకచెట్టునీడలో వసించి కాలము పుచ్చుట మంచిదిగాని ధనహీనుఁడనయి నలుగురిలో నుండ రాదు. అనంతరము నాపుణ్యమువలన నాకీమిత్రుఁడు లభిం చెను. నామహాభాగ్యమువలననే యిపుడు నీయాశ్రయ మను స్వర్గము దొరకినది. సత్సంగతికంటె లోకమందు మేలేదియు లేదు. సంసారవిషవృక్షమునకు రెండుఫలము లమృతతుల్య ములు. కావ్యామృతరసపాన మొకటి. సజ్జనసంగతి యొకటి. అనిన విని మంథరుఁ డిట్లనియె.

అర్థములు నిత్యములుగావు. యౌవనము ఝురీవేగతుల్యము. జీవనము బుద్బుదప్రాయము. కాఁబట్టి బుద్ధిమంతుఁడు సత్వర ముగా ధర్మము సమాచరింపవలెను. సమాచరింపనివాఁడు పశ్చా

త్తాపముఁబొంది శోకాగ్నిసంతప్తుఁ డగును. నీ వతిసంచయము చేసితివి. దానిదోషమిది. తటాకోదరజలములకుఁ బరివాహము వలె సమార్జితవిత్తములకుఁ ద్యాగమే రక్షణము. ధనము పాఁతఁ బెలో దాఁపఱికముచేయుట దానివినాశమునకు దారిచేయుట గాని వేఱుగాదు. వాయికట్టి కడుపుకట్టి ధనము గడించువాఁడు పరులకయి మోపుమోయువానియట్లు క్లేశమునకు మాత్రము పాత్రము. భోగత్యాగములకు వినియోగింపనిధన ముంటవలన ఫలమేమి ? పోకడవలన హానియేమి ? లోభి ధనికుఁడయ్యు భోగవిరహముచే దరిద్రునితో సమానుఁడే. అయినను లోభికి ధనార్జనరక్షణహానులయందు దుఃఖ మొకటి విశేషము. లోభి తనధనము పేదలకుఁ బెట్టఁడు. చుట్టములకు వినియో గింపఁడు. తానుం గుడుపఁడు. కడపట నేలపాలో దొంగలపాలో చేయుచున్నాఁడు. ప్రియవచనముతోడి దానము, గర్వసహి తముగాని జ్ఞానము, క్షమాసహితమైనశౌర్యము, త్యాగయుక్త మయిన విత్త మనియెడునాలుగు లోకమందు దుర్లభములు. బుద్ధిమంతునకు సర్వదా ధనార్జన మావశ్యకకార్యమేకాని యతిసంచయేచ్ఛ తగదు. తొల్లి యొక్కజంబుకము లోభము చేత మిక్కిలి వస్తువులు సంగ్రహింపఁగోరి వింటిదెబ్బవడి చచ్చెను. వినుము నీ కాకథ చెప్పెదను.

కల్యాణకటక మనుపట్టణమందు భైరవుఁ డనువ్యాధుఁడు గలఁడు. వాఁడొకనాఁడు వేటకయి సింగాణితూపులు వల యురులు చిక్కము లోనగుసాధనములు పూని వింధ్యాటవికిఁ బోయెను. అక్కడ వాఁ డొకవది కావించుకొని మచ్చు వెట్టి పొంచియుండి యొకపోతరించిన మృగము నేసి చంపి యెత్తి

యఱకడఁ బెట్టుకొని వచ్చుచుండఁగా నడగొండవలె నొకపంది కానఁబడెను. అంతట నామృగయుఁడు నాభాగ్యమువలన మాంసాంతరము సయితము దొరికినదని సంతోషించి యా మృగమును నేలవిడిచి విల్లెక్కు వెట్టి బాణము సంధించి సూకరము నేసెను. ఏటువడిన యాక్షణమె యావరాహము క్రోధ చోదితమయి శరవేగమున ఘుర్ఘురించుచుఁ బాఱివచ్చి కొమ్మున వానిఁ గొట్టెను. వాఁడు మొదలు నఱికినతరువువలె నేలఁగూలి ఱొలుచుఁ బ్రాణములు విడిచెను. పందియు మృతిఁబొందెను. అక్కడ నొక్కసర్పము కిరాతవరాహముల త్రొక్కుడులఁ బడి మడిసెను. అంత నొకనక్క దీర్ఘరావ మనునది యాహారార్థము వనములోఁ గ్రుమ్మరుచు నక్కడికివచ్చి చచ్చిపడి యున్నసర్ప కిరాతవరాహమృగములనుజూచి నాకుభోజనము పుష్కలముగా దొరకినదని సంతోషించి యిట్లు చింతించె. నాకు మూఁడునెలల గ్రాసమునకు వీనిమాంసము చాలును. ఒకమాసము కిరాతునిమాంసముతోఁ గడపవచ్చును. మృగసూకరములమాంసముతో రెండుమాసములు జరుపవచ్చును. ఒకదినమున కీపాము చాలును. తొలియాఁకలి యిప్పటి కీవింటినారినరముతోఁ దీర్చుకొనియెదఁగాక యని చింతించి చేరువకుఁబోయి గొనయము పంటనొక్కి కొఱుకఁగానే బెట్టు వదలి గొనయము పెట్టు ఱొమ్మునం దాఁకెను. ఆపెట్టుతోనే యానక్క నేలఁగూలి ఱొలుచు విలవిలఁదన్నుకొనుచుఁ జచ్చెను. చూడు లోభము నక్క నేదశకుఁ దెచ్చినది.

కాఁబట్టి యతిసంచయేచ్ఛ తగదని చెప్పితిని. ఒరుల కిచ్చి తాను భుజించినదే తనసొత్తు.పరుల కీక తానుగుడువక కూడఁబెట్టిన

ద్రవ్యము వచ్చినతఱి వెంటరాఁబోదు అనిచెప్పి కూర్మము మఱియు నిట్లనియె. మిగిలిపోయినది యిప్పుడు త్రవ్వకోనేల ? పోనిమ్ము. బుద్ధిమంతులు రానిదాని కెదురుచూడరు. పోయినదానికై వగవరు విపత్తువచ్చినప్పుడు విచారపడరు. కాఁబట్టి మిత్రుఁడా! సదా నీ వుత్సాహముతో నుండుము. శాస్త్రములు చదివియు మూర్ఖులయియున్నారు పురుషు లెవ్వఁడు క్రియావంతుఁడు, వాఁడు విద్వాంసుఁడు రోగులకౌషధము పేరు చెప్పినమాత్రమున రోగశాంతి గాఁబోదు. వివేకహీనునికి శాస్త్రజ్ఞానము గ్రుడ్డి వానికి స్వహస్తదీపమువలె నిష్ఫలము చూడుము విపత్తు వచ్చి నప్పుడు నాకు ఖేదము లేదు. సంపదవచ్చినప్పుడు మోదము లేదు. దేహి కాపత్సంపదలు పర్యాయమున రాకడ సహజము. అర్థములు నిత్యములుగావనియెడు నెఱుకగలవాఁడు తన్నాశమునకు వగవఁడు. అర్థము లేకున్న ధీరునకు లోకమందు మాన్యత కొఱంతపడదు. పుష్కలముగా ధనము కలిగియున్నను క్షుద్రునకు గౌరవము రాఁబోదు. సింహమునకుఁ గలిగిన నైసర్గిక తేజము శ్వానమునకు నూఱుబంగరుసొమ్ములు పెట్టినరాదు. నీవు బుద్ధిమంతుఁడవు. నీగౌరవమున కిప్పుడు హాని యేమి? ఏలాగుననైనఁ బుట్టించినవాఁ డాహారము కల్పింపకపోఁడు. చూడుము జంతువుగర్భమునుండి నేలజాఱఁగానే తల్లిరొమ్ము చేఁపుచున్నది. కాఁబట్టి జీవనార్థము మిక్కిలి యాయాసంపాటుసయితము వ్యర్థము. నీవు సకలధర్మములు తెలిసినవాఁడవు. నీకు విస్తరించి చెప్పఁబనిలేదు. నీకు లఘుపతనకుఁ డొకఁడు నే నొకఁడను గాము. మనలను మూపురసు పైన నొక్కచోటఁ జేర్చెను.

దొరకినంతటితోఁ గాలము గడపుకొని సుఖముగా జీవింతము. అనిన హిరణ్యకుఁడు మిక్కిలి సంతోషించి యిట్లనియె.

మంథరా! నీవచనామృతము వర్షించి నాదురంతతాపము నివారించితివి. నేను ధన్యుఁడనయితిని. "మిత్రలాభ మనులాభ సంపద' యనువచనము నేఁడు నాకు లక్ష్యసమన్వితమయ్యెను.

ఎవ్వఁడు హంసములను శుకములను మయూరములను శుక్లహరితచిత్రములఁగావించె నాయీశ్వరుఁడాయయిజంతువులకుఁ దత్తత్స్వరూపమయినవృత్తిని గల్పించువాఁడు. మూర్ఖు లీయర్థ మెఱుఁగక వృత్తికయి పడరానిపాట్లుపడి కాలము వ్యర్థముగాఁ బోఁగొట్టుచున్నారు. విత్తము గడనయం దొకదుఃఖము కాఁపుదలయం దొకదుఃఖము వినాశమం దొకదుఃఖము పుట్టించుచున్నది ఇట్లు దుఃఖైకమూలమయిన విత్తమేల? కాల్పనా? ధర్మార్థము ధనము గోరుటకంటె నిస్పృహత్వము మంచిది "అడుసు త్రొక్కనేల కాలు గడుగనేల" ఆకాశమునందుఁ బక్షులచేత భూమియందు వ్యాళములచేత జలములయందు మీలచేత మాంసము భక్షింపఁబడినట్లు సర్వత్ర విత్తవంతుఁడు భక్షింపఁబడియెడును కాఁబట్టి ధనతృష్ణ మానికోలు వివేకకార్యము. తృష్ణ యొకటి మానెనా యావల దరిద్రుఁ డెవఁడు? ధనికుఁ డెవఁడు? దాని కెవ్వఁ డెడమిచ్చును? వానిమూర్ధమే దాస్యమునకు సింహాసనము. నీసన్నికర్షప్రభావముచేత నాయజ్ఞానము సర్వము నివర్తించినది కృతార్థుఁడ నయితిని. నిరంతరముగా నీతోడిసంగతికంటె నాకు లాభమొకటిలేదు. నీతోడి ప్రణయమున కొక్కకొఱఁతయు రాఁబోదు. ప్రణయము లామరణాంతములు, కోపములు తత్క్షణభంగురములు, త్యాగ

ములు నిశ్శంకములు నగుట మహాత్ములకు సహజము. అని పలికిన మంథరుఁ డాపలుకులు విని మిగుల సంతోషించి హిరణ్యక లఘుపతనకులుం దానును యథేచ్ఛవిహారములఁ గాలక్షేపము చేయుచు సుఖముగా నుండెను.

తరువాత నొకనాఁడు మంథరాదులు మూవురు సల్లాపములు సలుపుచుఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచుండఁగా నొకమృగము మృగయునిచేఁ దఱుమఁబడి బెదరి మహావేగముతో నక్కడికిఁ బాఱివచ్చెను. అది చూచి భయపడి కూర్మము జలములోఁ బ్రవేశించెను. మూషికము బొఱియఁ జొచ్చెను. వాయసమెగిరి వృక్షాగ్ర మెక్కెను. అనంతరము ప్రూనిమీఁదనుండి కాకము నిక్కి నలుదిక్కులు చూచి చూపుమేర దూరములో భయహేతు వేదియు లేమి నిశ్చయించుకొని మంథరహిరణ్యకులను బిలిచి మీరు వెఱవకుఁడు చుట్టుపట్టు మిక్కిలిదూరము చూచితిని. భయమునకు నిమిత్త మేదియు నాకంటఁ బడలేదు. అని చెప్పఁగానే కచ్ఛప మూషికములు జలబిలములు వెడలివచ్చెను. లఘుపతనకమును వానిచేరువ వ్రాలెను. అంత మంథరుఁడు భయపడి వడవడ వడంకుచున్న జింకనుజూచి నీవెవ్వఁడవు? నీవేల పాఱివచ్చితి వని యడిగిన మృగము పక్కలెగయ రొఁజుచు నిట్లనియె. నా పేరు చిత్రాంగుఁడు. నన్ను వేఁటకాఁ డొకఁడు తఱుముకొనివచ్చెను. వానికి భయపడి పాఱివచ్చితిని వాఁడు నాపదును బట్టఁజాలక వెనుకఁ జిక్కినాఁడు. మీకు నేను శరణాగతుఁడను. సర్వదానములు సర్వవ్రతములు సర్వయాగములు శరణాగతరక్షణముతో సరికావు. శరణాగతు నుపేక్షించుటకంటె పాపము లేదని ధర్మజ్ఞులు చెప్పుదురు. మీరు సకలధర్మవేత్తలని బుద్ధిమంతులు

చెప్పఁగా వినియున్నవాఁడను. మనసు కలఁతపడియుండుటవలన నిది చెప్పఁదగినమాట యిది చెప్పఁగూడనిమాట యని యెఱుఁగక యేమో చెప్పినాఁడను. మీకు ధర్మములు చెప్పెడుపాటి వాఁడను గాను. నావాగ్దోషము క్షమియించి నన్ను రక్షింపుఁడు. మీతో మైత్రిసంపాదించుకొని యిక్కడవసించి కాలము గడప వలెనని నాకోరిక. నా బంధువులను మాదేశమును విడిచివచ్చితిని. మీమఱుఁగు చొచ్చితిని. మీరిఁక నన్నుఁ బాలముంచెదరో నీటముంచెదరో మీభారము అనిన విని మంథరుఁ డిట్లనియె. చిత్రాంగా! నీవు బుద్ధిమంతుఁడవు; సాధువవు నీతోడి సఖ్య మవశ్యము మాకపేక్షణీయము. దీనికింతదూరము చెప్పఁబనిలేదు. ఈతావు నీయిల్లుగా నెంచుకొని మాతోఁగూడి యథేచ్ఛముగావర్తించుచు సుఖముగానుండుము; అని చెప్పఁగా మృగము మిగుల సంతోషించి యావనమందు లేఁబచ్చిక జొంపములు మేయుచు మడుగులోని నీరు త్రావుచుఁ జేరువ మ్రాని నీడలోఁ బండుకొనుచు నిట్లు చిరకాలము సుఖముగా వసించెను.

అంతట నొకనాఁడు మృగము మేఁతకుఁ బోయి తొల్లిటివలె వేళకువచ్చి త్రావుచేరమికి మిక్కిలి చింతపడి మంథరుఁడు లఘుపతనకహిరణ్యకులతో నిట్లనియె. మనచెలికాఁడు చిత్రాంగుఁ డింత మసలుటకు నిమిత్తమేమి? ఎన్నఁడుగాని యింతదడవురాక నిలిచినవాఁడు కాఁడు. అక్కడక్కడ మేఁతకుఁబోయిన శకుంత సంతానములు కొఱఁకులుమాని యిరవులకు రాఁదొడఁగె. వ్రేలు తమతమపసుల కదుపులను త్రోలుకొని పల్లియలకుఁ బోవుచున్నవారు. సూర్యుఁడు ప్రతీచీముఖమునందు సిందూర తిలకము నందము వహించుచున్నవాఁడు. తరణికిరణవారము

చాపలముచేతఁగ నా కారాటము పెల్లుమీఱుచున్నది. కొంత చిరకాలముపోయి వెదకివచ్చెదనంటివా నాకు గమనవేగము లేదు. గోమేష్టుఁ బంచితివా విహంగమునిక్కాలి మీఁద నురలివచ్చి నాకంటఁ బడునందాఁక నాచిత్తము తత్తఱపడుచుండును. నేనేమిచేయుదు నని కన్నీరునించి దిక్కులుచూచు చూరకుండ లఘుపతనకుఁ డిట్లనియె. నాకు నెక్కటిజాతులకంటె జవాతిశయముగలదు. బహు యోజనము లయినను క్షణమాత్రములోఁ గ్రుమ్మరి మరలి రానోపుదు. దానఁబట్టియేకదా లఘుపతనకుఁడని యన్వర్థసంజ్ఞఁ బడసియున్నాఁడను నీవు కొందలపడకుము నేనిక్కడ నున్నట్టె యెంచుకొనుము. ఇదిగో నిమిషమాత్రాన వెదకివచ్చి చిత్రాంగునివృత్తాంతము చెప్పెద నని పలికి యాక్షణమె యెగిరి పోయి యాయరణ్యము నానాప్రదేశములు వెదకి యొక్కచో నురులలోఁ జిక్కుపడియున్న చిత్రాంగునిఁ జూచి కన్నుల నీరుపెట్టు కొని చేరఁబోయి చెలికాఁడా! నీవు పరులసొమ్మున కాశపడవు. పరులను బాధింపఁబోవు అడవిలోనిగడ్డిమేసి పడియనీరు త్రాగి యొకచెట్టునీడలోఁ బడియుండి ప్రొద్దుఁబుత్తువు నీవొక్కకీడుఁ జేత యెఱుఁగవు. నీవంటిసాధువునకా యిట్టియాపద రావలె! ఇంతదూరము చింతింపనేల? ఎంతవారికిఁగాని దైవ మలంఘ్యము. ప్రాప్తించిన వ్యసనమునకుఁ బ్రతీకారము విచారింప వలెఁగాని ఱిచ్చపడియుండఁదగదు. కాఁబట్టి యిప్పుడు కర్తవ్యము నీకుఁ దోఁచినది శీఘ్రముగాఁ జెప్పుము. మంథర హిరణ్యకులు నామార్గము చూచుచుండుదురు. పోవలెను. అనినఁ జిత్రాంగుఁడువిని వేఁటకాఁడు రాకముందు హెచ్చరికపడి సదుపాయము చేసితిరా నన్నుఁ దప్పింపవచ్చును. లేదా నాయాశ నేఁటితో

మాటునుండుము. ఇప్పుడుపోయి వేగిరము హిరణ్యకుని రమ్ము. ఆతఁడువచ్చినా నాకట్లు తెగఁగొఱికినన్ను రక్షింపఁజాలును అని చెప్పఁగానే లఘుపతనకుఁడు మనోవేగముతో నెగిరిపోయి యీవృత్తాంతము మంథర హిరణ్యకులతోఁ జెప్పి హిరణ్యకుని వంకచూచి మనము కడుశీఘ్రముగాఁ బోవలెను. నీవు నావేగము ననుసరించిరాఁజాలవు ఇంతలో నేమికీడుమూడునో తెలియము. నావీపెక్కుము. నిమిషములోఁ గొనిపోయి విడిచెద ననిచెప్పి యొడంబఱిచి హిరణ్యకునిఁ దన వీఁపుమీఁద నెక్కించుకొని ఱెంగుమను ఱెక్కలమ్రోఁతతో బాణమువలె బోయి చిత్రాంగునిదాపున వ్రాలెను. అంతట హిరణ్యకుఁడు చిత్రాంగునిబంధములు త్రెగఁగొఱికి చెలికాఁడా! నీవు బుద్ధిమంతుఁడ వీయురులలో నెట్లు చిక్కితివని యడిగెను. లఘుపతనకుఁ డదివిని యిట్లనియె. మన మిక్కడ నిలువరాదు. ముందు ముచ్చటలాడుకోవచ్చును. లే లెండని పలికి పయనముచేసి తాను వారికిమీఁద దాపుగా గగనమార్గమందు వచ్చుచుండెను. అప్పుడు చిత్రాంగుఁడు హిరణ్యకున కిట్లనియె. ఎట్టిబుద్ధిమంతునకుఁగాని యెట్టి బుద్ధిహీనకుఁగాని దుఃఖమో సుఖమో యేకాలమం దేది యనుభవింపలెనో యది యనుభవింపకతీఱదు. ప్రాణులకు సుఖదుఃఖములు సహజములు. నాపూర్వకర్మ మెట్టిదో పలుమాఱెట్టి యాపదలకే పాలయితిని.

ఆఱునెలలప్రాయమప్పుడు నేనుమాజాతిమృగములతోఁగూడి సంచరించుచుండఁగా నొకనాఁడు వేటకాఁడు వచ్చి యుచ్చులు పన్ని మంచిపచ్చికఁ దెచ్చి మచ్చువెట్టి కొంతదూరానఁ బొద మాటునం గూర్చుండి చూచుచుండెను. అంతట నేను బాల్య

చాపలముచేతఁ బదువువిడిచి ముందువేఱెమువాఱుచుఁ జివ్వకు
చివ్వకున్న జవుకళించి దాఁటుచుఁ జని మచ్చుఁజూచి మేయఁ
బోయి యురులలోఁ దగులుకొని భయపడి కూఁతఁబెట్టితిని.
అంతటమాపదువుమృగములన్ని తలలెత్తి చెవులుఱిక్కించినిక్కి
చూచి బెదరి చట్రాతిమీఁదఁగొట్టిన కుండపెంచికలవలెఁ జెదరి
నలువలఁకులకుఁ బాఱిపోయెను. అనంతరము వేఁటకాఁడు పొద
మాటు విడిచి నాదాపునకువచ్చెను. నేను మృగమును. శిశువను.
మాపదువుఁ బాసితిని. బంధములోఁ జిక్కుకొంటిని. పాపున
యమునివలె వేఁటకానిఁ జూచితిని. ఇంక నేమిచేయవలె?
నాప్రాణము ముక్కాలుమ్మువ్వీసముపోయినటను, పిమ్మట వాఁడు
నాయొద్దఁ గూర్చుండి యొకదారము నామెడకుఁగట్టి పట్టుకొని
నాకు నొవకుండ నురి విడిపించెను. కొంతాఁసు వున్నది కాఁబట్టి
నన్నుఁ జంపఁగడఁగినవాఁడు కాఁడు. తరువాత నన్ను వాఁ డఱు
కడఁ బెట్టుకొనిపోయి యాదేశ మేలుచున్న రాజుకొమారునికి
నూడిదగా నిచ్చెను. ఆరాచకొమారుఁడు తమసాహిణమునకు
నెదురుఁగొట్టములోఁ గట్టఁబంచి నాకాహారదానాదికృత్యములు
తఱితప్పక జరుపుట కచ్చటిసేవకులకుఁ గట్టడచేసి నాయందు
ముద్దుచేత నానాఁడు నన్ను విచారించుకొనుచుండెను. అంత
దినక్రమమున బెదరువిడిచి మనుష్యులతో మచ్చికపడితిని.
కాఁబట్టి కాచువాండ్రు నన్ను రాచకొమారుని యనుమతిని
గట్టువదల్చి తిరుగవిడిచిరి. నేను మెడబంగారు జంగెలుగజ్జెలు
మ్రోఁగఁగా విచ్చలవిడిగా మనస్సువచ్చినచోట్లఁ దిరిగి తోఁపు
లందు దొడ్లయందు లేఁబచ్చిక మేసి కొలఁకునీరు త్రాగి చల్ల
మ్రానినీడఁ గొంతవడి నెమరువెట్టుచుఁ బండుకొనియుండి

సాయంకాలమునకుఁ గట్టుఁబట్టునకు వచ్చి చేరుచుండుదును. ఒక్కనాఁ డాపట్టణమువీథిని సంచరించుచుండఁగా బాలకులు గుంపుగూడి కోయని కూఁకలుపెట్టుచు నన్ను వెంబడించి తఱిమిరి. నేను బెదరి చవుకళించి దాఁటుచుఁ బాఱి సమీపమందున్న ప్రమదవనముచొచ్చితిని. చొరఁగానే యక్కడిరాజాంతఃపురకాంతలు నన్నుఁబట్టుకొనిపోయి యంతిపురములో రాచకొమారుని శయనగృహమునకు దాపుగా నొకకంబమునకుఁ గట్టిపెట్టిరి. నాఁటిరాత్రిఁ గన్నులు మిఱుమిట్లుకొలుపు మెఱుములతో శ్రవణకుహరములు విదారించునుఱుములతోఁ గడవలతో ముంచి వంచినట్లు నిరంతరధారమై మిన్నుమన్నేకమయినట్లు కారుగ్రమ్మి యొకవర్షముగురిసెను. అప్పు డావర్షముచూచి మిక్కిలి కుతూహలపడి మనుష్యభాషతో నాలో నేను మీఁద వానచినుకులుపడఁగా మెల్లనిచల్లనిగాలి పొలయఁగా మాపదువుతోఁగూడి చవుకళించి దాఁటుచు దువాళించుచు సద్యోజాతమయిన కదంబముకుళజాతము మేయుచు విచ్చలవిడిగా సంచరించుభాగ్యము వెండియునాకెన్నఁడుగలుగునో యనుకొంటిని. అప్పుడు రాచకొమారుఁ డాచమనము చేయను వసారలో వచ్చుచు నామాటలు విని దిక్కులు చూచి వెంబడివచ్చులంపతోవానిఁజూచి యిక్కడ వింతవారెవ్వరులేరు. ఇప్పటి మాటలు నీవును వింటివిగదా? ఇది యేమివింత? ఈజింకపిల్ల యొక్కటియే యీలోఁగిట నున్నది. ఇది యీలాగున మాటలాడియుండు నని తోఁచుచున్నది. నీకేమి తోఁచుచున్న దనిన వాఁడిట్లనియె. ఏలినవారికిఁ దోఁచినది తప్పదు. ఘనవిన్నమాటలచేఁ దెలియఁబడినకోరిక మానిసికిఁ బుట్టనేరదు. అనిన రాచ

కుమారుఁడు విని యానెను లెస్సగా నూహించితి వనిపలికి యాచమించిపోయి శయనించి వఱువాత లేచి కొలువుఁగూట మునకువచ్చి కూర్చుండి జ్యోతిశ్శాస్త్రపారంగతుని నొక్క బ్రాహ్మణుని రావించి జరిగినవృత్తాంతము వినిపించెను. అతఁ డదివిని మృగము మానుషభాష భాషించుట మిక్కిలి యనిష్ట సూచకము. దీనికి జపహోమాదులు చేయింపుఁడు. ఇప్పుడా మృగమును ముందుగా దూరపుటడవిలో విడువఁబంపుఁడు. ఇట్టి మృగమును నిండినయింటిలో నిమిషమయిన నిలుపరాదు. అన విని రాచకుమారుం డంతఃపురమందుండి నన్నుఁ దెప్పించి యీమృగమును దూరపుటడవిలో విడిచిరండని సేవకుల కాజ్ఞా పించెను వారు నట్లు చేసిరి. అవ్వల వనములో నక్కడక్కడఁ దిరుగుచుండఁగా వేఁటకాఁడు తఱుముకొనివచ్చెను. నేనుభయ పడి పాఱివచ్చి మీమఱుఁగుచొచ్చి యప్పటిముప్పు తప్పించు కొంటిని. నేఁ డిక్కడఁ దగులుకొని నీ యనుగ్రహమువలన బ్రదుకు గంటిని. ఇప్పటికిఁ గడతేఱితి మనరాదు. మీఁద నేమి రానున్నదో యెఱుఁగుదుమా? నీ వెంతటిబుద్ధిశాలివి? నీ వృత్తాంతము మంథరలఘుపతనకులవలన విన్నవాఁడను. నీవుపడ్డ యిడుమలు చెప్పితీఱునా? వేయిమాటలేల విను. విధిత్రిప్పులకు లోపడనిజంతు వొకటిలోకమందుండదు. అనిచెప్పిమంథరుఁడు మనరాక వేచియుండును. మనలఁజూచునందాఁక నాతనికిఁబ్రాణ ములు కుదుటఁబడవు. అని ముచ్చటలాడుచు వచ్చుచుండఁగా నింతలోపల నక్కడ మంథరుఁడు లఘుపతనక హిరణ్యకులు వోయినదిక్కు చూచుచుఁ బోయినవా రేల యింతతడసిరి? పోయినపని నిరంతరాయముగా సాగెనేఁ దడవేలపట్టును? కటి

కటా! యెట్టిపాపపుమాట వినఁబడునో కదా! ఏమిచేయుదును?
అని తలపోయు చక్కఁడ నిలువఁజాలక వెడలివచ్చువాఁడు
మార్గమందు హిరణ్యకాదులను జూచి యయ్యలార! వచ్చితిరా!
నాకడుపునఁ బాలువోసితిరి. శీఘ్రముగాఁబోయి స్థానము
చేరుఁడి యని పలికి తానును వారివెంబడి వచ్చుచుండెను. అంత
హిరణ్యకుఁడు మంథరునితో నిట్లనియె. నిమిష మెచ్చు తక్కు
వగా రాక మానము. దీనిలో నేమి మునిఁగిపోవునది? ఇట్టి
సాహసము చేయరాదు. ఏదిగాని యిక్కడ నొక్క యిక్కట్టు
వచ్చెనా మేము తప్పించుకో నేర్తుము. జలములయందువలె
నీకు మెట్టలో గమనవేగము లేదు. కాఁబట్టి యిప్పు డిక్కడికి
నీరాక శుభోదర్కముగా నాకుఁదోఁచులేదు అనిన మంథరుఁ
డిట్లనియె మీరింతాలస్యము చేసితిరి. మీలోపల నొక్కరయిన
ముందువచ్చి జరిగినవృత్తాంతము చెప్పవచ్చును గదా! అది
యును లేకపోయెను. మీఁదుమిక్కిలిగాఁ బోయినవా రేమి
కీడునకుఁ బాలయిరో యేమయిరో కదాయని మనసు మఱిమఱి
తత్తఱింపఁ దొడఁగెను. నీవు చెపుమా! ఎట్లు నిలువ మనసు
వచ్చును? మిమ్ముఁ జూచినవెనుకఁగా నాగుండె కుదిరినది. అని
సల్లాపములు సలుపుచుండఁగా మృగయుఁ డురు లొడ్డినచోటికి
వచ్చి మృగ ముచ్చు త్రెంచుకొని యుఱికినదని యెఱిఁగి
యాశ్చర్యపడి విల్లెక్కువెట్టి చేతఁబట్టుకొని యడుగులజాడ
చూచుచు మృగము పోయినదారినే వచ్చుచుండఁగా లఘుపతన
కుఁడు చూచి యోహో! మాటలపరాకున మీరు పెండ్లినడక
నడచుచున్నవారు. వేఁటకాఁడిదె వెంబడించి పొంచికొని వచ్చు
చున్నవాఁడు. మాటల కెడ లేదు. సత్వరముగా నూడనిఁబాడుఁ

డనిన విని హిరణ్యకుఁ డొక్కలాఁగ దూఱెను. చిత్రాంగుఁడు పాఱిపోయెను. మంథరుఁడు నిసర్గమునకు భయము తోడ్పడ నడవఁ గాళ్లురాక మెల్లగాఁ బోవుచుండెను. అంత మృగయుఁడు తన్నుఁ జూచి మృగము పాఱిపోకకు ఖేదపడి యచ్చోటఁ గచ్ఛపమునుజూచి కొంతసంతోషించి డాయఁబోయి పట్టుకొని గనయమునఁ గట్టుకొని మూఁపుమీఁదఁ బెట్టుకొని పోవుచుండెను. అప్పుడు చిత్రాంగాదులు మూవురును గూడుకొని మంథరునకు వచ్చిన వ్యసనమునకుఁ గన్నీరు విడుచుచుఁ గొంతదూరాన వేఁటకానివెనుకనే పోవుచుండిరి. హిరణ్యకుఁడు చిత్రాంగలఘుపతనకులను జూచి ప్రాప్తించిన దుఃఖము నిస్తరించితిమిగదా యని క్షణమునకు ముందు సంతోషపడితిమి. ఇంతలోనే యీదుఃఖము ప్రాప్తించెను. ప్రాప్తించిన దుఃఖమునకు విషాదపడరాదు. వేఁటకాఁ డడవిదాఁటి పోకమునుపే మంథరుని విడిపింప ననువయిన యుపాయము వెదకవలెను. మించిపోయిన వెనుక మన కభిమతము సాధించుట దుష్కరము. అనిన విని చిత్రాంగలఘుపతనకు లిట్లనిరి. మేను నిప్పులఁ బొరలిన ట్లెరియుచున్నది. చిత్తము స్వాయత్తముగాదు. కర్తవ్య మిట్టిదని మాకుఁ దోఁచినదిగాదు నీవు బుద్ధిశాలివి. నీకుఁ దోఁపనియుపాయము లేదు. చెలికానిని విపత్సముద్రముదరిచేర్చి శోకసముద్రముదరిఁ దరివలె మమ్ముఁ జేర్పుము. నీవుదక్క మా కన్యము శరణము లేదు. కర్తవ్యమును మాకుపదేశింపుము. నీపంపు శిరసావహించి చేసెదము. అనిన హిరణ్యకుఁ డిట్లనియె. మనలోపల నొక్కరికి వచ్చిన మేలుగీళ్లకు మనమందరము పాలివారము. కాఁబట్టి యిప్పుడు ప్రాప్తించిన వ్యసనమునకుఁ బ్రతీకారగవేషణము.

మీకుఁబోలె నాకు నావశ్యక మయియుండఁగా మీరు నన్నింత వేఁడుకోనేల? ఏదో నాకుఁ దోఁచినయుపాయము చెప్పెదను. మీరు మీబుద్ధిచేత విచారింపుఁడు. సర్వసమ్మతమయినపక్ష మవలంబింతము. అనిచెప్పి చిత్రాంగునిఁ జూచి నీవు వేఁటకాని కంటఁ బడకుండ ముందుపోయి వాఁడువచ్చుమార్గములో నొక జలాశయము తీరమం దొడికిలి నాలుగుకాళ్లు చాఁచుకొని మ్రాఁగన్ను వెట్టి మెడయెత్తి మోరసారించి చచ్చినట్లు మెదలక పండుకొనియుండుము. లఘుపతనకుఁడు నీమీఁద గూర్చుండి కన్నులు పొడుచుకొని తినువానివలె నభినయించుచు నఱచుచు నుండువాఁడు. అంత వేఁటకాఁడు మృగము చచ్చిపడియున్నదని భావించి మంథరునితోడ విల్లుదించి నేలఁబెట్టి చేరువకు వచ్చును. నేను వానివెంటనే వచ్చి మంథరునిబంధము చిటుకనకుండఁ దెగఁగొఱికెదను. అంతట మంథరుఁడు జలాశయము ప్రవేశించువాఁడు. నేను బొఱియఁదూఱెదను. మీరు పాఱిపొండి. ఇది నాకుఁ దోఁచిన యుపాయము. అనిన విని చిత్రాంగ లఘుపతనకులు హిరణ్యకుని బుద్ధికి మిగుల సంతోషించి తదుక్తప్రకారమునఁ గార్యము నిర్వర్తింప హిరణ్యకుఁడు దనపాలికార్యము నెఱవేర్చి మనోరథసిద్ధిఁ బడసెను. అప్పుడు మృగయుఁడు మిగుల వగంబొంది యల్లల్లఁ దనమనికిపట్టునకుఁ జనియె. హిరణ్యకాదులు తమయిరవునకుఁ జని తొంటియట్లు సుఖముండిరి.

మిత్రలాభము

సంపూర్ణము.

మిత్రభేదము

అనంతరము రాజపుత్రులు విష్ణుశర్మతో నిట్లనిరి. స్వామీ! మీయనుగ్రహామువలన మిత్రలాభము వింటిమి. ఇంక మిత్రభేదము వినఁగోరెదము. అనిన విష్ణుశర్మయిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను.

ఒకవనములో సింహావృషభములు మిక్కిలి చెలిమిగలిగి యుండెను. ఒకమాయావి యయినగోమాయువు వానికి విద్వేషము పుట్టించి సింహాముచేత వృషభమును జంపించెను. ఆకథ మీకు సవిస్తరముగా వినిపించెదను సావధానముగా వినుఁడి.

దక్షిణాపథమందు రత్నావతి యనుపట్టణము గలదు. అందు వర్ధమానుఁ డనుసార్థవాహుఁడు వాసము చేయుచుండును. అతఁడు తనకంటె సంపన్నులయిన తనబంధువులను జూచి వారికంటె మిక్కిలిగా ధనము సంపాదింపవలెనని యెంచి యిట్లు చింతించెను.

అర్థము పురుషార్థములలోపల నుత్తమము. అర్థవంతున కసాధ్యము లోకమం దేదియుఁ గానము. కాఁబట్టి పురుషుఁడు న్యాయముతప్పక యే యుపాయముచేతనయినను ద్రవ్యము సంపాదింపవలెను. ఇంత సంపాదించితి నింకేల యని తనియరాదు. బుద్ధిమంతుఁడు జరామరణములు లేనివానివలె విద్యాధనములుఁ గడియింపవలెనని పెద్దలు చెప్పుదురు. ధనార్జనమునకు సాధనములు పెక్కులు గలవు. వానిలోపల వాణిజ్యము సర్వప్రకారములచే మేలయి కానఁబడుచున్నది. అని విచారించి పరదేశమునకు వలసిన తనదేశమందలి మేలుసరకులు సేకరించుకొని పెక్కుసరకులు బండ్లమీఁద గుఱ్ఱములమీఁద వేసడములమీఁద

నెత్తించి కొన్నిటికి భారవాహులను నియమించి మంచికంచర మొకటి సిద్ధముచేసికొని దానిని సంజీవక నందకములను నెద్దులను బూన్చి యెక్కి సముచితపరివారముతో నుత్తరదేశమునకుఁ బయనమాయెను. ఇట్లు బయలువెడలి కడుదూరము గడచి సుదుర్గ మనుపర్వతముచేరువ కాంతారమందుఁ బోవుచుండఁగా సంజీవకము కంచరమును లాగఁజాలక లాగుచు జాఱి మోఁకాలు విఱుగ నేలఁబడియె. అంత నావర్తకుఁడు కంచరము దిగి శీఘ్రముగా సంజీవకము మెడకాఁడికట్టు వదలించి రెండవయెద్దును విడువఁబంచి యిట్లు చింతించెను. ఈ పాటివి నాకంచరపుటెద్దులలో నొకటిగాని లేదు. ఇది మంచియెద్దు. ఇక్కడ నిలిచి తగిన చికిత్స చేయించుకొని పోదునంటినా యిది మహారణ్యమధ్యము. నిలువఁ జోటుగాదు. దీని కీయడవిపాలుకావలసినగతి యున్నది కాఁబోలును. ఎట్టిపౌరుషముగాని దైవగతి విపరీతమయినప్పుడు పనికిరాదు. కీడో మేలో యేకాలమం దేది రావలెనో యది రాకమానదు. కాఁబట్టి యొకయిక్కుదప్పువచ్చినప్పుడు వెనుఁబడరాదు. వెనుఁబడితిమిపో దానిచేత సాధ్యమేమి? అని చింతించి తనసరకుబండ్లు కావళ్లు మొదలయినవి దారిసాగిపోనెలవిచ్చి తన కొంతపరివారమును గంచరమునకు బళికరముంచి యక్కడికి సమీపమందు ధర్మపురమను గ్రామమునకుఁ బోయి పోతరించి లావుగలిగిన యొక యెద్దును విలిచి తెచ్చి కంచరమునకుఁ గట్టించుకొని సాగిపోయెను.

తరువాత నాకాటియందు సంజీవకముభాగ్యము మంచిది కాఁబట్టి క్రూరసత్వములబారికిఁ దప్పి విఱిగినమోఁకాలు చక్కఁబడి లేచి నడయాడసాగెను. "ఆయువు గట్టిగానుండెనా,

మహామృత్యువు వాతఁ జొచ్చియయిన మరలి రావచ్చును కాలము సమీపించెనా, కోటివేల్పులయిన మరణము మానుపఁజాలరు.”
పిమ్మట నావృషభము వనములో విచ్చలవిడిగాఁ దిరుగుచు నానాఁడు మంచిపచ్చిక మేఁత కడుపారదొరకఁబట్టి లెస్సగా బలిసి యొకనాఁడు పర్వతగుహాలు మాఱుమ్రోఁగ గణిల్లని అంకె వేసెను.

ఆకాననమందుఁ బింగళక మనుసింహము గలదు. అది పుండరీకముల ఖండించుచు సలుగుల నలుగులంపడఁ జేయుచుఁ గాసరముల మీసరము గాసించుచు ఋక్షముల శిక్షించుచుఁ దక్కిన మ్రుక్కడిమృగముల లెక్కింపక యిచ్చకువచ్చినట్లు విహరించుచు నాఁడు డప్పివడి పిపాసితమై యమునాకచ్ఛమునకుం బోయి ప్రలయసమయపర్జన్యగర్జానుకారి యయినసంజీవకము భీషణ ఘోషణము విని వెఱఁగుచే రాపడి నిలుచుండెను. ఆయరణ్యమందుఁ గరటకదమనకము లను జంబుకములు గలవు. కరటకుఁడు దమనకునితో ముచ్చటలాడుచుండి సంజీవకము రావము విని యదరిపడి గుండెలు తటతటఁ గొట్టుకొనఁ గొంతవడికి సంబళించుకొని యావలనికిఁ గ్రేగంటిచూపు నిగిడించి చెవి నిక్కించి యాలించి యిట్లనియె. మఱి సద్దుగానము. నీవును వింటివిగదా? ఇది యేమి? ఇంతకాలమాయెను. ఈయరణ్యములో నున్నారము. ఇట్టి బెట్టిదపుఁగూఁత యెన్నఁడుగాని విన్నది లేదు. అనిన దమనకుం డిట్లనియె ఔనౌను ముందు విన్నది గాదు. ఈశబ్దము మహాశ్చర్యము. అదిగో చూడు మనరాజు పింగళకుఁడు యమునాకచ్ఛమునకుఁ బోవువాఁడు రాపడి నిలుచున్నాఁడు. ఆధ్వని విని కాఁబోలు. అని చిఱునవ్వు నవ్వి,

యంతవాఁ డట్లాయెను మనమనఁగా నెంతవారము? అనినఁ గరటకుం డిట్లనియె. ఇట్టిబెట్టిదపుటులివు గావించినజంతువు కొంచెపాటిగానుండదు. ఎక్కడనుండివచ్చి యాజంతు వీవనము చేరెనది. ధ్వనిమాత్రము విన్నారము గాని యాజంతువును గానము. నిన్నమాపో నేఁడు ఱేపో యిక్కడి కదివచ్చి చేరియుం డును ఇంకనేమి యిడుమపాటు రానున్నదో యెవ రెఱుఁగు దురు. అనిన దమనకుం డిట్లనియె. ఈయరణ్యము మనకు మాన్య క్షేత్రమా? లొఁతిచోటికిఁ బోఁగూడదని నియమమా? మఱి యరణ్యము లేదా? అభిజన మెవ్వరికిఁగాని దుస్త్యజమే. అట్లని చావున కొప్పుకోవచ్చునా? ఈవిచారమేల? ఇప్పుడు మనకు వలసదీయునంతయిడుమ యేమిఁవచ్చినది? ఈ వఱ కాజంతువు నల్లనిదో తెల్లనిదో యెఱుఁగము అది క్షుద్రజంతువో మహా జంతువో ముందు తెలిసికొని పిమ్మటఁ గర్తవ్యము విచారింతము. పిట్ట కొంచెము కూఁత ఘన మన్నట్టు క్షుద్రజంతువునకు సయి తము పెద్దనో రుండవచ్చును. జంతు వంత బెట్టిదము గాదనుటకు నాకు సూచన కొంత గానఁబడుచున్నది. నీవును జూడుము. ఆవంక జంతువులు కలగుండుపడినలక్షణ మేదియుఁ గానరాదు గదా! మంచిది యాలకింపుము. క్షోభ మేమాత్రము పుట్టిన నలబలము వినరాకుండునా? అనినఁ గరటకుం డిట్లనియె అవు నద్ది నిజమే కాని కడపట నది యిట్టిజంతువుకూఁత యనిమాత్ర మాకళింతకు రాలేదు. అనిచెప్పి కొంతదడ వూరకుండి చిఱు నవ్వు నవ్వి యిట్లనియె. ఇప్పటికి స్మరణకు వచ్చినది. మఱి యేమి గాదు విను. కొన్నాళ్లకు మునుపు వర్తకుఁ డొకఁడు దారిని బోవుచుండి యీడువఁజాలక యీడిగిలఁబడిన యొక బక్క

యెద్దును బ్రయాణత్వరఁబట్టి యీ యడవిలో విడిచిపోయి
నాఁడు అది యీ కాటిలో గడ్డిపరకలు కొఱికి తేఱుకొని
కొంచియ్యఁబట్టి యక్కడక్కడ నఱ్ఱాడఁగాఁ జూచితిని.
అప్పుడు మనము విన్నది దానిఱంకె. దానికి సందేహము లేదు.
ఊరక యీవఱకుఁ బనికిమాలిన పిఱికితనము తెచ్చుకొంటిమి.
మనకంటె శూరుఁడు మనరాజు. నావుఁడు దమనకుం డిట్లనియె.
మనము పింగళకునకు మంత్రిపుత్రుల మైయుండి యిప్పు
డొప్పరికింపరాదు. డాయఁబోయి యాతనిభీతి మానింతము.
ఈనెపముచేత నాతనికొలువు సంపాదించుకొని యనుగ్రహము
వడయవచ్చును. రాజానుగ్రహముఁ బొందినవానికి సర్వసంప
దలు గలుగును. మన మాతనితొంటినిగ్రహము పాటింపరాదు.
మనకుఁ దదనుగ్రహసంపాదనము ముఖ్యముగాని తక్కిన
మొఱకుఁదనమేల? అనినఁ గరటకుం డిట్లనియె. దమనకా!
వినుము. ఈతనిసంగతి నాకు సరిపడదు. మునుపు కొలువుండి
పడ్డపాట్లు చాలును. ఈతఁ డెత్తువారిచేతిబిడ్డగాని యొకతెన్నునఁ
బోవువాఁడు గాఁడు. ఇట్టివానికొలువు మిక్కిలి కష్టము. అది
యుండనిమ్ము. ఉదరపోషణముకయి పరులకు శరీర మమ్ము
కొనుట మిక్కిలి హేయము. పరాయత్తవర్తనుఁడు మృత
కల్పుఁడు. అయినను సేవకుఁడు స్వకృత్యములయందు స్వామి
చేత మన్ననం బడసెనా సేవాదుఃఖము కొంత నిస్తరించును.
ఉపేక్షితుఁ డయ్యెనా దానికంటె దుఃఖము లేదు. పరాభూతుఁ
డయ్యెనేని జెప్పవలసిన దేమి? సేవావృత్తిచే వచ్చుపాయసము
కంటె స్వచ్ఛందవృత్తిచే లభించు గంజి మేలు. కాఁబట్టి ప్రాప్తి
లాభముచేఁ దృప్తిపడి సుఖముండుదము. ఇప్పు డాతనిభీతి

మానుపవలసినజోలి మన కేమి గలదు ? జోలిమాలినపని పయిఁ బెట్టుకొన్నవాఁడు మేకును బెఱికినకోఁతివలెఁ దప్పక మృత్యువుఁ జెందును. ఆకథ చెప్పెదను. వినుము.

మగధదేశమునం దరిదుర్గ మనుపట్టణము కలదు. అందు మహావిభవసంపన్నుఁడయి శుభదత్తుఁ డనువైశ్యుఁడు గలఁడు. ఆతఁడు సంతానము లేనివాఁడు కాఁబట్టి తనధన మారామ తటాకాది ప్రతిష్ఠలవెచ్చించుచు నాపట్టణములో నొకదేవళము జీర్ణమైయుండఁగా జూచి కారువులను రావించి తగినవేతనములు నియమించి దానిఁ గట్ట నియోగించెను. వారు దానిఁ గట్టుచుండఁగా నొకనాఁడు దేవదారుమ్రాను అంపముచేఁ గోయించుచు నది సుకరముగా వీల్చుటకు సూత్రధారుఁ డక్కడక్కడ మ్రాని మేకులు దిగఁగొట్టి మధ్యాహ్నభోజనార్థము కూలివాండ్రను దానును బోయెను. అప్పుడాపరిసరతరువులందుఁ దిరుగుచున్నకోఁతులు దేవాలయము దాపునకు వచ్చి ప్రాకారములు ప్రాఁకుచుఁ బ్రాంతమహీరుహములమీఁదికిఁ గుప్పించి దాఁటుచు వ్రేలుగొమ్మలు కాళ్లతోఁబట్టి తలక్రిందుగా వ్రేలుచుఁ బెనుఁగొమ్మలు కరములతోఁ బట్టి యూఁచుచు విమానముల మీఁదఁ గూర్చుండి వికృతముగా బరులు వీఁపు గీఱుకొనుచు నిక్కుచు బొమలెత్తి యుఱుగొట్టి బెదరించుచుఁ బండ్లిగిలించుచు వెక్కిరించుచు నొకటి నొకటి కుఱువుమీఁదఁ బండించుకొని మేనిపేల నేఱి నోరవేసికొనుచుఁ గిలకిలారావములు గావించుచు నొండొంటితోఁ బోరుచు ఫలములు భక్షించుచు మధువు లానుచు స్వాభావికచపలభావముతోఁ దిరుగుచుండెను. ఒక ముసలిమల్లు కాలచోదితమై దేవదారుమును డాసి యెక్కి దాని

నెఱియలోఁ దనముష్కము వ్రేలం గూర్చుండి యందు బిగియఁ గొట్టిన కొయ్యమేకు రెండుచేతులతోఁ జిక్కఁబట్టి బలిమితో నూడఁబెఱికి యానెఱియలో వ్రేలుముష్కము చదియుటఁజేసి ఱోలుచుఁ గాలధర్మము నొందెను. కాఁబట్టి జోలిమాలినపనికిఁ బోరాదు.

మన మిప్పు డాతనిభృత్యపదమందు లేము. అతనికిఁ గ్రొత్త కొలువుకాండ్రనేకులున్నారు. స్వామిహితాహితముల విచారము వారిదిగాని మన కధికారాము లేదు. పరాధికారము పయివేసికొన్నవాఁ డోండ్రవెట్టి మోఁదువడినగాడిదెవలె వినాశము: బొందును. ఆకథ చెప్పెదను సావధానముగా వినుము.

వారాణాసియందు ధావకమల్లుఁ డనుచాకివాఁడు గలఁడు. ఒకనాఁడు వాఁడు మిగుల బట్టలుగుంజిన బడలికచేత మయిమఱచి గుఱువెట్టి నిద్రపోవుచుండెను. ఆనడికిరేయి వానియిల్లొకదొంగ చొచ్చెను. అప్పుడు వానియింటివాకిటఁ గాలిబందముతో గాడిద నిలుచుండెను. ఆయింటికావలికుక్క దాపునఁ గూర్చుండి చూచుచుండెను. అవి యొండొంటితో 'లోనికి దొంగ చొచ్చినాఁడు. చూచితివా?' 'చూచితిఁ జూచితి.' 'మఱి యేల మొఱుఁగవు?' 'నాపని విచారింప నీ కేమినిమిత్తము?' 'మన దొరయిల్లు దొద్దవోఁగా నొప్పరికింపవచ్చునా?' 'నీవేమెఱుఁగుదువు? రాత్రిందివము నిమిషమాత్రమయినఁ బ్రమాదపడక తలవాకిలి వదలక యిల్లు గాచుకొని యుండుదును. ఆవంతయయిన నావలని ప్రయోజన మెఱుఁగక యేలిక నాయందు పాకతము లేకయున్నాఁడు. కాఁబట్టి కూడు కమికెఁ డయిన

దొరకుట కలవయ్యె. పాలెఱుఁగనిదొరను సేవించుటకంటె మిన్నకుంట మేలు.'

ఇట్లు ఖరశ్వానములు ప్రశ్నోత్తరములు జరుపుచుండఁగా గాడిద మిక్కిలి కోపించుకొని "యోరిదురాత్మ! వినుము. ఒక పోరామి వచ్చినప్పుడు స్వామిదోషములు దడవి యుపేక్షించి యుంట భృత్యునకు ధర్మముగాదు. అదియునుగాక స్వామిరక్షణము విచారింపక సేవకుఁడు స్వార్థపరుఁడయి స్వకృత్యమునందుఁ బ్రవర్తింపఁడేనిఁ గృతఘ్నుఁడగును. నీవు పాపిష్ఠుఁడవు. దొసఁగు పొసఁగినప్పుడు స్వామికార్య ముపేక్షించితివి. ఇంతటితో నేడియు మునిఁగిపోదు. నీపని నాచేతఁగాదా? చూడు మన యేలిక నిప్పుడు ప్రబోధించెదను" అనిచెప్పి గట్టిగా నోండ్రపెట్టెను. అంత నామడివేలు మేలుకొని నిద్రాభంగ మాయెనని మహాకోపముతో లేచి యొకబడియతో గాడిదెను మోదెను. ఆయమం దామోదు తాఁకుటఁజేసి యాగాడిదె ప్రాణమును విడిచెను. కాఁబట్టి పరాధికారము మనము పయిఁ బెట్టుకోరాదు. ఆక్కడక్కడఁ బసరముల డొక్కలు వెదకుట మనకార్యము. అదిమాని యీవిచారమేల? భక్షితావశిష్టమయినమాంసము కావలసినయంత యున్నది. రా రా భక్షింతము.

అనిన దమనకుఁ డిట్లనియె. ఇప్పుడు త్వరయేల? మెల్లగాఁ బోయి భక్షింతము. ఎల్లజంతువుల కాహారనిద్రాభయములు సహజధర్మములు. కుక్షింభరిత్వముచే గౌరవము రాఁబోదు. మిత్రామిత్రుల కుపకారాపకారములు చేయ వేఁడి బుద్ధిమంతులు రాజాశ్రయము గోరుదురు. స్వోదరమాత్రము భరియింప నేఁడు లేఁడు? ఏవాఁడు జీవింప ననేకులుజీవింతురు. వానిమనుగడయే

సఫలము. వాఁడొకఁడు జీవించువాఁడు. ఆమిషశూన్యమయివసా
గంధిలమైనశల్యము దొరికినమాత్రాన వేఁపి మిక్కిలి సంతోష
పడునుగాని దానిచే దానియంగద గొంతమైన నడంగదు. కేసరి
యాసన్నమైన మ్రుక్కుడిమృగమును లెక్కింపక నిజఖరనఖర
విదారితహస్తిమస్తమస్తిష్కము కోరును. ఎల్లవారు సత్త్వాను
రూపమైనఫలమే వాంఛింతురు. శునకము తన కోగిరము పెట్టు
వానికడఁజేరి తోఁకాడించుచు. నేలఁబడి నోరు కడుపు చూపుచు.
ఇన్నిపాట్లు వడుకుక్క కొక్కముద్దవంటకముకంటె మిక్కిలి
పెట్టరు. ద్విరదము కరము ధీరముగా విలోకించుచు సారె
కాధోరణోపలాలితమై మెల్లగాఁ గబళముఁ గొనియెడిని. హీనుఁ
డెంతదీనభావముతో వేఁడినను వాని కెవ్వరును దనియఁబెట్టరు.
గౌరవముగలవానికి వినయవచనములతోఁ గోరికకు మీఱ
నిత్తురు. అనవద్యమగువిద్యచే నవక్రమగువిక్రమముచే నిర
పాయమైనయుపాయముచే నృపాలురమెచ్చువడసినవానిమను
గడయే మనుగడ. శునకమునయితము కమికెఁ డన్నము దిని మన
లేదా? గఱువతనము మానక తనకలిమికొలఁదిని లాఁతులకు
మేలొనరించువాని జీవన మొక్కనాఁటిది యయినం జాలును.
స్వోదరమాత్రపూరక మగుకరటము చిరకాలము మనిన ఫల
మేమి? అలఁతిజలముచే మొరపనేల వెల్లివాఁడిచినట్లు కొలఁది
లాభముచే క్షుద్రునందు హర్షము వొడమును. హితాహిత
వివేకములేక విహితకర్మములు మాని స్వోదరమాత్రము
పూరింపఁగోరువాఁడు పశుతుల్యుఁడు. అంతియకాదు. భార
వాహియయి తృణమాత్రాశనమయి కృష్యాదికర్మముల కత్యం

తోపకారకమయి పవిత్ర జన్మమయిన వృషభము నరపశువు కంటె మేలుగాదె ?

అనినఁ గరటకుఁ డిట్లనియె. దమనకా! మనము ప్రధానులము గాము. మన కీవిచారముతో నేమి ప్రయోజనము ? అనిన దమనకుఁ డిట్లనియె.

ప్రధానుఁడు కావుట కెంతసేపు పట్టును? పురాకృతసుకృతము వలనఁ బ్రజ్ఞావంతుం డౌను. ప్రాజ్ఞుఁడు రాజపూజితుఁ డవును. రాజసమ్మానన చేతఁ బ్రజ్ఞ మిక్కిలి ప్రకాశించును. వానివలనఁ దంత్రావాపములు నడప సమర్థుఁడవును. ఆసామర్థ్యము చేతఁ బ్రధానత్వముఁ బడయును. ఎట్టి ప్రజ్ఞావంతుఁడుగాని పేటికాంతర్గతరత్నముంబోలె నినాలోకయోగము లేక ప్రకాశింపఁడు. పురుషుఁడు సాధువర్తనుఁ డయ్యెనేని సర్వలోకపూజ్యుఁడగును. కానిచో గర్హ్యుఁ డగును. మానావమానములు ప్రవర్తనాయత్తము లయియుండును. గుణవంతుఁ డని పేరువడుట దుర్లభము. లాఁతివిధము సులభము. మహాగ్రావమును గ్రావాగ్రము నెక్కించుటంబోలెఁ గ్రిందికిఁ ద్రోచుట దుష్కరముగాదు.

నావుడుఁ గరటకుఁ డిట్లనియె. రాజసేవవలని ప్రయోజన మెఱుఁగనివాఁడఁగాను. తొల్లి యీతనివలనఁబడ్డపాట్లు తలఁచుకొన్నమాత్రానఁ దల కంటగించుచున్నది. కాఁబట్టి యట్లు వచియించితిని. భృత్యులగుణదోషములయందు వివేకము చాలని రాజును గొలుచుట దుష్కరము. నీవు వివేకివి అన్యులచేతఁ జెప్పించుకొనవలసిన యర్థము నీ కొకటి లేదు. ఉచితమయినట్లు చేయుము. ఇప్పుడు నీవు చేయఁబూనినకార్యమేమి? నావుడు దమనకుఁ డిట్లనియె.

మనరాజు పింగళకుఁడు జలపానార్థము కాళిందికిఁ బోయి యెద్దురంకెవిని భయపడి తీర్థావతరణముమాని వెఱఁగుపడియున్నవాఁడు. పరహృదయము ప్రత్యక్షముగాదు. కాఁబట్టి యాతని చిత్తవృత్తి నీవెట్లు తెలిసికొంటివనఁబోకు. ఈయర్థమాతనియాకారముచేతనే నాకవగత మయినది. ధీమంతునకుఁ బరులభావము సుగమమై యుండును. తురంగమాతంగాదులు సహితము చెప్పినయర్థము గ్రహించి వహనాదికార్యములఁ బ్రవర్తిల్లుచున్నవి. పరేంగితావగాహి యయినబుద్ధి యొక్కటియె పండితునకు విశేషము. అది లేనివాఁడు పండితునకుఁ బామరునికంటె విశేషమేమి? అది యటుండనిమ్ము. కర్తవ్యాంశము వినుము. నేనిప్పుడు రాజుపాలికిఁబోయి తద్భావానురూపముగా ననుసరించి వలసినమాటలాడి యీకార్యము నీవుసేయుమని యాజ్ఞాపింపఁ జేసికొని మనసున కెక్కఁ బ్రవర్తించి యాతనిమన్ననలు వడసెదను.

అనినఁ గరటకుఁ డిట్లనియె. రాజులకొలువుఁగోరువారు మెలఁకువగలిగి ప్రవర్తింపలెను. వారిచిత్తవృత్తి యెఱిఁగి మెలఁగుట కడిఁది. అవి స్వచ్ఛందవృత్తివంటిదిగాదు. నావుడు దమనకుఁడిట్లనియె. ఉద్యోగికి దూరభూమియు విద్వాంసునకుఁ బరదేశమును బ్రియవాదికి శత్రువును లేనియట్లు బుద్ధిమంతున కసాధ్యమొకటిలేదు సద్వర్తనముగలిగి నిచ్చలు తమ్ముఁగొలుచువారిని రాజు లాదరింతురు. భృత్యుఁడు జేనికోపప్రసాదముల యంగమచ్చము లెఱిఁగి మెలఁగెనేని దదనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడవును అనవుడుఁ గరటకుఁ డిట్లనియె. తొలుత రాజును జూచి నుకువ దొరకొనునర్థ మేది? నావిని దమనకుఁ డిట్లనియె. ఈ

యర్థము వచియింపవలెనని నియమముగలదా? ప్రతిభాశాలికిఁ ప్రభువునెదుర సమయోచితముగా వచియింపవలసినది బహువిధములుగా నుండును. సేవకుఁ డడఁకువ దోఁపఁ గట్టెదురు పట్టు దలఁగి యేలిక మొగమునన చూపు నిలిపి యాతఁడు తనవలను చూచునెడఁ దత్కాలోచితముగఁ బౌర్వాపర్యము విచారించి తేనిభావ మూహించి తక్కుఁగల రాజభృత్యులకు నవిరుద్ధముగ నేరిమి మీఱఁ బలుకవలసినయర్థము పలుకవలయును.

అనినఁ గరటకుఁడు నీకుఁ గార్యసిద్ధిఁ గావుత. అదె తేఁడును మరలి తనయిరవునకుఁ జనుచున్నవాఁడు. అతఁ డిరవు చేరునంతకు నీవుంబోయి దాఁకొనవచ్చుఁ బొమ్ము. నావుడు దమనకుఁడు పింగళకునిపాలికిం బోయి అడఁకువతోడ నొదుఁగువాటున నిలిచి భయభక్తులు పిరిగొనఁ దొట్రుపడుచు జోహారు వొనరింప మృగేంద్రుఁ డతనిసాదరంబుగ వీక్షించి కూర్చుండ నియమించి 'కుశలమా! బహుకాలమునకు నిన్నుఁ జూడఁగలిగె' నావుడు దమనకుం డిట్లనియె.

దేవా! తావకం బగునపాంగావలోకంబునకుం బాత్రంబైన యీవనక్షేత్రంబున జంతుసంతానంబుల కావంతయేనిఁ గొఱంత కుశలంబునం గలుగదనం దావకసేవకు లగుమావంటివారి కయ్యది యడుగంబనియేమి? అవసరంబగుడు సేవకుం డనాకారితుండయ్యు రావలయుఁగాదె? స్వామికిం దఱి యెఱిఁగి భృత్యుండు హితాహితంబు లెఱిఁగింపవలయు. ఉపేక్షకుం డయినం బ్రియవాది యయినను స్వామిద్రోహి యగు స్వామిద్రోహికి సర్వశ్రేయంబులు చెడును. సదసద్వివేకసంపన్నుం డయిన ప్రభువునకు మాబోఁటి క్షుద్రులవలన నరయం దగినయర్థం

బొకటి గలదే యని విచారింపఁబనిలేదు. చక్షుష్మంతునకే దీపం బుగాని యంధునకుం గొఱయగునె? ఒక్కటి విన్నవించెద నవధరింపుఁడు. బహుదేశాటనంబును బహుశ్రుతులతోడ నిరంతర సాంగత్యంబును గావ్యశాస్త్రవిచారంబును రాజాస్థానంబుల బహుకాలసేవనంబును బురుషున కెట్టివానికేని వివేకంబుపుట్టింప సమర్థంబు లయియుండు. ఈనాలుగింట నొక్కండే నెవ్వానికి లేకుండు వాఁడు కూపస్థమండూకంబుంబోలెం దనముక్కునకుం జక్కనిమీఁదిదె యాకాశంబు తనగొందియ లోకం బని యెంచి స్వజీవనమాత్రంబునకుం దుష్టివొంది లోకవృత్తంబున మూఢుండయి నశియించును. చిరకాలం బేలినవారిపాదంబుల గొలువు సేయుచున్న మాబోంట్లు త్రొక్కుడులయ్యు విద్యావివేకసంపన్నులగుట సన్నిధానప్రభావంబుచేతంగాదె? స్వామికి క్షేమంబు గాంక్షించు భృత్యుం డప్రాప్తానుయోగుండయ్యుం దఱి యెఱింగి వలయునర్థంబు వచింపవలయును. అయినను స్వామి చిత్తంబునకు వేఱొండుగఁ దోఁచునేమోయని మనంబు తేకువం బొరసెడు. నావిని పింగళకుండు 'దమనకా! నీవు మాకు హిత భృత్యుండవు. నీవచనంబు మాకవశ్యగ్రాహ్యంబు. మేము నీకు గ్రొత్తవారమే? ఏల జంకుపడియెదవు? నీయిచ్చవచ్చిన చొప్పునం జెప్పవచ్చును' నావుడు దమనకుండు కరంబున నోరుమూసి కొని యీవచనంబులాలించి బుద్ధిబుద్ధియని, 'దేవా! యింతకుం గొంతముందు యమునాకచ్ఛంబునకుం బోయి యచ్చట ఱిచ్చ వడినతెఱంగు దోఁపం గొంతసేపు చిత్రరూపంబుపగిదిం జూపట్టి మరలి యిరవున కరుదెంచితిరి. ఇందులకు నిమిత్తంబుగానక చిత్తం బుత్తలంబు నొందెడు. అయ్యది చెప్పవచ్చునని దేవర

చిత్తంబునకుం దోఁచిన సేవకుండు వేచియున్నవాఁడు.' నావిని పింగళకుండు 'దమనకా! విను మాకు నీవు పరమాప్తుండవు. నీకు దాఁపురము చేయునర్థము మాయందొకటియైనఁ గలుగదు. అఖిలసత్త్వశరణ్యంబయిన యీయరణ్యంబు మదధీనంబు. ఈ దేశంబున నా యాదేశంబునం గాక యాఁకయినం గదలవెఱచు వింటివా నేఁడొక్క విపరీతంబు? పిపాసార్దితుండనయి యమునా తరంగిణి కరుగుచుండ నుఱుము తెఱంగున మొరపంబొక్కటికర్ణ గోచరంబయ్యె. ఆనినదంబు వినినచోటనె వితాకువడి నిలిచితిని. ఇసుమంతయయిన నంతరంగంబున భయంబునం బొరయక యిట్లు ఘోరంబయి యారావంబు గావించినజంతు వలంతిగ నుండదని చింతించెద. లోకంబున నుత్తముం డగుశూరునకుం బరప్రకర్షంబు సహ్యంబగునే? అలఁతివానినేనిం బగవాని నొప్పరికింపంజనదన లాఁతివానిఁ జెప్పనేల? ఎట్టివానికేనిం బల దర్పంబునఁ బగతు నొప్పరికించునట్టివాని కశక్తిభీరుత్వంబులు లోకు లారోపింతురు. వలదని వాకొనకుండ మూఁకుట నోళులు గ్రమ్మవచ్చునే? ఇట్టిసడివడుకంటె నోడలు విడుచుట మేలు గాదె? ఊరకదొరుకంటెఁ బోర నదిశ్రేయోదాయకం బయి యుండుదైవయోగంబున మారుతుండు దొరెనేనిం గడుమే లయ్యె. కావున నిప్పుడదాయ పయినొండెఁ బోవుదము. అరాతి నిరాసంబ పరమార్థంబుగం గోరితిమేని దదుపాయాన్వేషణం బావశ్యకంబు. బలవంతుం బగతు నుపాయంబుచేతన సాధింప వలయును. కావున నిప్పటికిఁ దొలంగి చని కాలదేశోచితంబుగ వలయునుపాయంబు సముపార్జించికొని విపత్తు శిక్షింత మొండె. ఇందు నీకెయ్యది పోలియున్న యది చెప్పు' మనిన దమనకుండు

కొంతవడి చింతించి తుదముట్టఁ గారణంబు దెలియక తమకింప రాదు. శబ్దమాత్రంబునకు నివ్వెఱఁ బొరయంజనదు.

తొల్లి యొకజంబుకంబు వనమ్మునం గ్రుమ్మరుచు నెక్కడ నాహారంబు చేకూఱమిం గరంబుదరం బాఁకట నకనకంబడ డిల్లపడి వికలాంగంబులయి నేలంగూలిన శతాంగంబులును ఖండిత శుండాదంతకాండంబు లయి కెడసి కొండలపిండువిడంబించు వేదండతండంబులును ముంగాళ్లు విఱిగి డొక్కలు పెరిగి మాఱు మెడలువైచి దాఱుమాఱుగం బడియున్న వాఱువంబులను నెఱి మగంటిమి మెఱయ వాతెఱం గొఱుకుచుం జూపు జంకెనల పొంకంబు వదలనిశిరంబులును వాలుదొఱంగని కరంబులును గరంబు మెఱయ వీరశయనంబు నొందిన యోధవారంబుం గలిగి ఘోరంబయి వివిక్తంబయిన యొక్కపోలికలనిం గని తఱియం జని యొక్కదారుణారావంబు విని గుండియ లవియ బెండుపడి మూర్ఛిల్లి కొంతవడికిం దెప్పిరి తెప్పలువిచ్చి యప్పాలంబు నలు వలంకులు విలోకించి గాలింగదలు వ్రేలుగొమ్మలతాఁకున మ్రోఁగు దుందుభిం గని మనంబునం దలం బగుకొందలంబు మాని దాని డాయంబోయి యద్దానితోలు ప్రేలం గొఱికి చొరంబడి వెడలి వచ్చి దీనికలరూపు తొలుతం దెలియంజాలనయితి ఇప్పుడు గదా దీనిచొప్పు నెఱింగితి. ఎద్దియేని సవిమర్శంబుగం బరికింపక కాని యున్న తెఱం గెఱుఁగంబడదుగదా యని యెన్నుకొనుచుం దన చుట్టుఁబట్టునం జూపట్టుశవనివహంబు పాఱంజూచి యాహా! యిట్టియాహారంబు దొఱంగి సుఖంగం, జూచితింగా యని వగ చుచు వలయునంత పలలంబు దిని తనయిచ్చం జనియె. కావున శబ్దమాత్రంబునకు నివ్వెఱఁ బొరయంజనదని వచించితి.

స్వామిమొదల యిచ్చినంజాలును. ఈక్షణంబ యాచపలుఁ డుప్పతిల్లినచాయకుంబోయి తత్కారణం బారసి నీలెంక రాఁగలండు అనివం బింగళకుం డాతనిమొగం బట్టెచూచి కొంత చింతించి యిదియ యిప్పటి కుచితంబని తోఁచుచున్నది. కరంబు పరికింపక యే కార్యమునకేనిం దమకింప లగ్గుగాదు. ఎదిరిసమ్ముఖంబున మాటలాడ సూటివడెనేని బలాబలంబుల కొలఁది యెఱింగి తత్కాలోచితంబుగ నాపుత్తెంచినమాటలుగ నాడవలసిన నీకుంబోలిన తెఱంగున నాడి యెదిరిని లోఁగొనవచ్చునేని నట్లు నడపుము. నీ వన్నిటం జతురుండవు. నీకుం జెప్పవలయునే ? పోయిరమ్ము. నావుడు దమనకుండు గ్రక్కున వెడలి తొల్లి యామ్రోఁత వీతెంచినజాడనపోయి యాపొలంబు నలుఁగెలంకులు కలయంజూచి యడుగులచొప్పువట్టి డాయంబోయి సంజీవకుఁ గాంచి యోయి వృషభేంద్రా! నేను మృగేంద్రునిభృత్యుండను. అతం డనుప నీపాలికి వచ్చితిని. అతండు దానుగ నీతోడ నాడు మాటలు నాకుం గఱపి పుత్తెంచినవాఁడు వినుము. "ఈయరణ్యంబు మదధీనంబు. దీనంగలసత్త్వంబులన్నియు నాశాసనంబు వహించి వర్తించుచున్నయవి. నీవును నాయాజ్ఞానువర్తివయి యుండునది. ఇంతియకాదు. మదీయానుచరులం గూడి వర్తింప నీకుఁ బ్రియంబేని ననురూపం బగురాచకార్యం బొసంగెద. నీయిష్టం బెయ్యది యది యనుసరింపవచ్చు" నని యానతిచ్చె. ఇంతకుమునుపు నీవు నిశ్శంకంబుగ అంకియవైచితివి గాఁబోలు! దాని విని యేలికకు నీపాలఁకువ విచారణీయంబయ్యె. నీవు భయంపడకుము. అమ్మహామహుండు కరుణాళుఁడు ధార్మికుండు గావున సజ్జనులకు గమ్యుండయి యున్నవాఁడు. నీవు శంకిం

పక యేతెమ్మని నుడివి యొడంబఱచి, ముందు మృగేంద్రుని పాలికిం జని స్వామీ! దేవరయాజ్ఞ చొప్పునం బోయి పరికించితి. మీవిన్న యారావంబు గావించినవాఁడు మీకనుగ్రాహ్యుండు గాని నిగ్రాహ్యుండు గాఁడు. తావకం బగునవక్రవిక్రమంబు విని భయాక్రాంతుండయి యున్నవాఁడు. ప్రభంజనుండు మహాభూజంబుల భంజించుంగాని వినతంబు లగుతృణవితానంబులు పెకలింపం గడంగు నెట్లు? శక్తిసంపన్నుండు దన్ను మాఱుకొనువానియందుఁ దనబలంబు వెలయించుఁగాని మ్రుక్కడుల లెక్కింపఁడు. ఇట్టిగుణంబు లేలినవారికి సహజంబులై యున్నయవి. అవసరంబగుడు వచియింపవలసెంగాని దేవరకు ముందఱ వాక్రువ్వవలయునె? ఆతఁడు సంజీవకుం డనువృషభేంద్రుండు. బుద్ధిమంతుండు. ఏలినవారి యోలగంబున వర్తింపఁజాలినవాఁడు. ఆతని స్వామిపాదంబుల చెంతకుం గొనివచ్చెద ముదలయే యనం బింగళకుండు చిఱునగవుతోడ నంగీకార సూచకంబుగ మొగం బెగరవేయ మహాప్రసాదం బనుచు వినమితగాత్రుండై యొదుంగుచు వేళంబ చని సంజీవకున కెదురువోయి 'నీభాగ్యంబుకతంబున మృగరా జొంటి నున్నవాఁడు. కానిపించుకొన నిదియె సమయంబు. మసలక యేతెమ్మని వెంటం దోకొనివచ్చి తేనికట్టెదురు దొలంగించి కొంత చెంత నిలువ సంజీవకుండు భయవినయసంభ్రమంబులు ముప్పిరిగొన వినమ్రుండయి వందనం బాచరింప మృగేంద్రుండు సాదరంబుగం బ్రసాదమేదురం బగు క్రేగంటిచూ పతనిపయిం బొలయ నిన్ను మా దమనకుండు పెక్కుతెఱంగుల నుగ్గడింప విని సంతసించినారము. నీయట్టిధీమంతుండు మాకొలువు నీయకొనుట మాకుం బరమ

లాభం బని యెన్నుచున్నవారము. మంత్రిపదంబు నీకొసంగి నారము. జాగరూకుండవయి మన్నియోగంబులందు మాకు మాటుగఁ గార్యంబులు నిర్వహించుచుఁ బరివారసంరక్షణాది కార్యంబులు కొఱంత వడకుండ జరుపునది అని యానతిచ్చి యది దొరంకొని తానును మంత్రియు బద్ధసఖ్యంబుననుండి నానాఁటం దక్కుంగల పరివారంబువలన నిరాదరుండై యుండె.

దానం జేసి దమనకుండు తనయిరవున కరుదెంచి చింతాక్రాంతుం డయియుంటంగాంచి కరటకుండు తమ్ముఁడా! నెమ్మొగంబు విన్నంబోవ ఖిన్నుండవయి యున్నవాఁడవు. కతంబేమి యని యడిగి యాతనిచేతం దత్కారణం బారసి కొండొకదడవు మిన్నకుండి మీఱినపని కూరక విచారంపడ నేమిఫలంబు? మన కేల యీ పెద్దతనంబులని మొదలనె పెక్కువిధంబులం జాటి చెప్పితిని. నీవు నేర్చిననీతులన్నియుఁ బెల్లుగ వల్లించితివిగాని నాపలుకొకటియయినఁ జెవిఁ జొరనిచ్చితివె? తన్నుఁగట్టఁ ద్రాళ్ళు దాఁ దెచ్చుకొన్నట్లు రాఁగలవానిఁ గానక తేనితోఁడ లేనిపెద్దఱికంబులు కొన్ని నోరికసిదీఱ నాయెద్దునకుం గలుగంబలికి చెలికారంబు చేయించితివి. ఇప్పు డనుభవింపకతీఱునె? అది నీనేరమింగాదె? నావుడు దమనకుండు నిట్టూర్పు నిగిడించి తల పంకించి యుంకించి మొగం బెగనెత్తి కరటకా! నీవచనంబు సత్యంబు. దూరము విచారింపక చేసితిని. ఇంక నేమిచేయవచ్చు? దైవంబు ప్రతికూలంబయినం బురుషకారం బెల్ల వ్యర్థంబయి చను. కావున నన్నూరక దూఱకుము. ఇట్లు నే నొక్కండన కాను. ఆషాఢభూతి యనువానిచే నొక్కసన్న్యాసియు మేషయుద్ధం

బుచే నొక్కజంబుకంబును ధనప్రాణంబులు గోలుపోయిరి. ఆకథ
వాక్రుచ్చెద నాకర్ణింపుము.

దేవశర్మాభిధానుం డగు పరివ్రాజకబ్రువుం డొక్కరుండు
గలఁడు. అతండు లోభాకృష్టచేతస్కుండయ్యు వీతస్పృహుం
డుంబోలె జనంబులకు మనంబులు తనియ నశ్రాంతంబు వేదాం
తార్థంబు లుపన్యసించుచుఁ దదాకర్ణనకుతూహలంబున మూఁగి
లోకులు భక్తిం దెచ్చి యెదుర నిడినవిత్తంబు లనాదరసూచక
మందహాసరోచిరుదంచితసుందరవదనుం డగుచుం గాంచి తదను
గ్రహార్థంబుబోలెఁ జూపుల నంగీకరించుచు నట్లు నానాఁట
సముపార్జించినవిత్తం బొక్కబొంతం బదిలంబుగ నునిచి కూర్పు
వోసియది కప్పికొని క్రుమ్మరుచుండు. అతం డొక్కనాఁడు జను
లకుం గర్ణరసాయనంబుగ మోక్షధర్మంబు లుపన్యసించు చుండ
నొక్కమాయావి యామస్కరిధనంబు తస్కరింపంగోరి పెక్కు
దినంబులనుండి వేచియుండి లాఁతివెరవు దొరకమిం జేసి డాయం
బోయి సర్వాంగాలింగితభూతలంబుగం బ్రణామంబు గావించి
లేచి ముకుళితకరుం డగుచు నాతనికిని మఱువడకుండ నొక్క
పక్క కొదిఁగి నిలుచుండి యాతండు వాక్రుచ్చుధర్మంబులు
తదేకాగ్రహృదయుండుంబోలె నాలకించుచు విలక్షణుండుం
బోలె దూరితతారళ్యవిస్తారితనయనుం డగుచుఁ జిరంత నాత్మీ
యధర్మసంశయ నిరాకరణాచరణప్రస్తుత ప్రకరణార్థశ్లాఘమా
నుండుంబోలెం బరివాహితమస్తకుం డగుచు శ్రవణాంత
రాయాసహిష్ణుండుంబోలెం దత్రత్యజనసల్లాపంబులు భ్రుకుటిత
ముఖుం డయి సీత్కారపూర్వకంబుగ నిక్షిప్తకరసంజ్ఞచే వారిం
చుచు నిర్భరానందవివశుండుంబోలె సబాష్పనిమీలితలోచనుం

డగుచుఁ దదుపన్యాసావసానంబున నచ్చటిజనులం గాంచి, 'స్వాములు కడు బడలియున్నవారు. ఇక్కడివారందఱు గొంత సేపెడగలుగ నుండుఁడు. భిక్షానంతరంబు రండు పొండు' అని యవ్వలికనిపి యొక్కతాళవృంతంబు పుచ్చికొని పక్కనిలువం బడి యల్లన వీచుచుండె. అంత నయ్యోగి యాతని సాదరంబుగం జూచి 'యోయి నీవెవ్వండవు? మాకు భక్తిసేయుచున్న వాఁడవు. మావలన నీకువలయు ప్రయోజనం బేమి? నావుడు 'స్వామీ! నేనాషాఢభూతి యనువాఁడ. తమయందు గుప్తంబై యనన్య సాధ్యం బయినయర్థంబు తమకు శుశ్రూష యొనరించి పడయం గోరినవాఁడ. నన్ను శిష్యుంగాఁగొని నాయీప్సితార్థం బొసఁగి యనుగ్రహింపుండు. మఱియొక్కండేనొల్ల యథార్థంబు విన్నవించితి. నావుడు నప్పారాశరి యట్ల కానిమ్ము నావుడు వాఁడు మహావినయభయభక్తులు కరంబు మెఱయించుచు శుశ్రూష సేయుచు నాతని వెంబడి దేశాటనంబు సలుపుచుండె. ఒకనాఁ డా పారాశరి దారింబోవుచుండ నాటక్కుదారి సత్వరంబున నాతనిఁ జేరంజని యోస్వామీ! నిన్నరాత్రి మనము నిద్రించిన యింటి వారిది గడ్డిపరక నాగుడ్డ నంటివచ్చినది. తృణమైనఁ బరుల సొమ్ము గొనంజనదు. ద్రుతగతింబోయి యిది యాయింటివారి కిచ్చి వచ్చెదనని వాక్రుచ్చి కొంతదవ్వు వెనుకకుంజని యాపరకం దొరుగవిడిచి కొండొకదడవు దారి మసలి యరుదేరంగాంచి యాకర్మంది వెఱఁగంది "యీతండు వీతస్పృహుం డవిగీత చరిత్రుండు విశ్వాసపాత్రుం" డని యెంచి చిరసంచితధనసంచయంబు నించిన తనబొంత మోవం బ్రాలుమాలి వెంటవచ్చు నావెచ్చకానిం గాంచి "వార్ధకంబున హీనసత్త్వుండ నగుటం జేసి

యింతమాత్రంబు కప్పుడుబొంత మోవంజాలకున్న వాఁడ. దీనిం బదిలమ్ముగం గొనిరమ్మా" యని చేతికిచ్చిన వాఁడు సంతోషభరాక్రాంతస్వాంతుం డగుచు వినమ్రుండయి మహాప్రసాదం బని కైకొని పెచ్చుహెచ్చరికతోడ వహించి తెచ్చుచు వలసినచో నాభిక్షునకుంబఱపుగంజలికప్పుగ వినియోగించుచుందొంటికంటె హెచ్చుగ నచ్చికఁ బుట్టించు వాలకంబుఁ బూని యూడెంబు సేయుచుండెను ఒక్కనాఁ డక్కావితాల్పుమార్గంబునం బోవుచు సమయజామదగ్న్యుండు కరసహస్రంబు ఖండింప రక్తప్రభాభాసమానుండును బ్రతాపహీనుండునయి కృతవీర్యసూనుండుం బోలె భానుండు చూపట్టుఁడు నచ్చోటికిం గుఱాఁగలి యగు జలాశయంబులకుం బోయి వార్చుచుండె. అప్పుడు కట్టెదురం దత్తీరంబున మేషంబులు రెండు రోషంబు మీఱ నగంబులు ప్రతిఘోషంబు లీనం బెల్లు రేఁగి పెడిల్లన డీకొంచు దారుణంబుగం బ్రవిదారణంబు సలుపుచుండ వానిమధ్యంబున నల్లం దాఁకువడి మూర్ధంబులు వగులం గాఱి పేరినదాని ఫేరవం బొక్కండు గాంచి పలలఖండం బని తలంచిసంతసించి డాయం బోయి యిది యుధ్యన్మేషమధ్యం బని గణింపక దాని భక్షించుచుండ నంతకుమున్నుందు డీకొని పిఱిందికి జరిగినయురణంబులు మరలం బఱతెంచి డీకొనుడు నడుమం దగులువడి యావంచకంబు పంచత్వంబు నొందె. ఆసన్న్యాసి యయ్యది విలోకించి యాహా! ఆమిషలోభంబు గోమాయువు నిట్టిదశకుం దెచ్చెఁ గాదే! ఏరికేనింగాని గుణంబు లోభంబుకంటె నొక్కండుగలదే? యని చింతించుచు మరలి తీకం బారోహించి యాదారి శిష్యుం గానక "యొహో యాషాఢభూతి! యొహో యాషాఢభూతి!"

యని యెలుంగెత్తి పిలిచి పిలిచి సంజప్రొద్దువెలుంగునకుఁ గరంబు మఱుంగుపెట్టుకొని కనుమేరదూరంబు చూపు సారించి పాఱంజూచుచు యాతాయాతజనంబులం జేరంబోయి వాని యంగమచ్చము చెప్పి యిట్టివానిబొంతమోచుకొని పోవువానిం జూచితిరా యని యడిగి యడిగి నలువలంకులకుం బాఱిపాఱి వెదకి వెదకి వేసఱి కడకుం దన్నాదురాత్ముండు ప్రతారించెనని యెఱింగి శిరఃబుపంకించి నిట్టూర్పునిగిడించి మేషయుద్ధంబుచే జంబుకంబును నాషాఢభూతిచే నేనును స్వదోషంబువలనన చెడితిమి. ఇంక నేమి చేయవచ్చునని చింతించుచుం జనియె.

అనిచెప్పినం గరటకుం డెట్టిధీమంతునకే నొక్కొక్కకాలం బునం బ్రమాదంబు వాటిల్లుట స్వాభావికంబు. దానికి వగవం బనిలేదు. నీవింకం జేయందలంచినకార్యం బేమి యని యడిగిన దమనకుం డిట్లనియె. వినాశోన్ముఖకార్యంబు మేలువఱుచుటకు భావ్యర్థసంగ్రహంబున కనర్థప్రతీకారంబునకు సర్వం బగు మంత్రంబె శ్రేయంబు. కావున నవియ యిపుడు కర్తవ్యంబు. అందు బింగళకసంజీవకులకు భేదంబు పుట్టించునుపాయంబు పరికించుట ముఖ్యంబు. దానంజేసి మనకెల్ల యర్థంబులు సిద్ధించు. మనమిప్పు డుపేక్షించినం బిదపం బింగళకు డాయుట దుష్క రంబు నావిని కరటకుం డది యెట్లు సాధ్యం బగు ననిన దమ నకుం డిట్లనియె. ఉపాయంబుచే నేయది శక్యంబగు నాయది పరాక్రమశతంబుచేత నయిన శక్యంబుగాదు. కాకం బొక్కం డుపాయంబుచేఁ దనకు విరోధి యగు సరీసృపంబును దోరించె. అక్కథ వక్కాణించెద నాకర్ణింపుము.

యమునాతీరమందలి వనములో మఱ్ఱిమ్రానుమీఁద గూఁడు కావించుకొని వాయసమిథునము వాసము చేయుచుండెను. ఆమఱ్ఱి క్రిందిపుట్టలో సర్పము వాసముచేయుచుఁ గాకిపెట్టిన గ్రుడ్లు భక్షించి పోవుచుండెను. దానికి వాయసము మిక్కిలి ఖేదపడి తనమిత్రమయిన నక్కపాలికిఁబోయి త్రాఁచువలనఁ దనకు మాటిమాటికి వచ్చునుపద్రవము చెప్పుకొని యంగలార్చెను. అప్పుడు నక్క యిట్లనియె. తొల్లి యొకకొలనిలోని మీనములనెల్ల బలవంతముచేసి భక్షించినకొంగ నొక్కయెండ్రి యుపాయంబుచేతఁ జంపెను. అట్లు నీవును నీశత్రువును గడముట్టింపుము. నీ కాకథ చెప్పెద వినుము.

బదరికావనమందు సారోదం బను కాసారంబు గలదు. అక్కడి కొక్కముసలికొక్కెరవచ్చి నయనంబులు నిమీలించి యాహారంబు మాని దుష్కరం బయినతపంబు చేయుదానివలె నొంటికాలితో నిలువంబడియుండెను ఒకయెండ్రి యాతెఱంగుఁ జూచి కరము వెఱఁగుపడి డాయంబోయి యిట్లనియె. "ఓయి బకోత్తమా! నీ వనయంబు క్రశిమంబు సహించుచున్నవాఁడవు చేరువఁ బొఱాడుమీనంబులఁ జూడనయిన నొల్లవు. ఈయునికి యేదియే నొక్కమహార్థం బర్థించి పూనినయనశన వ్రతానుష్ఠానంబు గాఁబోలు. నీవిచిత్రచరిత్రంబు మదీయశ్రోత్ర పేయంబు గావింపుము" అనిన విని బకం బల్లన నిట్లనియె. "ఓయి కర్కటకోత్తమా! నీవు మిక్కిలి బుద్ధిమంతుఁడవు ఆకారంబుచేతన భావంబు భావింప సమర్థుండవు. నిస్సంగులమయి మౌనముద్రాధారులమగుమాదృశులకుసహితము నీవచనచాతురిమంబు సల్లాపంబునం దుల్లాసంబు పుట్టించెడు. పుట్టువుఁ దొట్టి నాకదుప్పు

చిచ్చునంబడి మడిసినజంతువు లిన్నియని యెన్నికకు రావు. ఇట్లు
మదీయజాతికి స్వాభావికం బయినభూతహింసాధర్మంబుచే శరీర
భరణంబు గావించుచుండుదును. గంగోత్తరతీరమందు మఱ్ఱి
వృక్షము కొమ్మమీఁద నేను గూర్చుండియుండఁగా నామ్రాని
క్రింద నొక యోగిపుంగవుండు తనశిష్యులకు నానాధర్మంబు
లుపదేశించువాఁ డిట్లనియె. పురుషార్థం బర్థించువారి కవశ్యా
చరణీయంబులగు ధర్మంబులు వినుఁడు. సకలదోషంబులకు
మూలంబయినలోభంబు విసర్జింపవలయును. సర్వభూతంబుల
యందు సదయుండయి యుండవలయును. అలోభంబును భూత
దయయును, లేనివానికి సర్వధర్మంబు లనుష్ఠితంబులయ్యు నిరర్థ
కంబులగు జీవనంబు క్షణభంగురంబు గావున మోసపోక
పురుషుండు కాలంబు పుచ్చక యుత్తమధర్మంబు లనుష్ఠింపవల
యును అని వక్కాణింప విన్నవాఁడను. ఎట్టి సుకృతవిశేషంబు
ననో నాఁటంగోలె నామహానుభావుండు వచియించిన ధర్మం
బులు మనంబునంబట్టి స్వప్నావస్థయందయిన మఱపునకురావు.
అదిగో నాఁడు మొదలుకొని పురుషార్థంబునందు బుద్ధి నిలిపితిని.
హింసాకర్మంబునకు రోసితిని. జలశైవాలాదులతో దేహధార
ణంబు చేయుచు ముముక్షుత్వంబుం బూని మునివృత్తి నున్న
వాఁడను." నావుడు విని యచ్చోవసియించు మీనంబులు
మోదమానంబులయి యాహా యీమహామహుండు నీటుగవి
సిననిప్పువలె నున్నవాఁడు. ఈతండు బకమాత్రుండు గాఁడని
పరికించి డాయంబోయి యిట్లనియె. "ఓ మహానుభావా!
నీకృపావలోకంబు మాపయిం బొలయింపుము. అనావిలభావం
బులతో మీసేవఁ గోరివచ్చినవారము" నావుడు నాబకంబు

ప్రసాదభాసురం బగుదరహాసంబు గావించుచు వాని ప్రార్థనంబు కటాక్షంబుల నంగీకరించి నాఁటంగోలె వానితో సఖ్యంబు గావించుచుండె. అంత నొక్కనాఁడు వకుళవాత నాఖగంబు శోఖశాయనికంబులయి డాయం జనుదెంచిన మీనంబులదీన వదనంబుతో బాష్పవారిపూరితలోచనంబయి నిట్టూర్పు నిగుడ విలోకించి తల పంకించి యుంకించి కొలనిదోగంబు మీఱ నేరికి శక్యంబు నావిని మీనంబు లిట్లనియె. "ఓతపోధనా! తడవులంబట్టి ని న్నెఱుంగుదుము. నీవు నిత్యసంతుష్టుండు నానెగడితివి అట్టినీకు నేఁ డిట్టిఖేదంబు రాఁగతంబేమి?" అనవుడు నాటక్కరికొక్కెర యెలుంగురాలుపడ నిట్లనియె. "కాలము చెల్లినవాఁడను గాఁబట్టి యింక నూరకుండరాదని విచారించి ముముక్షుండనయి పుత్రాదిబంధంబు చేవిడిపించుకొని మంటిని సుఖింపఁగంటినని యుండఁగాఁ బ్రారబ్ధకర్మవశంబున మీతగులం బొక్కటి ప్రాప్తంబయ్యె. మీకొకయాపద వచ్చునన్న సుల్లంబు తల్లడిల్లుచున్నది." అనుచు జొటజొటఁ గన్నీరు విడుచుచు నిట్లనియె. "ఇంతకుముందు కొందఱుజాలరులు వచ్చి యీ కొలని జలంబుకొలంది పరికించి యింకఁ గొంతసీ రింకిన వత్తమని పోయిరి. ఆమాట వినఁగానె నాగుండెలు బద్దలయ్యెను. అది మొదలుకొని విషణ్ణుండనయి యున్నవాఁడను." నావుడు మీనంబులు విని భయంపడి యిట్లనియె. "ఎట్లయిన మమ్మీబారివలనఁ దలఁగువెరవు పరికింప నీవొక్కరుండవు వలంతివి. ఖేదంబు వేర్మిని విషాదంబు నొందియున్నవాఁడవు ఇంతియకాని లెస్స పరికించిన నీకుం దోఁపనియుపాయంబు లేదు. నీవ మాకు శరణంబు. అనిన బకంబు కొంతవడి చింతించి యిట్లనియె. "ఇచ్చ

టికిఁ గొంతదవ్వున నిత్యాపసం బనుకొలను గలదు. అందులకు మిమ్మందఱ నొక్కనాఁటనె కొంపోవ శక్తుండఁ గానుగాని యోపినంతవట్టు నానాఁటం గొనిపోయి విడిచెద." అనిచెప్పి ప్రతిదినము వలసినన్నింటిని ముక్కునం గఱచుకొనిపోయి యొక్క కొండ బండమీఁదం బెట్టుకొని భక్షించుచుం గొన్ని దినంబులలో నాకొలను నిర్మీనంబు గావించె. అంతఁ దొలి మిత్రం బయినయెండ్రి బకముతో నిట్లనియె. "నా ప్రియ మిత్రుఁడా! యిక్కడిమీలను బారివలనఁ దలఁగి రక్షించితివి. అట్లు నన్నును రక్షింపుము." నావుడు బకంబు వల్లె యని యెండ్రిని జంచువుల నిఱికించుకొని మిక్కిలి పొడవున కెగసి తాను మీలఁ దిన్నకొండకొమ్మునకుఁ జక్కఁగా సాగి మింటఁ బోవుచుండెను. ఆపోకడ చూచి యెండ్రి యిట్లు చింతించెను "ఇప్పు డీబకంబు నన్నుం గొనిపోక యీకొండకొమ్మునకుఁగాని వేఱొండుచోటికిఁ గాదు. ఈ కొండశిఖరంబున జలంబు లెక్కడివి? ఈగుంటిమీఁదఁగాని దీనిచుట్టుఁబట్టునఁగాని జలంబులు లేవని యాప్తులవలన వినియున్నాఁడను. ఈబకంబు కపటంబున మీనంబులం బట్టుకొనివచ్చి యీకొండకొమ్మునఁ బెట్టుకొని తినియెఁ గాఁబోలును. ఆహా! తెలియక యీఖలుని పలుకులు విని మోసపోయితినిగదా! మాయికులయందు బుద్ధిమంతుండు మాయావియయి ప్రవర్తింపవలెఁగాని ఋజువుగాఁ బ్రవర్తింపఁ గూడదు. కాఁబట్టి యేవిధముచేతనేని దీని వంచించి తప్పించుకొనునుపాయంబు గావింతుఁగాక యని వగచి కర్తవ్యం బాలోచించి లెస్సగా బుద్ధియందుఁ గుదుర్చుకొని యిట్లనియె. "ఓయి బకోత్తమా! నీవు నన్నుఁ గడుదవ్వు దుసికిలకుండఁ బట్టుకొని

పోఁజాలవు జాఱిపడితివా భూమిని సంచరించుజంతువులు నన్నుఁ బొలియించి భక్షించును. ఆవల నీయభిమతంబు సిద్ధింపదు. ఇప్పు డొక యుపాయము చెప్పెద వినుము నేను నీకంఠంబు కవుఁగిలించి పట్టుకొని వచ్చెదను. గమ్యస్థానంబునకుఁ బోక మునుపు నాపట్టు విడుపను. ఇంతచెప్పనేల నారక్షణభారము నీది. చిత్తము వచ్చినట్లు చేయుము." అనిన విని యాకొక్కెర సమ్మతించి యెండ్రిచేతఁ గంఠంబు గౌఁగలింపించికొని కొండ మీఁదికిఁ బోయి కాళ్లూనఁబోవునపుడు కుళీరంబు తనగిట్టలతో దానికంఠంబు కఱుక్కునఁ ద్రెంచి నేలఁబడి ప్రాణంబు తప్పించుకొని తనయిచ్చం బోయెను. కాఁబట్టి నీవును సదుపాయము విచారించుకొని నీశత్రువును జంపుమని నక్క చెప్ప విని దాని చేత సెలవుతీసికొని కాకి తనయిరవునకు వచ్చిచేరెను.

యమునదాపున విలాసధామం బను పట్టణంబు గలదు. అందలి రాజాంగనలు క్రీడార్థంబు వనంబునకుం జని కుసుమాపచయంబొనరించి శ్రాంతి యడంగ జలంబు లాడంగోరి యొక్క సరసిం గాంచి యనూనం బగుదాని మానోజ్ఞకంబునకు మానసంబుల నానందంబు నిట్టవొడువం దత్తీరంబుఁ జేరి హారాది పరిష్కారంబు లూడ్చి యచ్చోటనుంచి చనుకట్టులుగట్టి యొండొరులచెట్టలు పట్టుకొని సుందరమందగమనంబుల నొయ్యారంబు మీఱ నీరంబుల డిగి యల్లల్ల నడుగులిడుచు విసారవార పరిస్ఫురణంబులం గాంచి యంతకంతకుం దమమించులు మించుగ మెఱయించుతెఱంగున వెలితళుకుంజూపులు కళవళింప నులుకుచుఁ గటిద్వయసంబుగ డిగి సలిలవిహారంబు సలుపుచుండ నొక్కలతాంగి దోయంబులు దోయిలించి దోయిలించి యొక్క

తోయజాక్షిపయిం జల్లి యది మాఱుకొని "యేదేది నిలువక చల్లుమాచూత" మనుచు మీఁఱం జల్లిన ధారాసారంబునకుఁ దాళంజాలక కేలొడ్డి పెడమొగం బిడి పెఱకేలెత్తి మ్రొక్కుచు నమ్మమ్మ చాలుఁజాలు నీజోలి కింకరాను మాను మన నయ్యది యిస్సిరో యింతపిఱికివె నా మఱియొక్క తెఱవ నెఱజాణవేని నావంక నుఱలుము. చిఱుతుకదానితోడనా యింతబింకంబులు పొంకించెద వని పురికొలిపి తాను నదియు మలంగక తొలంగక పట్టువదలక నట్టుగదలక పరస్పరకరకమలసమీరితవారిధారల లోఁగక తోఁగుచు నొండొరుల హెచ్చుచు మెచ్చుచు నిది యేఁటిసునాళంబె చాలుఁజాలు మీయాటలంబు చాలింపుఁడని తోడివారలు వారింప దరహాసాంకురంబు లాననాంబుజంబుల నలంకరింప నార్ద్రాంశుకోత్తరీయాంతర్గత నిస్తుల స్తన స్తబకంబు లుబ్బి నిబ్బరంబుగ నిక్కం గడురోఁజుచు నిలువంబడ మఱి కొందఱు ముద్దియ లుద్దులయి యొండొరులరవణంబులు పణం బుగం బన్నిదంబు సఱచి పారంబు సేర వేగంబు మీఱి నీదుచుం బోవ నేలయూరకకరంబు కలగుండు పఱచెదరే యని లాఁతి చేడియలాడ మనలం జేరినవారి కతనుక్షోభంబు దుర్వారంబు గాదె? యని చదురులాడుచుం బారంబు ముట్టుచు ముట్టని వారిం గరంబులం జప్పటలుగొట్టి యోడితి రోడితి రని గేలి సేయుచు స్తనగమన సామ్యాసమానత్వంబునంబోలె రథాంగ చక్రాంగంబులం బాఱందోలుచు స్వోపప్లవకారణమారప్రహార ణంబులను నీరసుంబునుంబోలె సారసంబులం దునుముచు జలవిహా రంబు సలుపుచుండ మున్నా తీరంబు చేరువ నునిచిన పరిష్కారం బులం దుదారప్రభారమణీయం బగుమణిసరం బాకాకంబు

ముక్కునం గఱచికొని పఱచి యల్లంత నొక్క తరుశాఖం గూర్చుండం గనుంగొని "యిదియేమి విచిత్రంబె. రత్నరసంబు కరటంబు గొంపోయెం జూచితిరే" యని యొక్క సీమంతినీలలామంబు వాక్రువ్వ నందఱొక్క మొగి వదనారవిందంబు లెత్తి పారిప్లవేతరవిస్తారితచారులోచనలై యస్పందమిళింద సుందరవికసితకుసుమరాజివిరాజమాన మల్లికావల్లి కామతల్లి కావిభ్రమానుకారిణు లగుచు సూచీముఖాలంకృతనాసికాగ్ర లగుచు దూరీకృతనిమేషంబుగ దృష్టి సారించి కాంచుచు "నిక్కాకంబు పద్మరాగప్రభారించోళిం గాంచి యామిషంబని భ్రమియించెం గాఁబోలు ననుచుఁ గాదుగాదు మెడం దగిలించికొని కులుకులాడంబోయెడు" నని నవ్వుచు నీయందంబునకు హారం బొక్కటి తక్కువయని మొగం బడ్డంబుగ సుందరంబుగం బంకించి చేయెత్తి జుట్టననెటిక విఱుచుచుఁ జక్కనిహార మమ్మ యిప్పలు గాకికాకి యెక్కడనుండివచ్చెనో యింక నెక్కడం బాఱవై చెడునో యెవ్వరికిం జేపడునో యనుచు నయినం గొఱంత లేదు. జలవనాదిదుర్గమస్థానంబులం బడి యేరికిం జేరకపోవుటకంటెం గొంత మేలుగాదె? యనుచు నండజంబునకు మండనంబుతోడం బనియేమి? దీనికిం గతంబు పరికింపవలయు ననుచు నెద్దియేనియు నొక్కనిమిత్తంబు లేక తక్కదు. నిలుకడమీఁదం దెలియనగు ననుచు నొండొరులు ముచ్చటలాడుచుండఁ దత్పరిచారికలు కొందఱావాయసం బే చాయకుం బోయెడినో యేమఱక కనుగలిగియుండుఁడని యచ్చటివనపాలకుల నియమించి సత్వరంబుగం బోయియావృత్తాంతంబు రాజపురుషులకు నివేదించి వారిచే ప్రేరితులగు జనులం దోకొనివచ్చి కానిపించుడు నాకాకంబు మంద

గమనంబునం జని యాత్మావాసం బగువటకుటంబుకొమ్మం జేరి నేరిమి మీఱం గ్రిందివల్మీకంబునకుం జూటివడ విడువ నాసరంబు మీసరంబుగం గెంపుమెఱుంగులు దుఱంగలింపఁ దత్రత్యకాల వ్యాళవినాశపిశునోల్కాపాతానుకారి యగుచుం గోమక్రాంతం బడ రాజభటులు గాంచి గునపంబులు లోనగుసాధనంబులు దెప్పించి దానిం గ్రొప్పించిన నందలిదందశూకంబు విషానలంబు దరికొలుపుటకుంబోలె ఘూత్కారంబులు నిగిడించుచుం బరప్రాణానిలంబులు గ్రోలుటకుంబోలె నాభీలంబుగ నాలుక లార్చుచు నిర్గమించి పయింబడి కఱవం గమకించుడు వారలు చిక్కని పెక్కుబడియలం జదియ నడిచి దాని మడియించి యానేవళంబుం గొంపోయిరి. అదిదొరంకొని కరటంబు కరంబు సుఖంపడియుండె. కాబట్టి యుపాయంబుచే సాధింపరాని కార్యంబులు లేవు.

బుద్ధిబలంబు గలవానికిం దక్కుబలంబు లేకుండినం గొఱంత లేదు. ధీశక్తివిరహితునకుం దక్కుంగలబలిమి యెంతగలిగిన నసత్కల్పంబయి చను. తొల్లి యొక్కశశకంబు నేర్పునం జేసి యొకసింగంబుం ద్రుంగించె నక్కథ వక్కాణించెద నవధానంబుతోడ వినుము.

ఒక్కయరణ్యంబున సత్త్వసారం బనుకంఠీరవంబు గలదు. అయ్యది యయ్యడవిం గలజంతుసంతానంబులం బొలియించి భక్షించుచుండు. అందుల కచ్చటిసత్త్వంబు లెల్లం బెల్లు భీతిల్లి యొక్కచక్కటిం జేరి పెక్కుతెఱంగులం బరికించి తమకుం బాటిల్లినబారికిం బ్రతీకారంబు గానక తుదకుం గర్తవ్యాంశం బొక్కండు విచారించి కలియం బలికికొని బెండగిలి మృగనాథు పాలికిం జని మనంబుల ఘనంబుగ దరంబు గదుర నాననంబుల

దీనభావంబు నివ్వటిల్ల దవ్వుదవ్వుల నిలిచి యభివందనం బొన
రించి "యోమృగస్వామీ ! మేము మీకొక్కచిన్నవిన్నపంబు
గావింప వచ్చియున్నవారము. మామీఁదం గరుణించి యవ
ధరింపుఁడు. భవదీయ ప్రతాపానలంబునకు లోకంబులోని
వ్యాళజాలంబెల్లఁ దృణప్రాయంబు నా మాయట్టిమ్రుక్కడుల
లెక్కింపనేల? కొంతదయ గలిగి తెగవుగాని యొక్కనిమిషంబు
లోన మమ్మందఱ నిర్మూలింపఁజాలవె. అట్టికరుణాళుండ వగుటం
జేసి మాప్రార్థనంబు పాలివోవదని తలంచెదము. దేవరసన్నిధిక
వంతుమయిం బ్రతిదినం బొక్కొక్కమృగంబుం దమయాహా
రార్థంబు పనుపం దలంచి యున్నవారము. ఇందులకు మేకొని
మమ్ము భయమ్మువలనం బాచి రక్షింపవలయును." నావుడు
సింగం బట్ల కానిండని యభయం బొసంగి మృగంబుల వీడు
కొలిపె. అంత నామృగసంతానంబు కొంతవంతఁ దలంగి ప్రత్య
హంబు వఱువాత వంతుకొలఁది నొక్కొక్కమృగంబును
సింగంబు చెంగటికిం బనుచుచుండు. ఇవ్విధంబునం గొంత
కాలంబు కడవ మృగంబులెల్ల యథాసంకేతంబుగ నొక్క
చెవులపోతుం బిలిపించి యెల్లి మృగవల్లభూపాలికిం బోవలయు
వంతు నీపాలంబడియె. నావుడు శశంబు భృశంబు మూర్ఛిల్లి
కొంతవడికిం దెలిసి చెదరినహృదయంబు వదలించికొని యెంత
వారికేని విధివిధానంబు ప్రతివిధానంబుగాదే యని తల
పోయుచు దట్టంబుగ వేఁడినిట్టూర్పులు నిగుడ శిరఃకంపంబు
గావించి యెడరు దొడరినతఱి యెఱుకబలిమికొలఁది వెరవు పరి
కింపవలయుఁగాని వెఱంగుపాటు తెఱుంగుగాదు. ఎట్లయిన నా
బుద్ధిబలంబునం జేసి కేసరిం బ్రతారించి దొరింపం గడంగెద. అది,

మీఁద దైవంబు పంచినగతి యయ్యెడుంగాక యని యచ్చటి
తనబలంగంబువలన సెలవు గయికొని నడవం గాళ్లులాడక
యల్లనల్లంబోవుచుఁ జేయంగలయుపాయంబు రోసి మానసం
బున కది సరిపఱచికొని దారిం గొంత మసలి యాహారంబుతఱి
దప్పించి డాయంబోయి సవినయంబుగం బ్రణమిల్లుడు హార్య
క్షంబు సటాజాలఁబు నిక్క వెక్కసం బగురోషంబున భీషణం
బయి యదరులు చెదరం జూడ్కులు నిగిడించి "యహాహా!
యస్మదీయతపొంతికి ఫలంబు తోడన కలిగె. కుట్టినం దేలంద్రు
కుట్టకున్నం గుమ్మరపురువండ్రుగాదె? నాకుం దఱి దప్పించి
యాహారంబు పనుచుట చూడ నావేఁడిమిచవి యింకొక్క మరి
చూడ వేఁడి కాఁబోలు. ఈయడవిమృగంబు లింతలో నన
యింత మత్తిల్లునే. నేఁడ యిప్పాలంబునం గల జంతుజాలంబు
నెల్లం జమరి సమయించి యెరియుకడుపుఁజిచ్చున వ్రేల్చెద" నని
వాలంబు నేల తాడించి లేచుడు శశంబు "దేవా! తావకులగు
సేవకులవలన లేశంబయిన దోషంబులేదు. నేఁటిజేపు మా
వారలశాసనంబు శిరంబునం బూని యేను సరభసగతిం జనుదేర
దారి నొక్కహార్యక్షంబు రూక్షంబుగ వీక్షించి, 'యోరీ శశా
ధమా! యెట్టిసత్త్వంబేని మాకట్టెదుర దరవిరహితంబుగం
జరింపంగానము. మాయురే! నీయుద్ధతింజూడ మాకుం గరంబు
వెఱంగయ్యెడు. మమ్ము జేరికింగొనక యొరసికొని పాఱుపోత
రంబు నీకు రాఁగతంబేమి? నిలునిలు మెటకుం బోటెద'వని యధి
క్షేపించి ప్రతిరోధింప నే నాతనింగాంచి మాకెల్లరకు వల్ల
భుండు సత్త్వపారాభిధానుండగుసింహరాజు గలండు. అమ్మహా
మహుసన్నిధికిం జనుచున్నవాఁడ నన్ను మసలింపకుము అతం

డొకింత గోపగించిన లోకం బాకులం బగు. నావుడు నతండు. మధ్యందినవిద్యోతమానఖద్యోతమండలంబుం బోలె మండుచు, 'నహహా! యింతకాలంబున కిట్టివింత వినంబడియె. ఇవ్వనంబు నందలి మృగసందోహంబునకు నేనొక్కరుండ దొరగాని నాకు దొర యొక్కరుండు గలఁడె! ఎవ్వండేని నెదిరిం దన్నుఁ గానక యుందనిపదవికిం గంతుకొన నుంకించెనేని వానిమదీయ తేజోనలంబున కింధనంబుం గావించెద. నీ విటకు ముందు ప్రభువని పేర్కొనిన వానిం గానిపింపుము.ఇప్పుడ కయ్యంబునకుం గడంగెదం జూపవేని నిన్నుం బొలియించెద' ననిపలికి యట్లకానిమ్మని, నన్నుం బలికించి నీపాలికిం బుత్తెంచె. దానంజేసి యింతమసల వలసె" నావిని మృగనాథుం డప్రతిరోధక్రోధుండయి యీ క్షణంబ యాదుష్టమృగంబుం గానిపింపుము. దండధరునివీటికిఁ మసలక పుత్తెంచెద. నాకు మార్గాభిజ్ఞానార్థంబు మును సనుము. నావుడు శశకంబు వినయసంభ్రమంబులు పెనంగొన వల్లెయని. కడువడిం జని యొక్కబావిం గానిపించి యోమృగకులసార్వభౌమా! నీమార్తుం డీవాపికయం దున్నవాఁడు. తొంగిచూడు. మన సింగంబు తొంగిచూచి యుదకంబునందలి తనప్రతిబింబంబు మాఱుసింగం బని భావించి కోపాటోపంబు మీఱ వలంకులు మాఱు సెలంగ గర్జిల్లి గుభుల్లున దుమికి కాలధర్మంబు నొందె. కావున నెంతబలవంతునయిన బుద్ధిబలంబుచే గెలువవచ్చును

పింగళకుం దొల్లి సేవించుచుండి కాటకపాటకంబు లను రెండు జంబుకంబులు కృతాపరాధంబు లగుటంజేసి నిష్కాసితంబు లయ్యె. అయ్యవి వెండియు తేనియనుగ్రహంబు సంపాదింపం గోరి సంజీవకు ననుసరించుచున్నయవి. ఇదియు మదీయోద్యో

గంబున కనుకూలంబయి కానంబడుచున్నయది. సెలవిమ్ము పోయి వచ్చెద నావిని కరటకుండు "వృక్షమూలంబుం జేరిన ప్రవ్వాను మెలపున మూలచ్ఛేదంబు గాకుండ వెలార్చి మాయించుట నేర్పరితనంబు. నీవెఱుంగనియర్థంబు గాదు. నీకుం గార్యంబు సిద్ధించుం గావుత మెడసేయక పొమ్ము." నాపుడు దమనకుండు పింగళకునిపాలికింబోయి మ్రొక్కి మొగంబు వ్రేలవయిచుకొని దీనభావంబు భావించికొని నిలుచుండం బింగళకుండు కాంచి "దమనకా! యేల యిట్లు దెలివి దప్పియున్నవాఁడవు. మాకుం బరమాప్తుండవు. లోకంబునం దెవ్వండేని జీవింపంగోరువాఁడు నీకుం గీడు దలంపఁడు. నీఖేదంబునకు నిమిత్తంబు దెలియు నంతకు మాచిత్తం బుత్తలంపడియెడు. కొంకక వాక్రువ్వుము" నాపుడు దమనకుండు "స్వామీ! మతివిహీనుండనయి మహాపరాధంబు గావించితిని. నావలనం గరుణింపుఁడు. క్షమియింపుఁడు. భృత్యుండు స్వాపరాధంబు స్వామికి నివేదింపక మొఱంగంజనదు. మొఱంగినవాఁడు రెండులోకంబులకుం గాక చెడు. అది యట్లుండనిమ్ము. పెక్కండ్ర మనుగడకు మూలం బగుపుణ్యపురుషున కొక్కయెడవు వాటిల్లిన నది యొక్కటి శోచ్యంబుగాని మాదృశుండు క్షుద్రుం డొక్కరుండు పొలిసినదానం గొంతలేదు. దాన లోకం బస్తమింపదు. సమక్షంబున భృత్యులవర్తనంబు లెల్లం గీర్తనీయంబులై యుండుంగాని యందు దోషంబు లేశంబుం గానంబడదు. అట్లగుటం జేసి యధీశ్వరుండు స్వపరోక్షంబునం దత్తద్వర్తనంబులు చారముఖంబునం బరికించి హితాహితుల నిర్ణయించి యనుగ్రహనిగ్రహంబులు మెఱయించుచుం బ్రజావృక్షంబు

నకు మూలం బగుతన్ను రక్షించికొనవలయు. స్వామీ! నేవ కుం డేమోవిన్నవించెదునని యాలంబు చేయక యాలకింపుఁడు. సంజీవకుని వర్తనంబు పరికింపం దొంటితెఱంగుగాదు. అన్యా యంబు నుడువఁగూడదు. మొదల సంజీవకుని ప్రవర్తనం బననా ద్యశంబుగ నుండె ఆతనిచరిత్రంబునకు మే మందఱము మిక్కిలి యాశ్చర్యపడుచుందుము. ఈతండు తొల్లి యెల్ల తఱి మమ్ము నవ్యాజప్రేమంబునం గొలుచుచు మీకార్యంబులందుఁ బ్రమాదంబులేక ప్రవర్తించుచుండు. కార్యంబుతఱి నీరు వట్టని యాఁకలి యని నిద్రయని చూడఁడు చక్కఁరదిని చేఁదన వచ్చునే? తొంటితెఱంగు విచారింప సంజీవకుండు లోకంబు లోనివాఁడే! ఏమికాలదోషంబో యిప్పు డీతం డాతండుగాఁడని తోఁచెడు. ఈతఁడు తొల్లి మీగుణంబులు వేనోళ్లం గొని యాడుచుండు. అప్పు డాతని నిష్కరానందపారవశ్యంబునకుఁ గొలందిలేదు. కొంతకాలంబునకు వెనుక మాబోఁటు లెవ్వరైన మిమ్ముం బ్రశంసించుచో సత్యము సత్య మౌనౌ నని యంగీ కారసూచక వచనంబులతోడనే నాలించుచు వచ్చె అనంతరము దేవరప్రశంసనంబువచ్చిన మందహాసంబుతో వినుచుండుగాని యట్టిట్టని వచియింపంగానము. ఇటీవల నేమికతంబో యేలిన వారిప్రసంగంబులం దెచ్చికోలువికాసంబెకాని నిక్కంపుమంద హాసంబు లేశం బయినం గానంబడకయున్నయది. ఈతనియసు భావంబు వింతయయి కానంబడుచున్నయది. దీనికిం గతంబే మొకో యని మనంబున రోయుచుండుదు. నేఁడు మదీయాప్తులు కొందఱు మాట వెంబడి స్వామిచే నిగ్రహీతు లగువారితో సంజీవకుండు చెలికారంబు సేయుచున్నవాఁడు. కాటకపాటకుల

తోడ నిచ్చలు మంత్రంబు నిర్వర్తించుచున్నవాఁడని వినిపించిరి. దీనం జేసి యీతనిభావంబు నిర్ణయించితి. స్వామిహితంబు కాంక్షించువాఁడు స్వప్నావస్థయందయిన స్వామిద్రోహులతోడ సఖ్యంబునకుఁ బాలుపడునే?" అని నుడివి పక్క వెనుకలు కల యంజూచి కరంబున నోరు మూసికొని శ్రవణమూలంబు చేర మోఁరసారించి యల్లన నిట్లనియె. "ఇది దేవరసన్నిధి నున్నభృత్యులకెల్లం దెల్లంబయి యుండవచ్చు. సంజీవకునివలని భీతిం జేసి యిచ్చటివారు బయలు పొంగకున్నవారు కాఁబోలు ఇంతయేల యొక్కనిం బిలిచి విచారించినం జిత్తంబునకు విశదంబయ్యెడు" నావిని పింగళకుం డద్భుతరోషవిషాదంబులు పెనంగొనం దన సేవకుని నొక్కనిఁ బిలిచి "యిచ్చటికొలువుడుకాండ్రే రేనింగాటక పాటకులతోడ నేస్తంబు సేయుచున్నవారె?" నావుడు వాఁడు భయంపడి గుటకలు మ్రింగ "సేవకుము సత్యంబు వాక్రువ్వము. దానం గొంతలే" దని తేఁడు వలుక విని వాఁ డిట్లనియె. "సంజీవకుండు వారి చేరికకు మేకొనియున్నట్లు కానంబడుచున్నది" నావుడు విని "మే మడిగినయర్థం బిక్కడన మఱచిపొమ్ము. బయలనుబ్బనీకుము. పొద"మని వానిం బుచ్చి పింగళకుండు ఖిన్నుండయి క్రిందుచూచుచు మిన్నకుండంగాంచి వెండియు దమనకుం డిట్లనియె. "ఇప్పటిచొప్పు పరికింప మనతోడ నింక సంజీవకుండు మనసునం గలిసి వర్తింపఁబోఁడు. అతని తెఱంగు కొంతయెఱింగినవార మగుటం జేసి మనకును దొంటిచందంబున డెందంబు పొందియుండదు. అయిన నీతండు పెద్దకాలంబు దేవరయాస్థానంబునందుండి చిత్తంబున కెక్కం బ్రవర్తించినవాఁడు. చిరకాలసేవి యగుభృత్యుంను తెలిసి తెలి

యమములం జేసి యొక్కయపరాధం బొనరించిన క్షమియింప వలయుఁగాని పెఱలంబోలె వానిం ద్రోసిపుచ్చుట ధర్మంబ గాదు. కావున నీతం డింతదనుకం జేసిన దుష్కార్యం బావిష్కరించి యలుకఁ బుట్టించి క్షమియింప వేడుకొలిపి యిటమీఁద నిట్టికార్యంబు జేయకుమని నాతికఠినంబుగఁ బలికి యొప్పటి చొప్పున నాతనికొలు వీకొనుట సర్వవిధంబుల నుచితంబని తోఁచుచున్నయది.” అనవుడు మృగపుంగవుం డాకర్ణించి మొగం బెగయించి దమనకుని మొగంబునం జూపులు వొలయ నించుక మనంబునం బరికించి “రాజద్రోహుల నెల్లవిధంబుల దండించుట యుచితంబు. అయినను నాహృదయంబు వానివలన బహుకాలంబు స్నిగ్ధం బగుటం జేసి యొక్క తెగువకుం జొరదు. కావున వెలాస్త్ర మొండె; నీచెప్పినచొప్పు గావింతమొండె.” నావుడు నక్కలరాయం డిట్లనియె. “ఇది యిప్పటికిం దోఁచిన తెఱంగు. అయినను సాహసంపడి యొక్క కార్యంబు చేయంజనదు. ‘సహసా విదధీత న క్రియాం’ మని నీతి కోవిదులు వక్కాణింతురు. ఇది మఱియెవ్వనితోడ నేని నొక్క ధీమంతునితో దేవరచిత్తంబునకు వచ్చినవానితో విచారింతము. అప్పటికి దేవర కుచితంబని తోఁచినయర్థంబు మేకొందము. దూరంబు విచారించి చేసినదానం గొఱంత లేదు. ఇంతలోనన మిగిలి చనుకార్యం బేదియుఁ గానము.” నావుడు మృగపతి ‘యిందలివారందఱు నీ వెఱింగినవారుగాని లాఁతులు లేరు. వారి వారి బుద్ధికౌశలంబులు నీ వెఱుంగుదువు. నీయిచ్చకు వచ్చిన వానిం జెప్పుము’ నావిని దమనకుండు కొండొకవడి తెప్పలిడక యుప్పరంబు చూచి మరల మృగరాజుం గాంచి ‘మదగ్రజుండు

కరకటకుండు ప్రజ్ఞావంతుండు. దేవరహితంబు గోరువాఁడు. అతండు చిత్తంబునకు వచ్చునే నిప్పుడ రప్పించెద' నని చెప్పి యొప్పించి యొక్కరాజభటునిం బుచ్చి రావింపం గరటకుం డనయంబు వినయంబు మెఱయ వందనంబు గావించి మృగస్వామిచే ననుయుక్తస్వాగతుం డయి తదాదిష్టం బయిన యుచితాసనంబునం గూర్చుండ నతండు దమనకుంజూచి 'యావృత్తాంతంబు సహాకల్యంబుగ నీతనికి వినిపింపు' మనవుడు దమనకుండు కరటకునితోడ సంజీవకుని భూతభవంతివర్తనంబులును జేనికిం దనకు నందుల కయిన సల్లాపంబును వినిపించి 'యిం దవసానంబున మహుక్తార్థంబును జేనివచనంబును వింటివిగదా! ఇందు నీకుంబోలిన యది వాక్రువ్వుము.' నావుడుం గరటకుండు కొండొకమనంబునం బరికించి దమనకుం జూచి "జేనియెఱుంగని యర్థం బొక్కండు లేదు. కార్యాకార్యంబులు నిర్ణయింప మనమెంతవారము? అయిన నమాత్యపదంబున నున్నవార మగుటం జేసి యవసరంబునం దోఁచినయర్థంబు విన్నవింపక మిన్నకుండం జనదు. అంతరం బెఱింగి రాజద్రోహంబు గావించినవానిని సర్వవిధంబుల వెలార్పంజనదు. వెలార్చిన, వాఁడు పగఱంగూడి పగసాధింపంగోరుఁగాని తనచేసినదోషంబు పరికింపంబోఁడు. మనకప్పుడు గోరం బోవుపని గొడ్డంటం దీర్పవలసివచ్చును. కావని యెప్పటిచొప్పునం గలిపికొని వర్తింతుమేనిం బూర్వం బొక్కమది యెడరు వొంపింపఁగడంగి పెఱ లెఱుంగుటవలన విఫలమనోరథుండగువాఁడు వెండియుం జేయునుద్యోగంబు ఫలానుమేయంబై యుండు. అట్టివానిం జేర్చుకంటెం గీడు వేఱొండు గలదె? అధీశుండు తనకు నపాయంబు రోయుభృత్యు నువే

క్షింపం జనదు' నావుడుం బింగళకుండు "కరటకా! నీవు వాక్రుచ్చినయది సత్యంబు. అయినను జిరకాలసఖ్యంబునం జేసి వానిం గొండొక కీడునకుం జొప్పింప మనం బొప్పదు." "నేనేమి చేయుదు?" నావుడుం గరటకుం డిట్లనియె. "ఆరోగ్యంబు గోరువాండు చికిత్సకునివలన నౌషధంబుంబోలె శ్రేయంబుగా రక్షించు నాయకుండు భృత్యునివలన హితం బవశ్యంబు గ్రహింపవలయు. దేవరకుం దెలియని యర్థం బొక్కండును లేదు. కొండొకదప్పు పరికించినం గర్తవ్యంబు చిత్తంబునకుం దేటపడియెడు. నీతికోవిదుం డగు భూవల్లభుం డుపధాశుద్ధుం గాలువున కీకొనవలయుం గాని తక్కు తెఱంగయినం బర్యవసానంబునం దప్పక ముప్పు వాటిల్లు. ముందు మందవిసర్పిణి యను చీరపోతు డిండిమం బను మత్కుణంబుతోం గూడి తెలియక సాహాసంబున కీకొని హానిం జెందె. అక్కథ వినిపించెద వినుండు.

మందవిసర్పిణి యని యొక్కచీరపోతు గలదు. అది తడవులం బట్టి యొక్కనృపాలునిపర్యంకంబుం జేరి మెలంకువమీఱ వసియించి జీవించుచుండు. అంత నొక్కనాండు డింభిమం బను మత్కుణంబు తత్పర్యంకంబున కరుదెంచిన మందవిసర్పిణి యెదురుపని కొనివచ్చి యాతిథ్యం బొనరించి కుశలం బడిగి యిచ్చటికి వచ్చిన ప్రయోజనం బేమని మందలింప మత్కుణం బిట్లనియె. 'పరమమిత్రంబ వగు నిన్నొకయర్థం బర్థింప వచ్చితి. నీయనుగ్రహంబు గలిగిన నామనోరథంబు వ్యర్థంబుగాదు' నావుడు మందవిసర్పిణి యిట్లనియె. 'నాకుం బ్రాణసమానుండవు. నీయభీప్సితంబు మదాయత్తం బొకండు గలిగిన దాని కింత ప్రార్థింపవలయునె? నీ కీరానియర్థం బొక్కండు నాకుం గలు

గదు.' నావిని డిండిమంబు సంతసించి యి ట్లనియె. 'తడవుల నుండి నానామానవసంతానశోణితంబు లానియున్న వాఁడంగాని మానవనాథు మేనియుధిరం బేనాఁడేని నెఱుఁగ. శాల్యోదనంబును హైయంగవీనంబును మధురసూపంబును సారతరశాకంబులును రుచ్యంబు లగుభక్ష్యంబులును నానాఫలంబులును రసాయనం బులును వివిధమాంసంబులును గోక్షీరంబులును మత్స్యంబులును నానావిధోపదంశంబులును బిచ్ఛిలదధియును శర్కరయుఁ బుల కండంబును గంధోదకంబులును లోనగు మంచిపదార్థంబు లను భవించుచు నెండకన్నెఱుంగని రాజులమేనిరక్తంబు కరంబు స్వాద్యం బయియుండునని విందు. ఈతలిమంబునందు నాయును కువ యీఁకొంటివేని నాకోరిక నెఱవేఱును.' నావుడు మంద విసర్పిణి నొ-మాడి మాఱాడక యి ట్లనియె. 'వెరవెఱింగి వేగిర పడక మయిమఱచి కూరుకుసమయంబు వేచి తేనిమేని మెల్లగం గఱచి నల్లఁ బీలిచికొని మెలంకువతోడం దొలంగి చనవలయు.' నావిని డిండిమంబు 'నీచెప్పినయట్లు మెలంగెద' నని పలికి చీర పేనితో మిక్కిలిమైత్రి యొనరించుచు నాశయ్య వసియించి తమ వెల్లిదం బాఁపంజాలక తేఁడు పడకం జేరి కూరికి కూరుకక ముంద చేరం బాఱి కొఱుకుడుం బుడమితేఁ డులికిపడి లేచి సీత్కారంబు గావించుచుం బాదసంవాహనంబు సేయుపరి చారకుంగాంచి 'యోరోరి! తేలు గుట్టినట్లు కరంబు నాశరీరం బెరిసెడు. సత్వరంబుగ దీవియ చేరం దెమ్మ'ని పలికిన దివ్వియ దెచ్చునంతలో మత్కుణంబు దూరంబుగ నురిఁగినం బరిచార కులు శయనంబు నలువలంకులు కలయం బరికించి యొక్కపక్క నెరసువలెం బానుపుం గఱచికొనియున్న చీరపేనింజూచి

'యిదియె తేనిం గఱచెనని వారు దానిం బొలియించిరి. కావున స్వరూపం బెఱుంగక పరునిం జేరిచినవాని కవశ్యము హాని సంభవించును.

అనిన విని పింగళకుం డిట్లనియె. "నాదువిక్రమంబు జంతు సంతానంబులకు మృత్యుప్రాయం బని లోకవిశ్రుతంబు. సంజీవకుండు నాపయి నెత్తుట కాలాగ్నిపై నుఱుకుట గాదె? అయిన నిన్నడిగెద. సంజీవకుండు నాకు నేవెరవునం గీడు రోయఁ గలండు" నావిని కరటకుం డిట్లనియె 'క్షుద్రుండయ్యుం జిరపరిచయంబుచే జాతమర్ముం డగువాఁ డెంతవానినేనిం దఱి వేచి సాధించుట సుకరంబై యుండును- ఏవారికేని నొకప్పుడు గాకుండిన నొకప్పుడు ప్రమాదంబు వాటిల్లకుండునే? నీతికోవిదుండు శాత్రవుని క్షుద్రునే నొప్పరికింపం జనదు" నావిని పింగళకుండు కొంత చింతించి "మన మీమంత్రంబుతోడన కార్యంబు నిశ్చయించి సంజీవకు నొక్కకీడునకు లోపఱిచితిమేని లోకంబు మనల నిందించుంగాని లోగుట్టు తెలియంజాలదు. లోకాపవాదంబునకు భయంపడవలయును. ఇంతియకాదు. ప్రకృతివర్గం బవిమృశ్యకారి యగుతేనియుంను విరక్తింబొందు. దానంజేసి సర్వశ్రేయంబులు చెడును. కావునం దుదకుఁదోఁచిన యొక్క యర్థంబు వక్కాణించెద. దమనకుండు సంజీవకుపాలికిం బోయి వానితోడ నిట్లు వాక్రువ్వవలయు. 'నీవు రాజద్రోహులతోడం జెలికారంబు చేయుచుంట తేఁ డెఱింగిన వాఁడు కరంబు కుపితుం డయియున్నవాఁడు. అయిన నతండు దీనవత్సలుండుగావున నీవు నావెంబడిం జనుదెంచి నిజాపరాధంబు నివేదించి ప్రార్థించితివేనిం బ్రసన్నుండగు నని వచియిం

వుము. మనచే నయినంతదనుకం గలుషుకొలుఁదనంబునకె కడం గుదుము. 'నీచాఃకలహ మిచ్ఛన్తి సన్ధి మిచ్ఛన్తి సాధవ' యని ధర్మజ్ఞులు వచింతురుగాదె? ఊరక వేఁటమికయి యాడికొంట కెంతసేపుపట్టు? మనము ఋజుమార్గంబునం బ్రవర్తింతము. సంజీవకుండు నీవచనంబులకు ననుకూలుం డయివచ్చెనేని మేలొందెడు. తక్కినఁ దత్ఫలం బనుభవించెడును.' అని పలికి దమనకుం జూచి "నీవు పోయిరమ్ము. మన యిక్కడి తక్కినవచనంబు లేవియుం ద్రవ్వకుము." నావుడు దమనకుండు వల్లెయని యల్లల్లంజని యాననంబున దీనభావంబు గదురఁ బదంబులు దొట్రిలఁ డాయం బోవ సంజీవకుఁడు గాంచి ప్రత్యుత్థానం బొనరించి యుచితాసనంబునం గూర్చుండంజేసి తదనుభావంబునకు నిమిత్తంబు మానసంబునం జరికించుచు "మీయందఱకుం గుశలంబే" యనిన దమనకుండు విని. "పరాధీనవర్తనులకుం గుశలంబున కెంతయంతరంబు? రాజసేవాపరుండు మృత్యుగ్రస్తతుల్యుండు. జేనిమచ్చిక నచ్చికయిడి పెద్దకాలంబు సుఖియింపం గాంక్షించువాఁడు. మృగతృష్ణికాప్రవాహంబుం గాంచి యుదన్యాపనోదనంబుకయి ప్రధావించువాఁడు గాఁడె? ఏకతంబున నేని జేనిపాకతంబునకు మోఃఱకుతీరున ధీరుండు మోసఁబోండఁడు." నావిని గోవల్లభుండు "నీవచనభంగివిచారింప నేదియో యొక్కవిశేషంబు గలుగంబోలునని తోఁచెడు" ననుచు నేకాంతకాంక్షాసూచకంబుగం దనయిరుపక్కియలుం బిఱుచక్కియు నాలోకింపఁ బిఱఁదిదెస నున్న కాటకపాటకు లల్లన లేచి యొడగలుగంబోవుడు దమనకుఁడు వారిదెస యపాంగవీక్షణంబున సూచించుచు "వీరలఁ జేరుచుటయె నీయుడుమకు

మూలంబయ్యె” నావుడు సంజీవకుండు భయాధీనమానసుం డయి “యచ్చట జరిగినవృత్తాంతం బేమి” యని యల్లన నడిగిన దనునకుం డిట్లనియె. “చేటెఱుంగనిపాటు వడియెదవు. కాటక పాటకులు రాజద్రోహులని యెఱింగియుండియు వారలతోడ సఖ్యంబు చేయుచున్నవాఁడవు. ప్రభువునకె కా దెవ్వరికయిన నిది యనుచితం బని తోఁపకుండునా? ఈయర్థంబు పార్థివుం డెఱింగి దుర్వారక్రోధభీషణుం డయియున్నవాఁడు. తొల్లి నా వచనంబునందు విశ్వాసం బిడి తేనిపాలం జేరితివి. కావున నున్న రూపు వచియించెద వినుము. సంజీవకుపక్షం బవలంబించి మత్సమ్ముఖంబున వసియించువారి నెవ్వరి నేనిం దత్క్షణంబ కృతాంతనిశాంతావేశికులం జేసెద నని హర్యక్షాధ్యక్షుండు కరంబు క్రూరంబుగ సంగరం బొనరించి యీక్షణంబ సంజీవకుం దోడ్కొనితెమ్మని నన్నుఁ బుచ్చినవాఁడు. మీఁదికార్యంబు నీ యిచ్చవచ్చినట్లు గావింపుము. ఈయనర్థం బూరక పుట్టదు. చేరువం జేరి యెవ్వరో చెవిగఱచెదరు. వెండియు నిట్టివి యేమి పుట్టెడునో యెఱుంగము. నేఁడు నీకయినయది తేపు మా కయ్యెడు. అతీతకార్యంబునకు విచారంపడ నయ్యెడుఫలం బేమి? ఎన్నండు తేనికి బానిసతనంబునకుం బూనికొంటిమి నాఁడె మృత్యువునోరం జొచ్చితిమి. ఇందులకయి యిప్పుడు వగచుట గతజలసేతుబంధనంబు.” అని నిట్టూర్పు నిగిడించి ఖేదవిషాదంబు లభినయించువాఁడు క్రిందుచూచుచు మిన్నకుండ సంజీవకుం డవ్వాచనంబు వజ్రపాతం బహార్యంబునట్లు ధైర్యసారం బగలింపం గొంతవడి వెఱపెల్లిదంబున నివ్వెరపడియుండి యెట్టి

కేలకు హృదయంబు పదిలించికొని దమనకుం గనుంగొని యి
ట్లనియె.

"అనారతంబు రేనికి లగ్గు దలఁతుంగాని యెగ్గు గలయం
దయినం దలంచి యెఱుంగ. లాఁతివారికయిన నొకయొప్పము
గావింప మనంబు చొప్పడియుండునే! అకారణంబుగ రేని కిట్టి
చెట్టిదంపుఁ గ్రోధంబు పుట్టించి సాధువులం జెఱుప నొడిగట్టిన
పుణ్యాత్ము లా బ్రహ్మకల్పాంతంబు మనియెదరుగాఁబోలు! సర్పంబు
లకు విషఁబుంబోలె ఖలులకు దోషంబు సహజంబు. వారిం జెప్ప
నేల? రేనియవివేకంబ సర్వానర్థంబులకు మూలంబు. పార్థివుం
డెట్టినె ననినం గొట్టంబునం గట్టింపు మనువాఁడయ్యెనేని లెంకలు
కొంకుమాని యిచ్చకువచ్చినట్లు రేని నకార్యంబులకు లోఁచి
యశోహానిం బుట్టించి పరలోకదూరుఁ జేయుదురు. ఇంతకాలంబు
పార్థివు ననుగ్రహంబు సంపాదింపఁగోరి నాపడినపాటులెల్లం బొల్ల
యయ్యె. వివేకవిరహితుం డగుదొరం గొలుచుట నిష్ఫలంబగుట
మాత్రంబుగాదు; ప్రాణహానియు నాపాదించు. మనోవాక్కర్మం
బుల నొకప్పుడయిన నీషత్తయిన దోషంబుచేసి యెఱుంగ. సంత
తంబు స్వామికి క్షేమంబ కాంక్షింతును. అట్టి నా కిప్పుడు
మృత్యువు వక్త్రబిలంబు చొరవలసివచ్చెఁగాదె? అన్యులకు
నెన్నండును గీడురోసి యెఱుంగను. నాకొరుఁడు సెరగువెద
కునె యనంజనదు. రాగద్వేషదూషితాత్ములమానసంబులు సాధు
వులయందును వికృతిం బొరయును. తొల్లి కాకవ్యాఘ్రజంబుకం
బులు పరమసాధు వగులొట్టియం గపటోపాయంబుఁ బన్ని తమ
స్వామియగు సింగంబుచేఁ ద్రుంగించె" నన విని దమనకుం
డాకథ ససాకల్యంబుగ వినిపింపు మనిన సంజీవకుం డిట్లనియె.

"మలయం బనుపత్యకావిపినంబున దర్పసారంబను కంఠీరవంబు గలదు. దానిం గాక వ్యాఘ్రి జంబుకంబులు మంత్రులయి కొలుచుచుండును. అవి యొక్కనాఁడు గహనంబున విహరించుచు నొక్కయుష్ట్రంబుం గాంచి నీనామంబేమి? నీవెక్కడ నుండి వచ్చెదవని యడిగిన నాక్రమేలకం బిట్లనియె. 'వర్తకుం డొకండునామీఁద ననారతంబు మహాభారంబెక్కించి మోపించుచుండును. ఇట్లు పెద్దకాలంబు భారవహనక్లేశంబు సహింపంజాలక వానిమొఱంగి యీయరణ్యంబునకు వచ్చి డాగియున్నవాఁడను. ఈశార్దూలవల్లభుండు లోకభీకరుండు. మీరు మహాప్రాజ్ఞులరు. మీయనుగ్రహంబు వడసి త్రాసంబు వాసి మనువాఁడ. నాకు మీరు దక్క వేఱుశరణంబు లేదు. శరణాగతరక్షణంబు సర్వధర్మంబులం దుత్తమంబని ధర్మవిధులు వక్కాణింతురు.' నావుడు జంబుకం బిట్లనియె. 'ఈయరణ్యంబునందు మృగరాజొకరుండు గలఁడు. అతండు ప్రదీప్తప్రతాపదీపనిర్వాపణమహాబలుం డగుమహాబలుండు. మే మాతనిభృత్యులము. నీవు తద్దర్శనం బవశ్యంబుగం జేయుము. మావలన నయినయంత యుపకారంబు గావించెదము. నీకు సర్వంబు మేలయ్యెడు. వెలవకుము. మావెంటనమ్ము.' నావిని మహాంగం బంతరంగంబునం బొంగి వానిపిఱుందం జనుడు నయ్యవి మృగనాథుపాలికిం బోయి యథాశ్రుతంబుగ దానివృత్తాంతంబు సాంతంబుగం జెప్పి ముందటికిం దోఁచి మ్రొక్కు మనుడు సవినయంబుగ మ్రొక్కి నిలువంబడియున్న వాసంతంబుఁ గాంచి పంచాస్యంబు కృపాయత్తచిత్తంబయి యభయం బొసంగి కొంతదడవు సల్లాపంబు గావించి 'నీకమాత్యపదం బొసంగితిమి. మాపూర్వ

మంత్రులతోడం గూడి నైకమత్యంబు వడసి యస్మత్కార్యం బులు నిర్వహించుచు సుఖంబుండుము.' నావుడు నుష్ట్రంబు మహాప్రసాదంబని తదుక్తప్రకారంబునం బ్రవర్తించుచుండె. పెద్ద కాలం బివ్విధంబునం బ్రవర్తిల్లుచు నొక్కనాఁడు సింహంబు మంత్రులతో నిట్లనియె 'నాకిప్పుడు వ్యాధికతంబునం దేహం బునం బాటవంబు లేక యున్నయది. అరణ్యంబున సంచరింపం జాలను. ఆరోగ్యంబుగలిగి కొంతసత్తువవచ్చి నడయాడునంత దనుక నాకాహారంబు సంపాదించి తెచ్చియింకు.' నావిని వాయ సాదు లిట్లనియె. 'స్వామీ! మేము క్షుద్రులము. మీకు వలసి నంత యాహారం బొకపూఁటకయినం దెచ్చి యిచ్చునంత వారమె? మీపాదచ్ఛాయనుండి మీరారగింప మిగిలినది భుజి యించి జీవించుచున్న వారము. మాసత్త్వంబుకొలంది దేవరకుం దెలియనిదికాదు.' అనవుఁడు మృగేంద్రుండు వానింజూచి దొరకినంతయె కానిండు. తోడెంబుతోడనె ప్రొద్దుపుచ్చికొని యెద నేనేమి చేయుదు? నాపురాకృతకర్మంబు వ్యాధిరూపం బున నన్ను బాధించుచున్నయది. కొంతపాటినడయాడుటకు శక్తియుండిన మిమ్ము శ్రమంపఱుపను. జంపుమాని కానకుం జని యే యెఱచియయిన దొరకినంత కొనిరండు. పొండు.' అని శాసింప మాఱుపలుక వెఱచి యాజంతువులు వనంబునకుం జని యెల్లప్రదేశమ్ములం గ్రుమ్మరి యుఱ వగు నెరదొరకమిం గరంబు నిర్వేదించి చెఱియొక్కదిక్కునకుం జెదరిచని వెదకుచుండ నండజపుండరీకజంబుకంబు లొక్కచక్కటిం జేరుడు బలి భుక్కు తక్కువానిం గనుంగొని మీరెంతమాత్రం బేనిఁ బల లంబు నేకరించినజాడగానము. మీయంతవారి కసాధ్యం బగు

కార్యంబు క్షుద్రంబగుపక్షికి సాధనం బగునె? మధ్యాహ్నం బయ్యె. ఇంకం గ్రుమ్మరిన దాన వ్యర్థాయాసంబుకాని ఫలంబు లేదు. ఱేఁడు మనరాక వేచియుండును. ఆతనిపాలికిం జెనఁటి చేతులం జనదు. మన మింతకాలంబు ఱేఁడు తెచ్చియిచ్చినమాంసంబు బరు లుబ్బ భుజియించి కాలు గదలింపక నిశ్చింతంబుగ నుండితిమి. ఱేని కొక్కయిక్కట్టు వాటిల్లినతఱి నొక్కపూఁటకయిన గ్రాసంబు దెచ్చి యీనోపమేని మనభృత్యభావంబు గాల్పనె? ఇప్పుడొక్కచొప్పునాడెందంబునకుం బొందుపడి కానంబడియెడి. దాని విని మీకుం బోలినతెఱఁగు గావింపుఁడు' అని నలువలంకులు కలయ విలోకించి మఱికొంత చెంతకుం జరిగి చెవి డాసి యిట్లనియె. 'మన మీలొట్టియను సరిపెట్టి నేఁటికి ఱేని కార్యంబు జరిపితిమేని ఱేపుపోలినయట్లు చూచుకొందము. ఱేఁడుపయోగింపశేషించిన యామిషంబు మనము కొన్ని దినంబులనన్యాపేక్షంబుగ భక్షింపవచ్చును.' అన విని జంబుకం బిట్లనియె. 'మనయధీశ్వరుండా క్రమేలకంబు నమాత్యపదంబొసంగి కరంబు గారవించుచున్నవాఁడు. మనము దానికొక్కయుపాయంబు గావించితిమేని మానసంబునకు నొవ్వుపుట్టించి దవ్వగుదుము. కావున నీచెప్పినచొప్పుచొప్పడదు' అన బలిభుజం బిట్లనియె. 'క్షుధాబాధితుండు కృత్యాకృత్యంబు లారయంజాలఁడు. స్వజన హననంబున కయినం బాలుపడుంగాని యిది యకృత్యంబని తలంపఁడు. వ్యాళియుశార్దూలియు నిజాండశాబకంబులక్షుధాబాధం జేసికాదె భక్షించెడు?' నావిని వ్యాఘ్రం బిట్లనియె. 'క్షుధితుండయి తద్ధననంబునకు మృగనాథుండు పాల్పడినం గానిమ్ము. మనకది కార్యంబుకాదు. మన మాతనిసమ్ముఖమునకుం జని మొఱఁ

గక మనపడిన తెఱఁగు నివేదింతము. తదనంతరకర్తవ్యం బాతం డును మనమును గలిసికొని విచారింతము.' అనిన వల్లెయని లేచి చని క్రమేళకంబుచను దేరకమున్న తారు మృగరాజుంగాంచి 'స్వామీ! యేమి చేయుదుము. తిరుగ రాని చోట్లెల్లం దిరిగితిమి. పడ రానిపాట్లెల్లం బడితిమి. ఇన్నిపాట్లు పడినదాన ఫలం బేమి? సర్వదా కరుణోదారుండవయి మాభరణరక్షణంబులు స్వకృత్యం బులుగనిర్వర్తించు దేవరకు మావలన నావంతయయినఁ బ్రయో జనంబు లేదయ్యె. అయినను మావిన్నపం బొకండు గావనక యవధరింపుఁడు. దేవరవా రాఁకలిచే మిక్కిలి వాడంబాఱి యున్నవారు. మాలోపల నొక్కనిం దమగర్భంబుఁ జొప్పించి ధన్యుం గావింపుఁడు' అనవుడు మృగనాథుండు హరిహరి యని చెవులుమూసికొని 'యెంతమాట వినవలసివచ్చెను! చిరకాలంబు మిమ్ము రక్షించి యిప్పు డొక్కనాఁటి యాహారంబుకయి మీ కొక్కకీడు దలంచితినేని లోకంబునవారు నన్ను నిందింపరే? పర లోకంబునకుం దొలంగనె? ఇట్టిమాటలు తలపెట్టకుఁ' డన జంబు కంబు కాకంబుంగాంచి 'నీవు సైకంబవు. ని న్నుపయోగించుట వలన తేనికిం కడుపుఁజిచ్చుడుగంబోదు. తొలంగుము. నామేను తేనికి భోజ్యంబు చేసి కృతార్థుండ నయ్యెద'నన విని శార్దూలం బిట్లనియె. 'కాకంబుకంటె నీవు కొంత పెద్దజంతువవైన నాతని యాఁకలి పోకార్చ నీనంజుడుం జాలదు. నేను రాజునకు భోజనం బయ్యెద'ననిన వెండియు జంబుకం బిట్లనియె. 'నీవు లావుగలవాఁ డవు. నేఁడు గాకున్న తేపైన తేనిం బోషింప వలంతివి. నీ యనంతరంబు మీముండినం గొండొకయేనిం బ్రయోజనంబు లేదు. కావున నీవచనంబు గ్రాహ్యంబుగాదని కుమ్ముసుద్దులాడు

చుండఁ జిత్రవర్ణుండు సనుదెంచి తద్వృత్తాంతంబు సాంతంబుగా వారివలన విని 'యూరక యేల పొలుపోక పెనంగెదరు ? నే నికార్యంబునకుఁ జాలియున్నవాఁడ. నామనుగడవలన నేని కొక్కప్రయోజనంబులే' దనిన జంబుకంబు తేనింగాంచి 'యీ కార్యంబు నాకుం బోలియున్నయది. ఇందుల దేవరకు దురితంబు లేదు. శరీరరక్షణంబు పరమధర్మంబు శరీరంబుగలిగిన నెల్లధర్మంబులు సాధింపవచ్చు. 'శరీరమాద్యం ఖలు ధర్మసాధన' మ్మని ప్రాజ్ఞులు వక్కాణింతురు. భృత్యుండు స్వామికార్యహతప్రాణుం డయ్యెనేని నాకలోకసుఖం బనుభవించును. ఇంతకంటె నొండు శ్రేయంబు గలదె? మీరొల్లకుండిన మేమెల్లరు ప్రాణంబులు దొఱంగెదము' నావుడు మృగనాథుండు చిత్రవర్ణునియాననం బవలోకింప 'జంబుకరాజు చెప్పినచొప్పు దప్పదు. సంశయింపక నాచెప్పినచొప్పు గావించి నన్ను ధన్యుం జేయుము' నావుడు నెట్టకేలకు క్షుధాబాధ దుస్సహం బగుడు మృగేంద్రంబు లొట్టియం జంపి భక్షించెను.

ఎట్టివానితోడనేని నవీనసేవకునితోడ రాజును దద్భృత్యులును మనంబునం గలసియుండరు. క్షుద్రజనపరివృతుం డగుపతి వృధుండు దందశూకసందోహపరివేష్టితపటీరవిటపివడువున నమాసన్నజనంబులకు దెప్పరంపుముప్పు పుట్టించును కావున నట్టి నిన్నేవారుం జేర వెఱతురు. దీనికిం దార్కాణంబుగ నొక్కకథ వక్కాణించెద వినుము.

ఒకానొకపట్టణంబునం దొకవడ్లంగి గలఁడు. వాఁడు నానాఁడు వనంబునకుం జని తనపనికి నుఱు వగుతరునికరంబు నఱికి స్తంభాదికంబు లొనరించి పురంబునకుం గొనివచ్చి విక్ర

యించుకొని జీవించుచుండు. వాఁడొక్కనాఁడు కాననమ్మునం గ్రుమ్మరువాఁడు సుహృద్విలోచనం బనుపంచాస్యంబుం గనుంగొని భీతచేతస్కుండయి నిశ్చేతనుండుంబోలె నిలువంబడియుండ నాహార్యక్షంబు వీక్షించి కృపాతరంగితాంతరంగంబయి యిట్లనియె. 'హస్తిమస్తకవిదళనఖరంబులు మన్నఖరంబులు; మ్రుక్కడులగుట దయనీయులగు భవాదృశులపయిం దెగవు. బెగడు వడకుము' నావాఁడు సాఁగిలంబడి మ్రొక్కి పెక్కుభంగుల నా సింగంబుం బ్రస్తుతించి మొదల గొనిచని యది మొదలు కృతజ్ఞుండయి నానావిధంబులగు మధురాహారంబులు దెచ్చియిచ్చి తనుపుచుండు. ఇట్లు కొన్ని దివసంబులు సన నొక్కనాఁడు మెగంబుల తేఁడు తనయనుచరంబు లగు కాకజంబుకంబులతోడ ముచ్చటలాడుచుండ నవియిట్లనియె 'దేవరవారు కొన్నిదినంబులనుండి వేఁటకుఁ బోవం గానము. కారణంబు దెలిసినదికాదు' నావిని మృగనాథుం డిట్లనియె. 'రథకారుం డొక్కరుండు మదీయ భక్తుండు గలఁడు. వాఁడు ప్రతిదివసంబు నాకాహారంబు తెచ్చియిచ్చుచున్నవాఁడు.' నావిని కాకజంబుకంబు లిట్లనియె. 'మీకిట్టియుపకారం బొనరించు పుణ్యుండు సజ్జనాగ్రగణ్యుండు గాఁడె? దేవరయనుగ్రహంబు గలిగిన నాతనిసందర్శనంబునం జేసి మానేత్రంబులు సాఫల్యపాత్రంబులు గావించెదము.' నావిని మృగవల్లభుం 'డట్లకానిం డాతండు కొండొకతడవునకు రాఁగలండు. వేచియుండుం' డని పలికి యొక్కయెడ వానితోడం గూర్చుండియుండ నావడ్లంగి చనుదెంచి కాంచి భీతచేతస్కుండయి సత్వరంబుగ నేదిష్ఠపాదపంబు నారోహించిన సింగంబు డాయంబోయి 'యోయిచెలికాఁడా! యేల యీ

పాదపంబు నధిరోహించితివి?' నావుడు 'సన్వార్థాభిధానంబు లగునరిష్ట వంచకంబులు భవత్పార్శ్వచరంబు లగుటం జేసి వృక్షంబు నారోహించితి. దుష్టపరివృతుండగు రాజును సర్వదా విశ్వసింపం జన'దని వచియించి యచ్చటం గదలక వేచియుండి యొక్కచనుప చనుదేర దానింగూడి యయ్యరణ్యంబు వెడలి చనియె.

సజ్జనుండయ్యు దుర్జనులతోడి సంసర్గంబునం జేసి దుర్జనుండు నాఁబడు. బకోటరఘూటంబుతోడ వసియించు హంసంబును బకం బండ్రుగాదె? భూనాథుండు సాధుచరిత్రుం డయ్యేనేఁ బ్రకృతివర్గంబు నట్లగు. 'యథా రాజా తథా ప్రజా' యని నీతికోవిదులు వక్కాణింతురు. తేనిపాల నెవ్వండో ఖలుండు కల్ల నిజంబులు విపరీతంబులుగం బలికి యాతనికి నాయం దప్రతిరోధం బగుక్రోధంబు పుట్టించినవాఁడు. మించినకార్యంబునకుఁ జింతించి ఫలం బేమి? ఊరక మరణంబు నొందనేల? రణంబు గావించి లబ్ధవిజయుండనయి యశోలక్ష్ములంబడసి యిష్టసుఖంబు లనుభవించెద నొండె, వేఱొండయిన శూరలోకశ్లాఘ్యుండనయి నాకలోకభోగంబు లనుభవించెద నొండె" నావిని దమనకుండు "నీవు చెప్పినయది శూరలోకశ్లాఘనీయంబ. అయిన నుపాయాంతరంబుచేఁ బగఱ సాధింపనొండెఁ దప్పించికొని తొలంగ నొండెఁ గోలంది గాని యొడం గడయుపాయంబు సమాదరణీయంబుగాని సాహసంపడి రణమరణంబు శ్రేయం బని కడింది మూర్ఖతతో నొకసి యుసుఱుదొఱంగుట ధర్మంబు గాదు. 'జీవ న్భద్రాణి పశ్యతి' యనువచనంబుఁ బాటింపవలదె? తనతరంబుం బగఱతరంబు నెఱింగి కరంబుజయంబు నిశ్చయించు

కొని మార్కొనవలయు. విపరీతంబయినం బరాభవంబు తప్పదు. తొల్లి సముద్రుండు కరం బారయక యొక్కటిట్టిభంబుం బరాభవింపంబూని తాన పరాభూతుండయ్యె. అయ్యది సవిస్తరంబుగ వివరించెద నాకర్ణింపుము.

పారావారంబుతీరంబున మహీరుహంబుమీఁదం దిట్టిభకుండు గూఁడు పన్నికొని తనచేడియంగూడి వసించుచుండు. అంతం గొంతకాలంబున కాళకుంతంబు తనకాంత గర్భశ్రాంతకావుటం గాంచి సంతసించి 'నీయిష్టంబు వేడు మది యెట్టికడిందిదైన నాగట్టికడిమి మెఱసి తెచ్చియిచ్చెద' నావుడు నాపులుఁగుఁజెలువ తన చెలువునితో నిట్లనియె. 'నాయభిమతంబొక్కండు గలదు. వక్కాణించెద నవధరింపుడు. పర్వదివసంబుల సముద్రుండు సముత్తుంగరంగత్తరంగంబులు చెలంగ నింగిముట్టి పొంగివచ్చును. మనయావాసంబు కరం బాసన్నంబగుటంజేసి నాయిడినయండంబులు కాండాక్రాంతంబులగు. వేళంబపోలిన యిరవు పరికించికొని చనవలయు. మసలంజనదు; ప్రసూతిసమయంబు డాసిన దేశాంతరగమనంబు సుకరంబుగాదు.' నావుడు నావిహంగంబు తనయంగనపలుకు లాలంబుచేసి మందహాససుందరవదనంబుతోఁ గువలయనివహంబునకుఁ దుహినకిరణుండును బుండరీకషండంబునకుఁ జండభానుండును జాతకవ్రాతంబునకుం జీమూతంబు నెట్లట్లు శకుంతసంతానంబునకు నాగాంతకుండు ప్రభుండు. అతండు నిజపక్షవిక్షేపజాతవాతోద్ధూతకాండకాండచండబలుండు తదాశ్రయుల మనల నీజడాశయుండు చెనకి మయిమయిం బోవనోపునే? ఏల యీలీల నాతరం బెఱుంగక కొఱమాలినవిచారంబులం జిత్తంబు హత్తిం

దెదు. సమాహితచిత్తంబున నుండుము.' నావుడుం డిట్టిభి యి
ట్టనియె. 'ఎట్టి వాఁ డయిన భావ్యనర్థంబునకుం బ్రమాణకం బగు
సాధనంబు పరికించి కృతనిశ్చయుండయి యుండవలయుఁగాని
బలదర్పంబునం బ్రమత్తుండయి కన్నుగానకుండుట నయవిజ్ఞాన
సంపన్నులు కరంబు గర్హింతురు. నా నస్మాదృశదుర్బలులం జెప్ప
నేల. హితవచనంబులు వినని బాలిశుండు కోలపిడిచి పడిన
కామేలుంబోలెఁ గాలధర్మంబు నొందు. ఆకథ సాకల్యంబు
గాఁ వాక్రుచ్చెద వినుండు.

భువనసారం బనునొక్క కాసారంబు గలదు. అయ్యది
క్రౌంచచక్రాంగ ప్రముఖ వివిధజలవిహంగమ సంచారరమ్యంబయి
పుండరీక షండ సాంద్రమరంద ధారాసార సంభ్రమద్భ్రమర
ఝంకారసంకులంబయి యొసంగు. అందుఁ దడవులంబట్టి కంబుగ్రీవం
బను కూర్మంబు వికటసంకటంబు లనుహంసంబులతో బద్ధసఖ్యం
బయియుండు. పిదప గొన్ని వాసరంబులకు వఱపునం జేసి కాసా
రంబువారిపూరం బిగురం బౌటయు నామరాళంబులు దేశాం
తరజిగమిషం బూని యాకచ్ఛపంబుకడకు వచ్చి తమయిచ్చం
దయర్థంబు వాక్రుచ్చి వియోగదుఃఖంబు మీఱందీఱమి పరి
తవి యొలుంగుకుత్తుకం దగుల 'సఖ్యంబు మఱవకు. పోయి
వచ్చెదము' నావిని కమఠంబు కరంబానవంబు దీనభావంబునఁ
బర నిట్లనియె. 'పెద్దకాలం బేకోదరులంబోలెం జెలిమి సలిపి
తి. దీని కొక్కదోసంగు పోసంగు నని కలనేనిం దలంచి
యుంగ. మీతోడంగూడ వచ్చెదనంటినా పక్షంబులబలిమి
యిం జేసి ఫలయునెలవునకుం బోవ వలంతు లగు మీకు నాకు
నయంతరంబు. నాకొలంది విచారించికో లటుండనిండు.

మిమ్ము నొక్కటి వేఁడెదం జిరకాలకృతం బగు చెలికాఱంబున కనురూపంబుగ నాప్రార్థితార్థంబు తుదముట్టింపవలయు. వెరవు పరికించి యెట్లయిన మీతోడ నన్నుం గొంపొండు మీవియోగంబు క్షణంబయిన సయిరింపంజాల' నావుడు నాయంచ లించుక చింతించి 'యిది యెట్లయ్యెడు ? ముక్కునం గఱచికొనియుండె ఱెక్కల నెక్కించుకొనియుండెం గొంపోవవలయు. విప్రకృష్ట దేశ · ములకు మాఁకది దుస్సాధ్యంబు. సాహసంబు చనదు. ఎటువోయి యెటువచ్చునో యెఱుంగము. వినుము హృదయంబు పదిలించుకొని కుదురు గదలక యుండుము. భాగ్యంబు గలిగినం బునర్దర్శనం బయ్యెడు' నని యెంతదూరంబు చెప్పిన వినక కడుం గక్కసించిన నాయండజంబులు కొండొకడెందంబుల విచారించి యెట్టకేలకుం దామేటిం గాంచి 'యొక్క వెరవు పరికించితిమి. అది కొంతమదికి సరిపడియున్నది. ఒక్కయష్టి సేకరించి దాని యగ్రంబులు చెఱియొక్క పక్క ముక్కునఁ గఱచికొని పఱచెదము. దానినడుము ప్రమాదంబుంబొరయక కఱచికొని రానోపుదె ?' యనవుడు వల్లెయని తదానీతం బయిన కాష్ఠంబు నడుము గఱచికొని వ్రేల నాయంచలు చంచువులం దదంచలంబులు పొంకించి యంబరతలంబున సత్వరంబుగఁ బాఱుచుండ నొక్కపట్టణంబునందలిజనంబులు వీని విలోకించి విస్మయంపడి కావించు సల్లాపంబుల యలబలంబు క్రందుగ వినంబడుడుం గూర్మం 'బీకలకలం బెక్కడిది ?' యని హంసంబుల నడుగ నోరిపట్టు వదలి నేల వ్రాలి మాంసలుబ్ధులచే హతంబయ్యె. మఱి యెంతయుఁ దనర్థావహం బగునభిజనంబు మానికొనవలయునొండె ననర్థంబు దలంగునుపాయసంపన్నుండు గావలయునొండెం గాని

దైవపరుండయి యుండంజనదు. దైవపరున కనర్థంబు తప్పదు. ఈయర్థంబు తేటపడ నొక్కకథ చెప్పెద వినుము.

ఒక్కజలాశయంబునం దనాగతవిధాతయుఁ బ్రత్యుత్పన్నమతియు యద్భవిష్యంబు నని మూఁడుమత్స్యంబులు వసించుచుండు నొక్కనాఁ డనాగతవిధాత ప్రత్యుత్పన్నమతి యద్భవిష్యంబులం గాంచి 'యీయేఁ డింతవఱకు వాన లేబరం బయ్యె. మీఁదనయినను గురియు నను నాస లేదు. నిమిత్తంబులు ప్రతికూలంబులయి కానంబడియెడు. ఈకొలనిజలంబులు తుద ముట్ట నడుగుఁబట్టకమున్న మెలంకువపడవలయు. మసలిన మోస వాటిల్లు. ఇటకుం గొంతదూరంబున ధుళివోదం బను హ్రదం బన్వర్థాభిధానంబుగలదు. ఇచ్చటికి వరవ యచ్చటినుండి వచ్చు చున్నయది. అదియు వెనుమూయం దోయంబులేక యుండెడు. నడికిరేయిట నల్లల్ల నావరవంబడి యామడువుం జేరి యీబారిం దలంగుదము. ఇంతకుం గొంతముందు కొందఱు మైనికులువచ్చి యిచ్చటిజలంబుకొలంది పరికించి పదిదినంబులకు నివురంబాఱెడు నప్పటికి వత్తమని యొండొరులతో నాడికొనుచుం బోయిరి. అదిమొదలుగ నాయుల్లంబు పెల్లుగ నుడికిల్లెడు' నావిని ప్రత్యు త్పన్నమతి 'దీని కింతయేల ? అంతవచ్చిన నప్పుడు చూచికొంద' మనియె. యద్భవిష్యుండు మిన్నకుండె. అంతట ననాగతవిధాత యారాత్రి జలాశయంబు నిర్గమించి యొయ్యయ్యం బోయి ధుళివోదంబుం బ్రవేశించె. ఇట నానాఁట నెండలమెండున సలిలం బల్పావశేషంబుగ శోషిల్లుడు. రేవుబోయులు వల, ఎత్తెల, కొడమ, గత్తె, మాపు లోనగుసాధనంబులు గొనివచ్చి పెచ్చు వేడుకం జొచ్చి మీలంబట్టి పట్టి గట్టునకుం జేర్చుచుండ నందు

యద్భవిష్యంబు మిట్టిమిట్టిపడం బడియంగొట్టి కెడయించిరి. ప్రత్యుత్పన్నమతి మృతకల్పంబుగ జలంబులం దేలఁగిలంబడి యుండం గని నీరంబు చేరువం దీరంబునకుం బాఱంజిమ్మి మీన సంతానంబు నిరవశేషంబుగం బట్టికొని గట్టు చేరెడు నామత్స్యం బల్లల్ల జరిగి వారిం బడి బారిఁ దప్పించుకొని చనియె.

అని చెప్పిన విని టిట్టిభంబు నీవిందుల కయినకొందలం పడకుము. 'బూటకపుమాటలమూట యని నన్నుఁ దలంపకుము. కార్యంబుతఱి నానేఱుపు గంటిమి మెఱయించి నీమెచ్చువడయు వాఁడ. మిన్నకుండు' మనవుడు నావిహంగాంగన తనభర్తకు మాఱువలుక వెఱచి యూరకుండె. అంతం గొన్నిదినంబులకు నావిహంగి ప్రసవించుడు సముద్రుఁడు టిట్టిభంబు పంతంబు పరికింతమని కల్లోలమాలాభీలంబుగం బొంగి తదీయాండంబు లని హరించె. అనంతరంబు పులుఁగు వెలఁది తన పెనిమిటిం గనుఁగొని 'తొల్లి నావచనంబులు వినరయితిరి. ఇఁక నేమి చేయవచ్చు' నని చోటచోటం గన్నీరు దొరుఁగ నంగలార్చుడు నాఖగంబు దాని మిగుల నూఱడించి పులుంగు బలంగంబుల గూర్చి తనకు సముద్రుండు గావించిన పరిభావంబు తెలియంబలికి 'యజాండసహితంబుగ నావరణవారిపూరంబు నిశ్శేషంబుగ గండూషింపఁ జాలిన చండవిక్రముండు వజ్రతుండుఁడు మనకు రక్షకుండని యాజడాత్ముం డెఱుంగఁడు గాఁబోలు ఇప్పు డవశ్యంబుగ నెఱింగింత మెఱింగింపకున్న గర్వంబు మానఁడు. ఇది యల్పంబు దీని కింత యుద్యమం బేల యని యుప్పరికింపరాదు. నేఁడు గోరంతకు వచ్చినది రేపు కొండంతకు వచ్చు. మనమందఱ ముపహితచిత్తంబులతో వినతానందసంధాయకుం డగు వినతానందనుం బ్రార్థింత

వష్టాదయాళుం డామహామహుండు మనయనిష్టంబు దలంగి యిష్టంబు చేయఁగలం' డని యొడంబఱిచి యాఖగంబులుం దానును భక్తితాత్పర్యంబు మీఱ నిరంతరధ్యానం బొనరించుడు, బక్షిస్వామి సాక్షాత్కరించి 'హృష్టుఁడనయితి. మీ యిష్టం బొసంగెద వేఁడుఁ' డనవుడు నండజాతంబులు మిగులం బ్రీతంబులయి తమకు సముద్రుండు గావించినయవజ్ఞ విజ్ఞాపించిన నాతండు కుపితచేతస్కుండయి నదీనేతం గాంచి నిజాదేశంబున నయ్యండంబులు దెప్పించి యప్పక్షుల కిప్పించి 'యిప్పటికి క్షమియించితి. ఇటమీఁద నస్మజ్జనంబులకు నెగ్గుదలంపకు. నీకది లగ్గుగా' దని నుడివి యంతర్హితుం డయి చనియె."

నావిని సంజీవకుఁ డిట్లనియె. "దమనకా వినుము. కలకాలంబు బ్రదుకంబోము. చావు నిక్కంబు. మనకన్నులముందఱం బుట్టి గిట్టినవారి నెందఱం గానము. నిన్నయున్నవాఁడు నేఁడు లేఁడు. నేఁడు పగతుమొగంబునకుం దొలంగిన ఱేపు మృత్యువు మొగంబునకుం దొలంగవచ్చునే? దానం జేసి యపయశంబు దప్పం బ్రయోజనంబు గలదె? పగతుకడిమి దడవక కడఁగిన వాఁడం గాను. లాతివెరవు లావుగామిం జేసి ప్రకృతోద్యమంబుం బూనవలసె. కడమాట యొక్కటి వినుము. ప్రాణహానికయిన నోర్తుంగాని మానహాని కోర్వంజాల. ఇది నిక్కంబు. నీ వింక నాకడంకకు నడ్డవాట్లు వ్రేయకుము. నే నిదెవచ్చెదఁ గట్టాయితం బయియుండుమని తేనికిం జెప్పుము. వేగిరింపుము. లెమ్ము. పొమ్ము." నావుడు దమనకుండు సరభసగమనంబునం జనువాఁడు తేనియిరవు మోసలం గరటకుంగనుంగొని 'లోనికిం బోవచ్చునె? యసమయంబు గాదుగద?' నావుడుం 'బోవచ్చును.

సమయంబ తేఁడు నీరాక వేచియున్న వాఁడు. 'పోయినపని యే
మయ్యె' నని కరటకుం డడుగ దమనకుండు మొగంబునం జిఱు
నగవు మొలతేర విలోకించి 'యేమో యేలయయ్యెడుఁగార్యంబు
పండించికొని వచ్చితిం బిదపఁ దుదముట్టఁ జెప్పెద. నీవుపోయి
సన్నిధానంబున నుండుము. వెంబడి నే వచ్చెద' నని కరటకుం
బుత్తెంచి కొంతవడికిం దానుం జని తేనిం గనుంగొని 'రమ్ము
కూర్చుండుము వృత్తాంతంబేమి?' యని యాతం డడుగఁ జేరు
వకుం జేరి యోరసిలం గూర్చుండి యల్లన నిట్లనియె. "నేను
బోయినసమయంబున సంజీవకుఁడు లోనియిరవునం గాటకపాట
కులతోడ మాటలాడుచుండి నన్నుం గనుంగొని వారితోడి
సల్లాపంబు చాలించి ప్రత్యుత్థానంబు గావించి యుచితాసనా
సీనుం జేసి కుశలప్రశ్నంబు గావింపఁ దదవసరోచితంబుగం
గొన్ని మాటలాడి యేకాంతంబాకాంక్షించు మాజాడ యెఱింగి
కాటకపాటకులు లేచి యెడ గలుగం బోవుడు నయభయం
బులు దోఁప వచనీయం బశేషంబు వచియించితి. ఆతండును
దనకుం బోలినవచనంబులు తెంపరితనంబు దోఁపం బెక్కులు
వచియించె. అవియెల్ల నాకు వాకొన మీకు నూఁకొనం బోలవు.
ప్రయోజనంబును లేదు. ఆతనియుద్యమంబు సమస్తంబు ప్రతి
కూలంబగుట తద్వచనభంగి నెఱింగితిఁ జిరకాలంబు సంగాతంబు
గావించినవాఁడం గావునఁ గానిచేఁతకు నాతండు చేయునుద్య
మంబునకు మనంబునం దాళంజాలక యాతనికి హితంబుగ
నాకుం దోఁచినయంత యుక్తిచెప్పితి. ఎంతచెప్పిన నతండు
'కానఁ బట్టినకుం దేటికి మూఁడేకా' ళ్లనుచున్నవాఁడు. 'వినాశ
కాలే విపరీతబుద్ధిః' యనువచనం బేల తప్పు? కాలం బాసన్నం

బైన నాతని కిట్టికుబుద్ధి పుట్టెఁ గాఁబోలు. అతఁడు పర్యవసా
నంబునఁ దన యుద్ధోద్యమంబు తెల్లంబుగఁ బలికి 'యింక నా
కడఁకను నడ్డవాట్లు వ్రేయకుము. నేనిదె వచ్చెదఁ గట్టాయి
తంబై యుండుమని తేనికిం జెప్పుము. లెమ్ము పొమ్మని దిట్టతనంబు
మీఱం బలికె. అతఁ డింతకుఁ గృతసన్నాహుండై డాయవచ్చు
చుండు. కర్తవ్యాంశంబు దేవరచిత్తంబునకె విదితంబు." నావిని
"యహహా! సాహసంబు! ప్రలయజ్వాలనంబు పయి శలభంబు
విలంఘింపఁ దలంచె. ఔర! కావరం" బని యధిక్షేపించుచుఁ
గ్రోధదుర్నిరీక్షుండయి హర్యక్షవల్లభుండు విపక్షశిక్షాదీక్షఁ
బూని సముత్థితుండయి నిర్గమించి ఖురప్రహారంబులదుమా
రంబు లాకాశంబు నిరవకాశంబుగఁ దిరోహించి ప్రావృషేణ్య
ధారాధరవారంబు విడంబింప ధరాతలం బదుర దురవలోక
భీకరాకారంబు మీఱం బాఱదెంచునుక్షాధ్యక్షు వీక్షించి
ధరాధరంబులు మాఱుచెలంగ క్ష్వేళారావంబు గావించి సటా
ఝాటంబు నిక్కఁ గర్ణంబులు చిక్కించి పింగళేక్షణంబుల
విస్ఫులింగంబు లెగయ నరాళదంష్ట్రాకరాళంబుగ నాస్యగహ్వ
రంబు దెఱచి జిహ్వాపల్లవం బల్లార్చుచుఁ గుప్పింపఁ జొప్పఁ
దప్పించి వృషభేంద్రుండు సముత్క్షిప్తవాల విక్షేపంబు మీఱం
బెల్లుద్రుళ్లి వెనుకటికాళ్లం బయల జాడించుచు భూనభోంత
రంబు బూరటిల్ల నుదారారావంబు గావించుచు మస్తకంబు
వాంచి యేటవాలుగఁ గొమ్ము లొడ్డుకొని మెఱపుమెఱసిన
తెఱంగున నుఱికి యురమ్ము గ్రుమ్మ నమ్మెకమ్ములయొకిమీఁడు
సొమ్మసిల్లి తెప్పునఁ దెప్పిఱి ముప్పిరిగొనుకోపంబు దీపింప
నాటోపించి లాఘవంబున లంఘించి వజ్రసఖంబు లగు నఖంబు

లూడుకొన మూఁపురంబు చటిచినం దొరఁగుకీలాలజాలంబు నగశృంగనిస్సరజ్ఝరీపూరంబు ననుకరింప గోవల్లభుండు తొలంగక మలంగి శాతశిఖరంబు లగుఖురంబులు కరంబు డిగ నురంబు దాఁచిన నత్తాఁపుకంబై దత్పరాభవంబు గుండియ లవియింప బెండువడి కంఠీరవవల్లభుండు దండతాడితభుజంగంబు భంగి రోఁజుచు నిలువం గరటకుండు దమనకుం జూచి "యవలోకించితే? భవదీయదుర్మంత్రశ్రవణఫలంబు ఱేఁ డనుభవించెడు. ముందు నీవు మృగరాజుతోడ సంజీవకునకు మైత్రిపుట్టించితివి. పిమ్మటం జూపోపక యిరువురకు భేదముఁ బుట్టించితివి. మొదల దూరము విచారింపవయితివి. పండితమాని యగు భృత్యుండు తనకె కాదు స్వామికి సహితము హాని పుట్టించును. ఆహాహా! మనయధీశ్వరుం డిప్పుడు మహాపదం బొందియున్నవాఁడు. ఇప్పుడీయిడుమకు రాజును దలంగువెరవు పరికించితి మేని వలంతులము. పొంకంబుగా బింకంబులు నూఁతాడవచ్చును గాని యొక్క పోరామి వచ్చినప్పుడు కార్యంబు పయిప్రేసికొని సంబళించుట సుకరంబుగాదు. రాజును గుణవంతునేని దుర్జనసేవితుని హ్రాదంబును గమలషండమండితంబునే గ్రాహాక్రాంతంబు బోలెం బ్రజలు డాయవెఱతురు. స్వార్థపరుండవయి యెట్టి యనర్థంబు పుట్టించి రాజు నేకాకిం జేసితివి. భృత్యుల నేరిం జేరనీవు. ఏవారిం జేరనీక యదటికార్యంబులు పయిప్రేసికొని తిరుగువాఁడు తాన రాజునకుం బగవాఁడగును. అసాధువులకు హితంబు గావించువాఁడుంబోలె సాధువుల కహితంబు గావించువాఁడవశ్యంబుం గీడునొందును. భృత్యుండు స్వామికి హితాపాదియయి తత్ప్రసాదంబునం బడిసినసంపద యెన్నటికి నశింపదు.

అహితంబు గావించి గడియించినది కడుపడిం జెడిపోవును. కొందఱు అర్థశాస్త్రానభిజ్ఞులయ్యుం బండితమానులయి తాము కృత్యాకృత్యంబులు నిర్ణయింతురు. ఫలవైపరీత్యంబున దైవ ప్రాతికూల్యంబు నిమిత్తంబుగ వచియింతురు గాని తమయజ్ఞానంబు దలంపరు. అట్టిమూర్ఖులకు బుద్ధిం జెప్పంగడంగువాఁడు వానరములకు బుద్ధిం జెప్పంబోయిన సూచీముఖమువలె హానిం జెందును. నీ కాకథ చెప్పెద వినుము.

హిమవంతంబుప్రాంతంబునం గుసుమఫలసంతానకాంతం బగు కాంతారంబుగలదు. అందలి కపిసందోహం బొక్కనాఁడు శీతంబుచే బాధితంబయి జ్యోతిరింగణసంఘంబుం గనుంగొని యనలంబనుబుద్ధిజేసి డాసి చలిగాఁచికొనుచుండ సూచీముఖం బనుపక్షి వీక్షించి 'యోయివెఱ్ఱులారా! యివి నిప్పుకలుగావు. మిడుంగుఱుంబురువులు చూడుం డాచాయ నల్ల మహీరుహంబు చేరువనింగలంబు గాన బడియెడు. అటకుంజని చలివాచికొం'డన నం దొక్కమర్కటం బామాటలకు గాటం బగుకోపంబుదీపింప 'నీవా మాకుఁ గర్తవ్యోపదేష్ట' వని నిక్కివెక్కిరించి గ్రక్కున లంఘించి దానింబట్టి నేలంగొట్టి కాలంబు తుదముట్టించె.

బుద్ధిహీనునికి బుద్ధిమంతుఁడు చెప్పినవచనము హితంబుగాఁ దోఁపదు. లోకంబునందుఁ బ్రియవాదులు పెక్కండ్రు గలరు. హిత మాడువాఁడు దుర్లభుండు. హితవాదికంటె హితశ్రోత కడు దుర్లభుండు. తనకు మేలుగోరి పరులకుఁ గీడుగోయువాఁడు తప్పక చెడిపోవును. తొల్లి నందిగుప్తుం డనువాఁడు సుదర్శనగుప్తుం డనువాని మోసపుచ్చం దలంచి తనతండ్రిని ధనంబున

గోలుపోయెను. ఆకథ నీకు సాకల్యముతో వాక్రుచ్చెద నాకర్ణింపుము.

జనావతి యనుపట్టణంబునందు సుదర్శనగుప్తుండు నందిగుప్తుండును నను బేహారు లిద్దఱు తద్దయు సౌహార్దంబు గలిగి వర్తింతురు. వారు ధనంబు సంపాదింపం దలంపుఁగొని లాంతి విలాతికిం జని కొంతకాలంబు పాలిబేరంబు గావించి యభిమతం బొడఁగూడుడు నభిజనంబునకు మరలి యరుదేర నందిగుప్తుండు సుదర్శనగుప్తున కిట్లనియె. "మనము ధనం బానయించుట ప్రకటింపజనదు. న్యాయార్జితం బిది యెవ్వరెఱింగినం గొఱంత యేమి యనకుము. సరఘాసముత్కరసమార్జితం బగుమధువుం గరుణం దొఱఁగి లోకులు చేకొండ్రుగాదె? కావున నగరంబు పఱగడ నెక్కడనే నొక్కయెడ మనరొక్కంబు గుప్తంబుగావించి పోవుదము. వలసినతఱి వచ్చిపుచ్చికొందమ' నినన నొడంబడి యాతండు నాతండును ధనంబు సర్వం బొకబిందియం బొందుపఱిచి సాభిజ్ఞానంబుగ నొక్కవటమహీరుహంబుచేరువ లాంతు లెఱుంగకుండం బాఁతి తమయిరవుల కరిగి యెప్పటిచొప్పుదప్పక చెలిమిగలిగి సుఖంబుండిరి. ఇట్లు కొంతకాలంబు గడచిననొక్క నాఁడు నందిగుప్తుఁడు గుప్తప్రకారంబునం జని యాబిందియం ద్రొచ్చి పుచ్చికొనివచ్చి డాఁపఱికం బొనరించి పిదపం గొంత కాలంబునకు సుదర్శనగుప్తుం గనుంగొని 'మనము ధనంబు గొని వత్తము. మన కింక శంకింపం బనిలేదు. పెద్దకాలంబు లోకులం గనుమూసితిమి. ఇప్పుడు మనయొద్ద రొక్కంబు లేదని యుల్లంబులం దెల్లరు విశ్వసించియున్నవారు. వెఱ లెఱింగినం గొఱంత లేదు. [illegible]జన్మాంతం [illegible]విషయంబు[illegible] వసి[illegible]న్న వారము.

చనుదెమ్మని తోడ్కొని చని గుఱుతు పరికించి యచ్చటం ద్రొచ్చి చూడ ధనంబు గనంబడదయ్యె. అంత నందిగుప్తుండు తనముం దట విషణ్ణుండయి నిలుచున్న సుదర్శనగుప్తుంజూచి కరంబున నురం బప్పళించుకొని 'యోరి మిత్రద్రోహీ! యాహా యెంతపని చేసితివిరా. ఎప్పుడో యొంటివచ్చి ధనం బపహరించి యేదియు నెఱుంగనివాని తెఱంగున నాకెదుర విషాదం బభినయించి దక్కించికొనం జూచెదవే. ఇచ్చటం బాతినధనంబు మనము దప్ప నన్యు లెవ్వరయిన నెఱుంగుదురే! అది నీవెఱుంగకుండం గాళ్లువచ్చి నడచిపోయెం గాఁబోలు. కానిమ్మురా నిన్నుం బో నిచ్చెదనే! వారివీరివలె నందిగుప్తుం డలంతులం బోవువాఁడని తలంపకుము. నాసొమ్ము నీచేతం గ్రక్కింపకున్న నేనొక్కమగ వాఁడనే యనుచుం గినుక మెచ్చుగం దెచ్చుకొని గ్రక్కున బయిరవాసంబు పుచ్చి నడుమున బిగియంజుట్టుకొని సుదర్శన గుప్తునిం గటివస్త్రంబునం గరంబునం జొప్పించి 'దివాణంబు నకు రమ్ము. నీవక్కడంగాని చక్కంబడ' వని యాకర్షింప సుద ర్శనగుప్తుండు మనంబునం దేవగించి 'యూరక యేల నేలవిడిచి సాము చేసెదవు. తాళుము. నాపలుకులు విని యావల నీకుం బోలినట్లు చేయుము. పట్టువదలు' మన నందిగుప్తుండు 'నాలుక మిగుల రానీకుము. నీకుం దాళికయుండుంగాని సొమ్ముం గోలు పోయిన నాకుం దాళికకు నెంతదూరంబు. బళి! యింతచాలక నీపలుకులు సహితము వినవలయుంగా! నిన్ను విడిచెదనే' యన సుదర్శనగుప్తుండు 'నీవురమ్మన్న చోటికివచ్చెదం బోదము. చేపట్టు విడువు' మని విడిపించికొని వెంబడించిపోవ నాతండు నృపునిపాలి కిం బోయి తనవృత్తాంతంబు సమస్తంబు నివేదింప [illegible]

యాతండును 'మహాప్రభూ! అట్లు మేమిద్దఱము ధనంబు గుప్తంబుగాపించి యిప్పుడు త్రొచ్చిచూడం గానంబడదయ్యె. నేనింత యెఱుంగుదు. మఱియొక్కపాపం బెఱుంగ' నావిని పార్థివుండు ధర్మాధికృతుల రావించి వాదిప్రతివాదుల నప్పగించి 'వీరలతగవు దీర్పుం' డని నియోగింప వారు వారివాదం బవధానంబుతోడ నవధరించి వాదిం జూచి 'ప్రతివాది త్రవ్వి ధనము గొనినందులకు సాక్షు లున్నారా' యని యడిగిరి. 'అయ్యలారా! దొంగ పెఱలెఱుంగ దొంగలించునా? మేము ధనంబుం బాఁతినచోట వటవృక్షం బొక్కండుదక్క నన్యంబులేదు. కటకటా! యింక నే నెక్కడనుండి సాక్షిం దెత్తు' నని యాననంబు దీనంబు గావించికొని పలికి కొంత చింతించి వెండియు నిట్లనియె. 'ఇదె నాశపథంబు వినుండు. నేను మాతపితలకు భక్తుండ నేని స్వాప్న వస్థయందయినం బరద్రవ్యంబు హరియింపందలంపనేని సత్య శీలుండ నేని నవ్వటవృక్షంబ గుణగణ్యుల రగుమీ రెల్లరు విన సాక్షిభావం బవలంబించి సత్యంబు పలుకుంగావుత' మని యెలుంగెత్తిపలుక 'నీతం డెట్టిమహానుభావుండో యిట్టిశపథంబుగావింప మఱియొక్కనికి శక్యంబె' యనియు 'శపథమాత్రంబున నేమయ్యెం జెప్పిన చొప్పు తుదముట్టంజూడక యిదమిత్థమ్మని నిశ్చయింపరాదు. కల్లనిజంబులు దైవం బెఱుంగు' ననియుం బరికింప నీతండె ధనం బపహరించి యాతనిపయి నిందమోపి తాను సత్యశీలుం డనిపించికొనవలయునని యి తగొంతుగావించెడుం గాంబోలు! ఱంకుటాలికిం గ్రొత్తడిసుద్దులు పెక్కులు గావె?' యనియు నచ్చటం జూపఱు పెక్కుతెఱంగుల నాడికొనుచుండ సభాసదులు కరంబు వెఱఁగుపడి యన్యోన్యముఖా

వలోకనంబు గావించి యిట్టిశపథం బశ్రుతచరం బని ముచ్చటించుచు 'నవ్వణిజులంజూచి నేడు మిక్కిలి ప్రొద్దుపోయె ఱేపు వఱువాత రండు. మీవివాదంబు పరిశీలించెద' మనవుడు 'వల్లె' యని వారలు తమనిలయంబుల కరిగిరి. అంత నందిగుప్తుఁడు నాఁటిరేయి నిజగృహబహిర్ద్వారంబు కవాటపిహితంబుగావించి గర్భాగారంబుం జేరి తనజనకుని రావించి యతనితోడ భూగుప్తధనాపహరణంబాదిగ స్వకృతంబు సర్వంబు నివేదించి యిట్లనియె. 'అర్థంబు సకల పురుషార్థసాధనంబు. ధనంబునకు దుస్సాధం బొక్కఁడు లేదు. లోకులు కులవిద్యారూపగుణవిహీనుఁడేని ధనవంతుని సర్వసంపన్నుఁడని వచియింతురు. సకలదురితంబులకు దారిద్ర్యంబుంబోలె సకలదురితక్షపణంబునకు నర్థంబు నిదానంబు. తదార్జనంబుకయి చేయుదురితంబు పాచితంబునం బాచికొనవచ్చుఁగాన నెవ్విధంబుననేనిం బురుషుండు ధనం బార్జింపవలయునని నీతికోవిదులు వక్కాణింతురు. దానంబట్టి యొక్కమయి రొక్కంబు సమార్జించితి. హస్తగతం బగు విత్తంబు దక్కించుకొను వెరవు గలిగియు వీఱండితనంబున జాఱ విడువనేల? ఒకసదుపాయంబు చింతించియున్నవాఁడ వినుము. జాగుసేయక వేగకమున్న పోయి యామఱ్ఱితొఱ్ఱ నడంగి యదృశ్యుండ వయియుండుము. ఱేపు ధర్మాధికృతులు చనుదెంచి యావృక్షంబు నడుగుతఱి జంపు గావింపక యిచ్చటిధనంబు సుదర్శనగుప్తుండు హరియించెనని యొత్తిపలుకుము. ఇంత మాత్రంబు నాచెప్పినచొప్పు గావించితేని మనపక్షంబు జయించు' నన విని యాతం డిట్లనియె. "ఉపాయంబు చింతించుచో రాఁగల యపాయంబుసహితము చింతింపవలయు. లేనిచో

శాబకంబులం గాచికొనంబోయి కోలుపోయిన బకంబుచందం బగు. ఆకథ నీకుం జెప్పెద నాకర్ణింపుము.

ఒకనింబవృక్షంబుమీఁద బకమిథునంబుచేరి వాసంబుచేయు చుండు. అంతం గొంతకాలంబునకు బకాంగన గర్భంబు దాల్చి తనభర్తతోడ నేగి యక్కడక్కడం జిదుగులు ముక్కునం గఱచి కొని కొనివచ్చి గూఁడు పన్నికొని యండంబు లిడి పొదిగి బోద లంగావించి యేడుచు నొక్కనాఁడు తనపెనిమిటి కిట్లనియె. 'వినరుగా నేఁ డొకవిహంగమాంగన చెప్ప వింటి. తొల్లి యీ వృక్షంబుమీఁదం బకు లనేకంబులు వసించుచుండ వానిపిల్లల నెల్ల యీక్రిందిపుట్టలోని కాలభుజంగంబు భక్షించిపోవ దాని రాయిడిం బడంజాలక యీపులుంగులెల్ల వలసపోయెనఁట. ఈ వృత్తాంతంబు విన్నయప్పటంగోలె నామనం బెరియుచున్నయది. ఎఱుంగక యీతరువుం జేరితిమి. అక్కటా! యీనెత్తురుఁగం దుల నొక్కయిడుమ దొడరిన నే నెట్లు సయిరింతు' నని చోట చోటం గన్నీరు దొరుఁగ నెలుంగుకుత్తుకం దగుల మాటరామి నూరకున్నదయితం గనుంగొని బకోటంబు దానుం గొంత చింతించి 'యేల యూరక యుమ్మలించెదు. మన యుమ్మలికంబడి కొండొకకార్యంబు సాధింపంబోయెద మె. ఊఱడుము. శత్రు వుం బరిమార్చువెరవు మనంబునం దొక్కటి పరికించితి వినుము. ముంగిపొదదొరఁకొని యీపుట్టదనుక నక్కడక్కడ నొక్కొక్క మీనంబును వయిచియుంచెద. అట్లుచేసిన మనయిష్టంబు సిద్ధించు' నని పలికి యాక్షణంబపోయి కొలఁకున మీలంబట్టి యట్లువయిచియుంచుడు ముంగిస పొదరు వెడలి యమ్మీనంబులం

దినుచువచ్చి పుట్టపట్టుం జేరి యాయురగంబుం బరిమార్చి యా
భూరుహంబు నారోహించి బకశాబకంబుల భక్షించి చనియె.

కావున నొకండు సేయంబోయిన మఱియొక్కండగు వ్యవ
హారం బడుసుసం బాటిసకంబు. తుదకు నేపదికకు నొఱగునో
యెఱుంగంబడదు. కావున నిక్కార్యంబు శ్రేయంబు గాదని
నాకుం దోఁచెడు” ననిన నందిగుప్తుం డిట్లనియె. ‘మొదలం దోఁచి
నయుపాయంబుం బట్టి పురుషుండు ప్రవర్తింపవలయుంగాని
యుపాయంబున కపాయంబు నపాయంబున కుపాయంబును
జింతింపదొరకొనిన నెక్కడికిముందల. సందియంబు నొందకుము.
కాదనక నావచనంబు నడపుము. మనకు సమస్తంబు శస్త్రం
బయ్యెడు’ నని బోము గావించి యెట్టకేలకు నీకొన్న పితరుని
దొంగరేయిటం గొంపోయి యామ్రానిలోని కోటరంబున
మాటుపఱిచి యిరవుల కరుదెంచి కొఱరేయిం బుచ్చి రేపకడ
ధర్మాధికృతులకడకుం బోవుడుం బ్రతివాదియు నరుదేర వారు
వారిద్దఱం దోకొని దిదృక్షానుయాయిజనకలకలంబు రోదోంత
రంబు నిండం బురంబు వెలువడి శ్రుతచరాభిజ్ఞానంబుం బట్టి
యవ్వటవృక్షంబు చేరంబోయినిలిచి ‘యోవృక్షరాజంబ! ఈవాది
ప్రతివాదు లిచ్చుట ధనంబు గుప్తంబుగావించి యనంతరం బేమి
గావించిరి. ఈవు సాక్షివగుటం జేసి యెఱింగినదిసర్వంబు సత్యం
బుగం బలుకు’ మనుటయు ‘నిచ్చటం బాఁతినధనం బొక్కనాఁ
డర్ధరాత్రంబున నొక్కరుఁడుసుదర్శనగుప్తుండువచ్చి కొంపోయె,
నని యావృక్షువిటపమధ్యంబునుండి శబ్దంబు వీతేరం దత్రత్యజ
నంబులు చిత్రంపడి చిత్రప్రతిమలరూపంబునం జూపట సుద
ర్శనగుప్తుండు కోఁడొక మనంబున విచారించి ధర్మాధికారులం

గాంచి 'యార్యులారా! ఇది నిక్కం బని తలంపకుఁడు. వృక్షం బన నెక్కడ! సాక్ష్యంబు పలికె నన నెక్కడ! 'పృష్ఠతాడనా ద్దస్తభఙ్గ' యన్నట్లున్నయది. మొదలయిచ్చితిరే నిప్పుడ యీ వృక్షంబు సాక్షిభావంబు మీకెల్లఁ దెల్లంబుఁ గావించెద' నని వేఁడికొని తదనుజ్ఞాతుండయి యావృక్షం బారోహించి దాని కొమ్మలయుఁ బడుగొమ్మలయు నంతరంబులెల్ల నారసి స్కంధ శాఖ నొక్కంట మహాగుహయుంబోలె విశాలాంతరాళంబయి తమోమయం బగుకోటరంబుఁగాంచి లోనంజొర వెఱచి యెండు గాదంబు సందేఁడు దెప్పించి యందుఁ జొప్పించి యింగలం బిడి దరికొలుపుడు మహాభీలం బగుజ్వాలాజాలంబుచేఁ బొదువం బడి మేను గమర నంతర్వర్తి యగుముదివగ్గు బెగ్గిలి వెగ్గలంపుఁ దాపంబున కోపక మొఱయిడుచు వెలికుఱికి నేలంబడి 'నీవెవ్వఁ డవు నీవృత్తాంతం బేమి?' యని ధర్మాధికృతులచేత ననుయుక్తుం డయి 'యేను నందిగుప్తునిపితరుండ. వాఁడు నామాట పెడ చెవిం బెట్టి నాకిట్టియాపదం బుట్టించె' నని చెప్పి కరం బారటం బడుచుం బ్రాణంబులు దొఱంగె. అంత ధర్మాధికృతులు సుదర్శన గుప్తునకుఁ బాఁతినధనం బెల్లఁ దెప్పించి యిప్పించి నందిగుప్తుం గొఱుత వేయించిరి.

అని చెప్పి కరటకుండు వెండియు నిట్లనియె. "మొదల పూరంబు విచారింపక నీపలుకు లీకొంటి నిది యకార్యం బని ముందు దోఁపదయ్యె. సంజీవకుం డెన్నండే నొక్కయపకారంబు మనకుఁ గావించినవాఁడె? నిర్దోషుం డాతని కెడరు పుట్టించితివి. పాపిష్ఠుండ నేనును సహాయుండ నయితిని. ఇది మనకు శ్రేయంబు గాదు. పరుల వంచింపంబోయినవాఁడు తాన వంచితుండగు.

ఇందులకు నిదర్శనంబుగ నొక్కకథ వక్కాణించెద వినుము.

అజస్థలం బనుపట్టణంబునం దింద్రపాలితుం డనువణిజుండుం గలఁడు. అతనికి ధనగుప్తుం డనుమిత్రుండు గలఁడు. ఇంద్రపాలితుండు తనయింట నున్నయఱువది బారువుల లోహంబు కూలివాండ్రచే నెత్తించికొని తనమిత్రునికడకుంబోయి 'యోయన్న! ఉన్నట్టుండి దేశాంతరము పోవలసినపని వచ్చినది. మాననయితిగాదు. తేపు పయనము. ఈలోహము నీయొద్ద నుంచుకొనుము. నిరుడీపరకు నీతోఁగూడి కొన్నది. వెలయెఱుఁగుదువు గదా? పరవాకు లాభము దుగులము వచ్చినం జాలు. కొను మొదలున కప్పటికైనవడ్డితో నేఁ జెప్పినలాభము వచ్చెనా విక్రయింపుము. పరులవలన నీవు పుచ్చుకొను వాడుకచొప్పున నడితి పుచ్చుకొనుము. నేఁ జెప్పిన చొప్పున వెలరానిపక్షమునకు సరకు కదలింపఁబోకు. లోహము చెడిపోవునది గాదు. నేఁడు దప్పిన తేపు నిలుకడమీఁద మంచివెలకు విక్రయించుకోవచ్చు. పయనము దాపుగనుక మిక్కిలి పనియున్నది. క్షణమయిన నిలువఁ దీఱదు. సర కొప్పగించుకొనుము' నావుడు నవ్వర్తకుం డిట్లనియె. 'నేను నీ తమ్ముఁడనా? నా కింత చెప్పవలెనా? నీవిచ్చువట్టియడితికా పనిచూడవలెఁ? గురువు[illegible] జెప్పెద వినుము, నీసొమ్ము నాసొమ్ముగాఁ జూతునుగాని వేఱుగాఁజూడను నమ్ము'మని యినుమొప్పగించుకొనియె. అంత నింద్రపాలితుం 'డన్నా! నావలన నీకు మిక్కిలి శ్రమంబయ్యె. పోయివత్తునా? సెలవిచ్చెదవే?' యని పలికిపోయి 'శీఘ్రము సురక్షితముగా వచ్చి చేరు' మని యాతనిచే నాజ్ఞాతుండయి వీడ్కొని చని మఱునాఁడు వేఁబోక లేచి దేశాంతరము వోయి తనకార్యంబు నెఱవేర్చుకొని కొంత

కాలమునకు మరలి యరుదెంచి యవ్వర్తకునిఁ గానంజని తత్కాలోచితంబుగ నాతం డభ్యుత్థానం బొనరించి కుశలప్రశ్నంబు గావించి ప్రయాణవృత్తాంతం బడుగం దదనురూపసల్లాపంబు కొంతదడవు గడిపి తాను నాతని వాణిజ్యంబునందలి యోగక్షేమంబులు విచారించి 'యిప్పుడు లోహము కొంత వెల హెచ్చి యున్నదని విన్నాఁడను. మనలోహ మేమయ్యె' నన వాఁడు మొగంబున విన్నఁదనంబు దెచ్చుకొని. యిట్లనియె. 'మునుపు నీతోఁ గొన్న లోహము నిలువ కొంచెముండఁగా దానితో నీలోహము గదిలోఁబెట్టి తలుపుమూసి తాళముఁబెట్టి పదిలముచేసితిని. నిన్న కొందఱువర్తకులువచ్చి లోహము కావలెనని యడిగిరి. ఆమీఁదట గదితలుపు దీసి చూతుఁగా లోపల లోహమను పేరు లేదు. నాసొమ్ముపోయినదానికి నా కంత వెనుఁబాటు లేదు. మిత్త్రుఁడు విశ్వసించి యిల్లడవెట్టినసర కాతఁడు రాఁగానే 'నాయనా యిదిగో నీసొమ్మనక పోయినదని చెప్పవలసి వచ్చెఁగా యని యేది తోఁపక రాపడి నిలిచితిని. నాయందు విశ్వాసముచేత నీవు నష్ట మొప్పుకొంటివిపో లోకులు మెత్తురా? నానాఁడేము దక్కునా' యని చింతాకులితుండుం బోలెం గొంతసే పూరకుండి నిట్టూర్పు నిగిడించి యిట్లనియె. 'గదితలుపు మూసిపెట్టిన తాళము పెట్టినట్లుండఁగానే లోని సరకు మాయమయిపోకకు నిమిత్త మేమని నిపుణముగా నాలోచించి చూచితిని. మాయింట నెలుకలరాయిడి మెండు. పసరకుగాని బ్రదుకనీవు. అవి మన లోహమును వాతఁగొట్టి కొనిపోయెనని నిశ్చయించితిని' నావిని యింద్రపాలితుండు వాని మోసము తెలిసికొని యిట్లు చింతించెను. 'వీఁడు నాసొమ్ము

దక్కించుకోవలెనని యీవణి కిన్నిమాటలు పన్నినాఁడు. మూఱు మోసము చేసి వీనివలన సొమ్ము రాఁబట్టుకోవలెఁగాని లాఁతి యుపాయముచేత రాఁబట్టరాదు' అని తలంచి భావవికారం బేమియు మోమునఁ దోఁపనీక యడఁచికొని యిట్లనియె. 'అన్నా! దీనికింతదూరము నీవు చెప్పవలెనా? నేను గ్రొత్తవాఁడనా? నీస్వభావ మెఱుఁగనా? దైవమువలన వచ్చినసేగికి మన మేమి చేయుదము? దీనికి నీవు చింతపడకు పోయివచ్చెదను' అని చెప్పి సెలవుపుచ్చుకొని తనయింటికిఁబోయి యామఱునాఁడు మొదలు కొని యెప్పటివలె మిత్రభావ మెక్కించుకొని యావర్తకుని యింటికి రాకపోకలు చేయుచుండెను. ఒకనాఁ డింద్రపాలితుండు ధనగుప్తునితో ముచ్చటలాడుచుండఁగా వీథియందు గోలుఁగుఁ బండ్లో గోలుగుఁబండ్లని పండ్లమ్ముశబ్దము వినఁబడెను. అదివిని ధనగుప్తునిబిడ్డఁడు గజ్జెలు గల్లుగల్లన నజ్జలు వ్రోక్కుచుఁ గుసి లించుచు నేడ్చుచుఁ దండ్రిని బట్టుకొని పండ్లు గొనియిమ్మని లాగుచు ఓచ్చువెట్టెను. అంతట నింద్రపాలితుం డాబిడ్డనిఁ జంకనెత్తుకొని 'నాతండ్రిగా నాబంగారుగా యేఁటికేడ్చెదవు. పండ్లు కొనియిచ్చెద ర' మ్మని పండ్లగంప దూరముపోవుటఁబట్టి వెంబడించు నెపమునఁ గొనిపోయి యొక్కయేకాంతస్థానంబున డాఁచి యాననంబున దీనభావంబు దెచ్చుకొని మరలి యరు దెంచుడు ధనగుప్తుండు గనుంగొని 'బిడ్డఁ డేఁడీ?' నావుడు నాతం డిట్లనియె. చంకబిడ్డని నేలదించి పండ్లు బేరమాడుచు [illegible] ఇంతలో నెక్కడినుండియో యొకపాముగద్దవచ్చి [illegible] కొనిపోయెను.' అనఁగానే ధనగుప్తుఁడు చేత [illegible] కొనుచు నిట్లనియె. 'ఓరిపాపీ! ఎంతపాత[illegible]

కాలమునకు మరలి యరుదెంచి యవ్వర్తకునిఁ గానంజని తత్కా లోచితంబుగ నాతం డభ్యుత్థానం బొనరించి కుశలప్రశ్నంబు గావించి ప్రయాణవృత్తాంతం బడుగం దదనురూపసల్లాపంబు కొంతదడవు గడిపి తాను నాతని వాణిజ్యంబునందలి యోగక్షేమంబులు విచారించి 'యిప్పుడు లోహము కొంతవెల హెచ్చియున్నదని విన్నాఁడను. మనలోహ మేమయ్యె' నన వాఁడు మొగంబున విన్నఁదనంబు దెచ్చుకొని. యిట్లనియె. 'మునుపు నీతోఁ గొన్నలోహము నిలువ కొంచెముండఁగా దానితో నీలోహము గదిలోఁ బెట్టి తలుపుమూసి తాళముఁబెట్టి పదిలముచేసితిని. నిన్న కొందఱువర్తకులువచ్చి లోహము కావలెనని యడిగిరి. ఆమీఁదట గదితలుపు దీసి చూతుఁగా లోపల లోహమను పేరు లేదు. నాసొమ్ముపోయినదానికి నా కంతవెనుఁబాటులేదు. మిత్రుఁడు విశ్వసించి యిల్లడవెట్టినసర కాతఁడు రాఁగానే 'నాయనా యిదిగో నీసొమ్మనక పోయినదని చెప్పవలసి వచ్చెఁగా యని యేది తోఁపక రాపడి నిలిచితిని. నాయందు విశ్వాసముచేత నీవు నష్ట మొప్పుకొంటివిపో లోకులు మెత్తురా? నానాఁడెము దక్కునా' యని చింతాకులితుండుం బోలెం గొంతసే పూరకుండి నిట్టూర్పు నిగిడించి యిట్లనియె. 'గదితలుపు మూసిపెట్టిన తాళము పెట్టినట్లుండఁగానే లోని సరకు మాయమయిపోకకు నిమిత్త మేమని నిపుణముగా నాలోచించి చూచితిని. మాయింట నెలుకలరాయిడి మెండు. పసరకుగాని బ్రదుకనీవు. అవి మన లోహమును వాతఁగొట్టుకొనిపోయెనని నిశ్చయించితిని' నావిని యింద్రపాలితుండు వాని మోసము తెలిసికొని యిట్లు చింతించెను. 'వీఁడు నాసొమ్ము

దక్కించుకోవలెనని యీవఱకిన్ని మాటలు పన్నినాఁడు. మాఱు మోసము చేసి వీనివలన సొమ్ము రాఁబట్టుకోవలెఁగాని లాఁతి యుపాయముచేత రాఁబట్టరాదు' అని తలంచి భావవికారం బేమియు మోమునఁ దోఁపనీక యడఁచికొని యిట్లనియె. 'అన్నా! దీనికింతదూరము నీవు చెప్పవలెనా? నేను గ్రొత్తవాఁడనా? నీస్వభావ మెఱుఁగనా? దైవమువలన వచ్చినసేగికి మన మేమి చేయుదము? దీనికి నీవు చింతపడకు పోయివచ్చెదను' అని చెప్పి సెలవుపుచ్చుకొని తనయింటికిఁబోయి యామఱునాఁడు మొదలు కొని యెప్పటివలె మిత్రభావ మెక్కించుకొని యావర్తకుని యింటికి రాకపోకలు చేయుచుండెను. ఒకనాఁ డింద్రపాలితుండు ధనగుప్తునితో ముచ్చటలాడుచుండఁగా వీథియందు గొలుగుఁ బండ్లో గొలుగుఁబండ్లని పండ్లమ్ముశబ్దము వినఁబడెను. అదివిని ధనగుప్తునిబిడ్డఁడు గజ్జెలు గల్లుగల్లన నజ్జలు ద్రొక్కుచుఁ గుసి లించుచు నేడ్చుచుఁ దండ్రిని బట్టుకొని పండ్లు గొనియిమ్మని లాగుచు బోచ్చువెట్టెను. అంతట నింద్రపాలితుం డాబిడ్డనిఁ జంకనెత్తుకొని 'నాతండ్రిగా నాబంగారుగా యేడువ కేడువకు. పండ్లు గొనియిచ్చెద ర' మ్మని పండ్లగంప దూరముపోవుటఁబట్టి వెంబడించు నెపమునఁ గొనిపోయి యొక్క యేకాంతస్థానంబున డాఁచి యాననంబున దీనభావంబు దెచ్చుకొని మరలి యరు దెంచుడు ధనగుప్తుండు గనుంగొని 'బిడ్డఁ డేఁడీ?' నావుడు నాతం డిట్లనియె. చంకబిడ్డని నేలదించి పండ్లు బేరమాడుచుంటిని. ఇంతలో నెక్కడినుండియో యొకపాడుగద్దవచ్చి బిడ్డనిఁ దన్ని కొనిపోయెను.' అనఁగానే ధనగుప్తుఁడు చేత బొమ్మప్పళించు కొనుచు నిట్లనియె. 'ఓరిపాపీ! ఎంతపాతకమున కొడిగట్టితివిరా,

సొమ్మున కాశపడి యింత తెగువకుం బాలుపడుదువా ? అనిసుప్పు మొగముచూచి మెడవిఱువ నీకు మనసువచ్చెనా ? నీచేతు లాడెనా? ఓరి ద్రోహీ ! ఓరిచండాలుఁడా ! బిడ్డని గద్దతన్నుకొని పోవునా ? ఈమాట యెవరయిన నమ్ముదురా?' అని శోక క్రోధ పరీతమానసుండయి కన్నులనీరు దేఱం బటపటఁబండ్లుగొఱుకుచు వెండియు నిట్లనియె. 'కానీరా సొమ్ముదక్కినదనుకోకు మిదిగోఁ గ్రక్కించెదఁజూడు' మని లేచి సత్వరముగాఁ బోయి ధర్మాధి కృతుల కీవృత్తాంతము వినిపించెను. అంత వారాశ్చర్యపడి యింద్రపాలితుని రావించి యాతనివలన నావృత్తాంతము విని యిట్లనిరి. 'ఓయి యిప్పటి నీ చెప్పినయర్థం బశ్రుతదృష్టచరంబు. మాకాశ్చర్యంబు వొడమించెడు' నావిని యింద్రపాలితుం డిట్లనియె. 'అఱువదిబారువుల లోహ మీతనియింటదాఁపఁబెట్టి పోయితిని. ఆలోహ మెలుకలు దినిపోయెనఁట. పసిబిడ్డనిగద్ద తన్నికొని పోవు టాశ్చర్యమా ?' నావిని యధికారులు జరిగిన యర్థం బెఱింగి లోహంబును బాలకునిం దెప్పించి వారికొప్పించి ధనగుప్తునకుఁ జోరదండంబు గావించిరి.

అనిచెప్పి కరటకుండు మఱియు నానాప్రకారంబుల దమనకు నుపాలంభించుచుండె.

తదవసరంబున మెగంబులరాయండు వొడవొంచిన కాతాళంబునంగడు నదరి మెడజుంజురులునిక్క బెడిదంపుటుఱు ముసుఱినెఱబొబ్బ యిడి చంగున నెగిరి కోలగగ్గరకుంబోలె నేలం గూలం ద్రోచి ముంగాళ్లనొత్తిపట్టి కుత్తుకం గఱచి నెత్తురు గుటగుటం ద్రావి యాబసవని నుసుఱునకుం బాచి ప్రశాంత

క్రోధుండయి మరలి యిరవున కరిగి యనుతాపపరీతమానసుం
డగుచు డాయవచ్చిన కరటకదమనకులం జూచి యిట్లనియె.

'కటకటా! ఎంతదారుణకర్మంబు గావించితిని. భరణ
రక్షణంబులం బ్రకృతిరంజనంబు గావించువానికిం జెల్లుంగాని నాకు
రాజనామంబు గాల్పనే! దూరము విచారింపక సంజీవకునిం
జంపుకొంటిని. విషవృక్షమేని సంవర్ధించి తాన ఛేదింపఁజనదు.
ఎఱింగియే నెఱుఁగకే నేరమి యొక్కండు వొనరించినభృత్యుని
నయంబుభయంబుఁజూపి వాని వేఁడుకోలునం దెలవంబడినట్లభి
నయించి తొలుత మిన్నక విడువవలయు. ఆవల మఱికావించిన
వాని నిజాధికారంబువలనఁ దలంగవలయు. ఇంతకు హెచ్చుఁదీం
డ్రంబుగానిపింపంబోలదు. కానిపించినం దక్కుంగలలెంకకూటవు
కాయువుం దొఱంగు. దాన తేనికి దోసంగుపాసంగు నిందు
సంశయంబు లేదు. ఎట్టికడిందికర్జంబయిన సాధింపవచ్చుఁగాని
తగినభృత్యునిగడియించుట సుకరంబుగాదు. అదియట్లుండనిమ్ము.
లోకంబునందుఁ గలకాలము దుర్వారంబయినదుర్యశంబు దెచ్చు
కొంటి. ఇంకనేమిచేయుదు' ననిన మిన్నక క్రిందుచూచుచుండె.
~~అంత దమనకుం~~ డిట్లనియె. 'స్వామీ! దాయం బరిమార్చి
యివ్వడువున సుమ్మలంపడంబోలదు తేఁడు తను నెరగుపఱుపం
గడంగువానినేని నొప్పరికింపక దొరింపవలయునని పాడినెఱినెఱిఁ
గినగఱువలు పలుకుదురు. నేరమిం బొసరించినవారియం దోరిమి
తాపసులకుంగాని భూపాలురకుంజనదు. రాజ్యలోభంబువలనం
గావి హంకారంబువలనంగాని స్వామిపదంబుం గోరువానికి
వధంబుదక్క దండంబు లేదు. ఈయర్థంబు సర్వసమ్మతంబు'
నావిని పింగళకుండు సంతుష్టుండయి భద్రాసనంబు నధిష్ఠించె.

దమనకుండు ప్రహృష్టుండయి 'మహాస్వామి! దేవరకు లోకంబులకు స్వస్తియగుం గావుత' మని వచియించి తానును సకల పరిజనంబులును సుఖంబుండె.

అని విష్ణుశర్మ సుహృద్భేదంబు సాంతంబుగ వచియించి యిట్టి భేదంబు మీరు మీశత్రువులందుం బ్రయోగించి విజయంబుఁ బొందుండన రాజపుత్రులు కరంబు హర్షంబు నొందిరి.

పూర్వార్థము సంపూర్ణము.

చెన్నపురి : వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్‌వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము
F. I. Card. Q. H. No. Ms. 22. 4-4-1947.

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

పద్యకావ్యములు.

		ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
అడవిమల్లెలు	...	0	8
అధ్యాత్మరామాయణము	...	1	8
*అనంతునిఛందము, ఛందోదర్పణము	...	1	4
అనిరుద్ధచరిత్రము, కనుపర్తి అబ్బయామాత్యప్రణీతము	...	0	10
* అప్పకవీయము, శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారి విమర్శతోనున్నది	...	5	0
అంబరీషోపాఖ్యానము, సటీక (భాగవతము)	...	0	6
ఆముక్తమాల్యద, (విష్ణుచిత్తీయము)	...	6	0
ఆంజనేయదండకము, హనుమద్దండకము	...	0	2
* కవికర్ణరసాయనము, (మాంధాతచరిత్ర)	...	2	0
ఆంధ్రభాషార్ణవము, అట్టబైండు	...	0	12
,, కాలికోబైండు	...	1	8
* కవిసంశయవిచ్ఛేదము, అడిదము సూరకవిది	...	0	12
కవిరాజమనోరంజనము	...	1	4
కృష్ణరాయవిజయము	...	0	8
కుచేలోపాఖ్యానము, సటీక, (భాగవతము)	...	0	6
డిటో గట్టుప్రభుకృతము	...	0	8
గజేంద్రమోక్షము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	0	10
గయోపాఖ్యానము, రామనామాత్యునిది	...	0	12
గద్యపద్యసంగ్రహము	...	0	8
గరుడాచలము, యక్షగానము, పెద్దచ్చు	...	0	3
గీతమంజరి, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము	...	0	4
చిత్రభారతము, చరిగొండ ధర్మనగారిది	...	1	8
చెన్నపురీవిలాసము	...	0	8

		ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
చెన్నబసవపురాణము, పాపకవికృతము	...	1	4
* జైమినీభారతము, అశ్వమేధపర్వము	...	2	0
* దశకుమారచరిత్రము,పద్యకావ్యము, కేతనకవికృతము,	చక్కని ప్రతి	2	0
దసరాపద్యములు	...	0	2
దేశింగురాజుకథ (జంగంకథ)	...	0	8
ధ్రువోపాఖ్యానము, సటీక	...	0	10
దశావతారచరిత్ర	...	3	0
నలోపాఖ్యానము, సటీక, చిన్నసైజు	...	0	8
* ఆంధ్రచంద్రాలోకము, సటీక	...	1	0
ఆనందరంగరాట్ఛందము	...	1	8
ఆంధ్రభాషాభూషణము, విమర్శతో	...	0	6
నలచరిత్ర, ద్విపద	...	2	0
నిరంకుశోపాఖ్యానము, రుద్రకవికృతము	...	0	6
నీతిపద్యసంగ్రహము, సటిప్పణము	...	0	6
నీలాసుందరీపరిణయము	...	0	6
పంచతంత్రము, నారాయణకవికృతము	...	1	0
డిటో కాలికోబైండు	...	1	6
పంచతంత్రము, వేంకటనాథరాజకవికృతము	...	1	4
డిటో కాలికోబైండు	...	1	10
పల్నాటివీరచరిత్రము	...	3	0
ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, క్రొత్తకూర్పు	...	0	12
బ్రహ్మోత్తరఖండము, క్రొత్తకూర్పు	...	1	8
పారిజాతాపహరణము, చిన్నసైజు, క్రొత్తకూర్పు	...	1	0
డిటో సురభివ్యాఖ్యసహితము	...	3	0
బసవపురాణము, పిడపర్తి సోమనాథకవి	...	2	8
భోగినీదండకము	...	0	2

* ఇవి అచ్చులోనున్నవి.

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్,
292, ఎస్ప్లనేడ్, చెన్నపురి.